

JESENICKO

VLASTIVĚDNÝ SBORNÍK

13

2012

JESENICKO

VLASTIVĚDNÝ SBORNÍK

Svazek 13

vlasti
vědné muzeum
jesenicka

Státní
Okresní
Archiv
Jeseník

Jeseník 2012

ISBN 978-80-86388-96-0 (ZA v Opavě - SOKA Jeseník)

ISBN 978-80-87496-03-9 (VMJ v Jeseníku)

ISSN 1213-0192

Obsah

<i>Bohumila Tinzová: Abeceda životních lásek a nelásek.</i>	
Připomenutí 100. výročí narození PhDr. Rudolfa Zuberu (1912 – 1995)	5

Články

† <i>Antonín Roubie – Karel Müller: Inventáře kostelů na Javornicku z roku 1804. II. Fara Skorošice</i>	9
<i>Jana Hradilová: Kněz a vědec dr. Karl Ditters z Dittersdorfu (1793 – 1851) aneb „Či jsou to vlásky?“</i>	14
<i>Jiří Glonek: K počátkům turistiky v Jeseníkách – první turistické mapy a bedekry</i>	19
<i>Pavel Macháček: Výsledky německých politických stran na Jesenicku v parlamentních volbách v letech 1920 – 1935</i>	35

Drobnosti

<i>Jaroslav Skácel: Ukázky starého lidového řezbářství v Jeseníkách</i>	48
<i>Jan Lednický: Nově zjištěné zvony v kaplích na Křížovém vrchu a v Hamrově</i>	53
<i>Květoslav Grouka: Legionáři a nelegionáři okresu Jeseník</i>	55
<i>Milan Rychlý: Říšská pracovní služba v Javorníku</i>	58
<i>Jiří Ošanec: Rudolf Ošanec a jeho zapojení ve II. odboji</i>	60
<i>Bohumila Tinzová: Jan Stoupal (1908 – 1982), zapomenutý vlastivědec a archivář</i>	64
<i>Zdeněk Kravar: Činnost a struktura ČSSD na Jesenicku po druhé světové válce</i>	68
<i>Ludmila Dospivová: Zajímavé organismy opuštěného lomu u Vápenné</i>	72

Kronika

Rok 2011 ve Státním okresním archivu Jeseník	75
Do muzea se chodí. Rok 2011 ve Vlastivědném muzeu Jesenicka	77
Rok 2011 ve VMJ, pracoviště v Javorníku	81

Co přinesl čas

Konference a výstava o historii textilního průmyslu na Jesenicku	83
Ferda a spol. (aneb o hmyzu blanokřídlem)	84
Z pávučin našich depozitářů	85

Jubileá, vzpomínky

Odešel vlastivědec Jaroslav Fiala ze Zlatých Hor	86
--	----

Literatura

Přečetli jsme za vás	87
Jesenicko na stránkách periodik	89

Abeceda životních lásek a nelásek

Připomenutí 100. výročí narození PhDr. Rudolfa Zuberu (1912 – 1995)

Své životní lásky i nelásky (pan doktor jistě odpustí, když se zmíním i o nich; život je laskavý i nelaskavý a nelásky nelze opominout) ukrývá každý z nás hluboko v srdci. Někdo jich má nepočítaně, jiný jen pár. Za dlouhý a plný život jich PhDr. Rudolf Zuber, na něhož letos vzpomínáme zvláště intenzivně, nastřádal pěknou řádku. Nehodnoťme, která z nich byla tou největší a vezměme je podle abecedy.

A – jako archivnictví, či chcete-li archiv nebo ještě lépe, jak říkal pan doktor „*archlív*“. V archivech strávil pan doktor drahně času, ať již jako zaměstnanec v letech 1947 – 1976, nebo jako badatel. A nutno zde podotknout, že v obou případech zde odváděl excelentní práci. Bohužel, při obnovování jesenického archivu jsme již nemohli využít jeho nepřeborných zkušeností. Ale i tak máme my, zdejší archiváři, svému předchůdci za co děkovat.

C – jako církev

Toto bolestné písmeno vynechat nejde. Mnozí z nás vědí, že Rudolf Zuber vystudoval teologii a v r. 1936 byl ordinován na kněze. Do jeho života ale vstoupila láska, živoucí až k bolesti, a on vystoupil z kněžského stavu, svoji Renátu si v r. 1957 vzal a dodatečně počátkem 60. let 20. století dostal též papežský dispens. Vybral si svou životní cestu a nutno říci, že to rozhodnutí určitě nebylo lehké. Katolická církev, jíž on po celý svůj život zůstal věrný, mu jeho „zradu kněžského stavu“ nikdy neodpustila. Nepomohlo ani celoživotní bádání v oboru dějin církve na Moravě, které zúročil ve dvoudílných „Osudech moravské církve v 18. století“. Po r. 1989 se dalo očekávat, že církevní hodnostáři ocení a využijí hluboké znalosti svého předního historika. Nestalo se tak, k velké škodě celého moravského církevního společenství, především pak bohoslovecké fakulty v Olomouci, kde mohl dr. Zuber pomoci nejvíce. Jsem přesvědčena, že tento „kámen bolesti a zklamání“ ležel v jeho srdci nejhluběji.

Nosným písmenem je bezesporu písmeno **H – jako historie**, ale také **H – jako hudba**. Dvě celoživotní lásky, práce, poslání, ale také potěcha duše. Rudolf Zuber patřil ke generaci historiků s velkým H. Vždyť k jeho učitelům na FF UK v Praze patřily takové osobnosti jako byl Josef Šusta, Václav Chaloupecký či Gustav Friedrich, v Brně pak věhlasní profesori Jindřich Šebánek či Dáša Dušková. S pilí a nadáním jemu vlastním se dr. Zuber vypracoval v jednoho z nejlepších historiků církevních dějin současnosti. Tak jsem ho poznala já; jako elévka šumperského archivu jsem k němu vzhlížela s až posvátnou úctou, protože patřil k oněm nemnoha „velkým“ historikům, které jsem v té době osobně znala. Naplňuje mne hrdostí, že pozůstatky a výsledky jeho historické práce jsou nyní uloženy v našem archivu: v jeho osobním fondu, jenž slouží dalším generacím badatelů.

Hudba byla pro pana doktora životní potřebou i odpočinkem po těžké práci. Vracel se k ní i ve svých člancích. Věnoval se především osobnosti skladatele a hudebníka Karla Ditterse z Dittersdorfu a piaristické koleji v Bílé Vodě, muzikantské líně výborných interpretů a skladatelů. Hudba zněla v rodině Zuberů v mnoha podobách – a zní dodnes vložena do srdcí i do rukou jeho ženy i dětí.

K – jako Kroměříž

Město spojené s počátky jeho teologické, historické a také pedagogické dráhy. A nejen to,

úzce souvisí i s jinou jeho životní láskou, ale o té až později. Kroměříž je spojena s krásnými počátky, ale také s komunistickou proticírkevní politikou, jejíž obětí se stal i dr. Zuber.

J - jako Javorník

Ne, že bych neuměla abecedu, ale nějak mi Javorník nešel předřadit Kroměříží. A navíc, městečko na hranicích s Polskem zcela jistě nepatřilo k láskám pana doktora. Stalo se vlastně jeho útočištěm z donucení. Určitě je ale Javorník nutno připomenout, protože zde nejen žil velice dlouho, ale napsal zde celou řadu historických studií a děl. Přestože javornická etapa života nepatřila k jeho nejšťastnějším, měla i svá další pozitiva, třeba narození milovaných dětí nebo setkání s dobrými lidmi, kteří rodině Zuberů v této těžké době pomáhali.

J - jako Jeseník

V rámci písmene J se přesuneme do města, které se stalo posledním bydlištěm pana doktora. I tady prožil dobré i zlé, hodně pracoval a zde dožil i své dny. Nutno dodat, že město Jeseník ocenilo v r. 1994 přínos dr. Zuberu udělením čestného občanství.

K - jako křesťan

Svým příkladným životem v duchu křesťanství, rodinným životem včetně výchovy dětí a ničím neotřesitelnou vírou v Boha byl pro celé své okolí příkladem křesťana v nejlepším smyslu toho slova.

L - jako lingvista

Člověka jazykově tak nadaného, a tím pádem též vybaveného pro odbornou práci historika, dnes těžko najdeme. Počítejte se mnou: latina, řečtina, němčina, angličtina, ruština, francouzština, polština, italština. Dokázal si ale poradit s textem v prakticky jakémkoliv jazyce, pokud měl slovník. Nešlo o pouhý dar s nebe, pan doktor jej velmi vydatně umocňoval po celý život nesmírnou pílí a pracovitostí, studoval a cvičil paměť prakticky až do konce svých dnů.

L - jako literární nadání

O jeho lásce k poezii bude řeč následně. Zde chci připomenout jeho vlastní literární dílka. V jeho osobním fondu je dochováno několik básní a torzo divadelní hry. A jeho děti určitě nikdy nezapomenou na pohádky, které pro ně vymýšlel a sám jim je vyprávěl. Také jeho vědecká díla svědčí o literárním talentu.

M - jako maminka

Voní dětstvím, láskou a něhou. Maminka Marie Zuberová byla pro pana doktora vždy bytosť milovanou a obdivovanou - s láskou vychovala čtyři děti, z nich Rudek byl třetím v pořadí.

P - jako poezie

Poezie je hudbou slova. Není proto divu, že i ona provázela pana doktora celým jeho životem. Zvláště verše Holanovy a Seifertovy velmi miloval. U Jaroslava Seiferta to bylo umocněno skutečností, že se s Mistrem osobně znal z pobytu v Mariánských Lázních. Do konce básníkovy života si příležitostně dopisovali, měli si určitě co říci.

R - jako rodina a především R - jako Renáta

Připomínají dvě jeho nej nej lásky, přičemž se oba významy prolínají natolik, že je nelze oddělit. Paní Renáta Müllerová, milovaná manželka, přítelkyně a neocenitelná pomocnice. Jako copatá šestnáctiletá dívenka dr. Zuberu v Kroměříží okouzila a jako jeho žena mu vytvářela prostor k práci, zajišťovala chod domácnosti, pečovala o děti, opravovala dům, pletla svetry a ponožky, tišila jeho obavy a bolesti, plakala s ním i se smála, pomáhala vzdorovat všem nástrahám života. A jejich rodina, čtyři báječné děti jako schůdečky - dnes čtyři skvělí dospělí jedinci: Rafaela, Marian, Barbora a Pavlínka. Byli a i dnes mohou být chloubou svých rodičů.

K literě R bych ráda dodala ještě **R – jako Rudolf Rittner**

Jmenovec pana doktora, Rudolf Rittner (1869–1943) byl v letech 1888 až 1912 uznávaným divadelním hercem v německých divadlech (včetně např. Prahy či Olomouce, ale též ve Vídni nebo Berlíně), následně pak ceněným filmovým hercem a pracovníkem rozhlasu. Po té se Rittner stáhl do svého rodiště, Bílého Potoka, kde od r. 1929 žil až do své smrti samotářským životem a pokračoval v dramatické tvorbě; byl autorem několika ne příliš zdařilých divadelních her. Co má tento umělec společného s dr. Zuberem? Právě on převzal v r. 1960 umělcovu pozůstalost, v dnešní terminologii osobní fond, do javornického archivu, archivně ji zpracoval a později nakazil svým zájmem o jeho osobnost svoji dceru Barboru, nadějnou germanistku, natolik, že se literární tvorbě R. Rittnera velmi podrobně věnovala ve své diplomové práci.

S – jako státní občanství

Jako černá nit se táhl tento problém s Rudolfem Zuberem od jeho narození v r. 1912 až do roku 1947. Jeho otec pocházel z tehdejší Jugoslávie, domovskými byl příslušný do tamní obce Krapina. A děti – podle tehdy platného domovského práva – měly stejnou domovskou příslušnost. Do r. 1938 udával dr. Zuber národnost českou, státní občanství jihoslovanské a domovskou příslušnost do Krapiny. V r. 1938 nebyl jako cizinec ani odveden. V tomtéž roce se pokusil o změnu státního občanství. Jugoslávské občanství pozbyl v listopadu téhož roku, ale přiznání československého zhatil vznik protektorátu a celá řada právních podmínek, za války nesplnitelných. Nepomohla ani intervence olomouckého arcibiskupa a Rudolf Zuber byl až do r. 1947 „bezdomovcem“.

Š – jako šachy

Umění soustředit se, logicky myslet, rozhodnout se. To byly devizy dr. Zubera nejen ve vědeckém snažení. Dokázal je zúročit také v další ze svých celoživotních zálib, šachu. Šachové partie v podání pana Zubera byly podle vzpomínek pamětníků skutečnou „královskou hrou“. Věnoval se šachu od mládí a patřil k oporám všech šachových oddílů, jichž byl členem.

V – jako víra

Hluboká a neotřesitelná víra v Boha, která jeho a celou rodinu provázela mnohdy ne právě snadným životem. Ale také víra v dobro a v člověka, byť ani tuto víru nebylo jistě snadné si udržet.

Z – jako Zuber

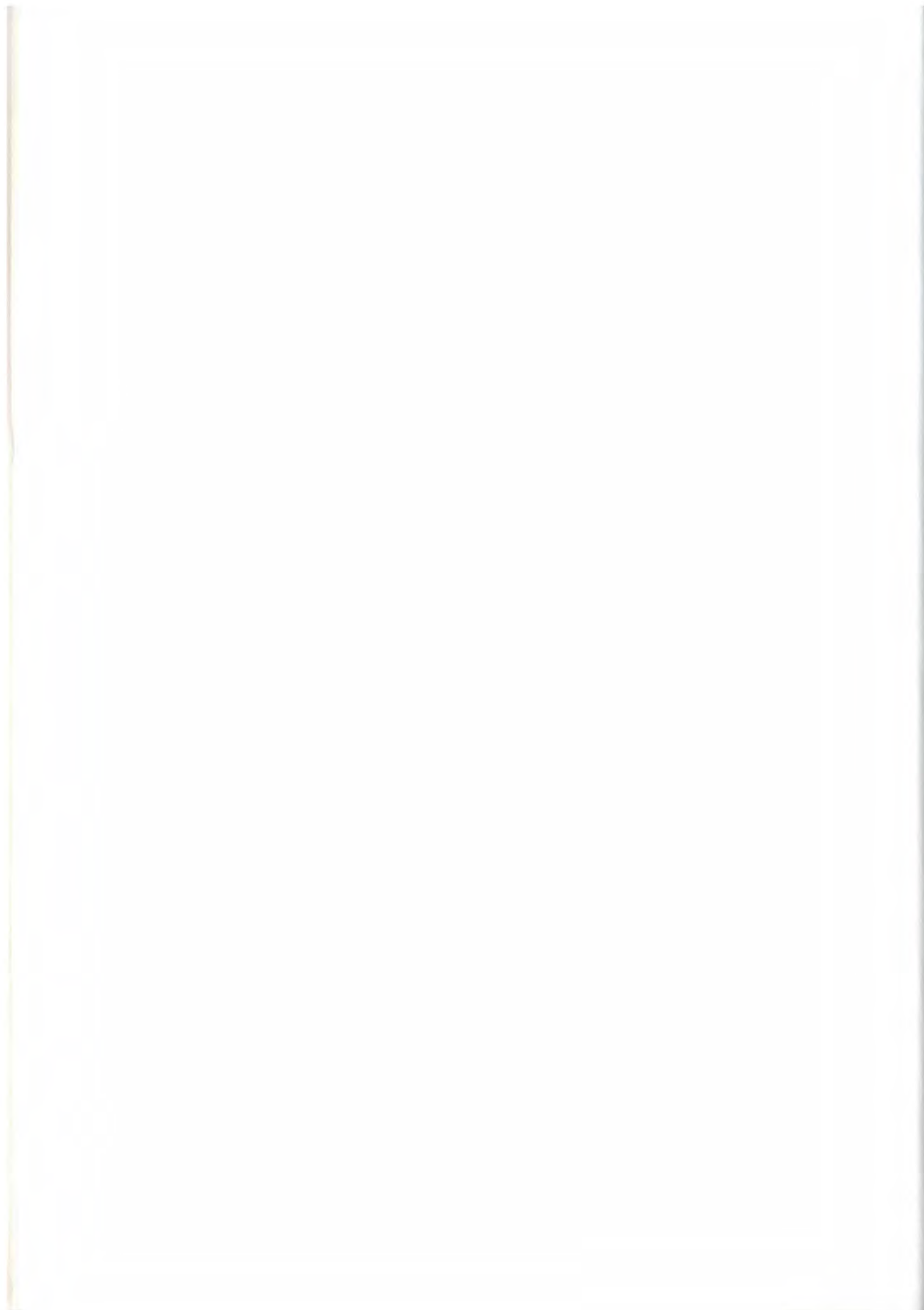
Rodové jméno pochází z bývalé Jugoslávie, odkud se jeho otec, též Rudolf, přistěhoval do Moravské Ostravy. Skrývá v sobě sílu a houževnatost. To byly vlastnosti, které pana doktora velice dobře charakterizovaly. Byl opravdu „zubr“, nezlomný, rovný, pracovitý a čestný člověk.

Ž – jako život

Život PhDr. Rudolfa Zubera byl vším, jen ne pohádkou. Byl ale rozhodně silným životním příběhem muže, který věděl, co chce, a svému cíli dokázal věnovat nejen fyzickou, ale hlavně duševní sílu. Osobnost, ať již na něj pohlížíme jako na manžela nebo tatínka, historika či archiváře nebo prostě jen jako na dobrého člověka s hlubokou duší a se srdcem plným pokory, lásky a moudrosti. Právě proto, i přes nepřízeň režimu a lidí, zanechal za sebou nejen cenné historické dílo, ale též světlou stopu ve vzpomínkách lidí, které na své cestě potkal.

Děkujeme, pane doktore.

Bohumila Tinzová

Články

Inventáře kostelů na Javornicku z roku 1804.

II. Fara Skorošice

† Antonín Roubic – Karel Müller

Farní kostel sv. Martina ve Skorošicích

I. O stavebním stavu kostela

a. Materiál kostelní budovy je až po střechu zdivo, kněžiště je klenuté, loď s dřevěným stropem, dva boční chóry, varhanní chór, dvě postranní kaple, které jsou sklenuté, jedna klenutá a přívětivá sakristie, v níž skříň pobitá plechem slouží jako úschovna, jedna zděná zvonice, jejíž banež je pokryta plechem. Jméno toho, kdo kostel vystavěl, není známo a nebylo o něm nalezeno ani zmínky.

b. Byl pod titulem sv. Martina biskupa 24. června 1752 konsekrován knížetem biskupem Schafgotschem, jak svědčí jedna listina. O založení a dotaci není nic doloženo. Patron je kníže biskup vratislavský. Je udržován z vlastního jmění, při potřebných stavbách poskytuje patron materiál a farníci konají ruční a potažní službu. Nejsou zde ani filiálky, ani kaple; ta co byla na Chrámovém vrchu, je již dávno zrušena.

c. Pamětihodné události tohoto kostela jsou neznámé a nebylo o nich nalezeno nic zapsáno. Nejsou žádné starožitnosti, památky ani umělecké kusy. Náhrobní nápisy jsou následující:

Na postranní zdi kostela je vytesáno: Anno 1646 mense Septembri in memoriam mei parentumque meorum lapidem hunc f.f.R.D.David Tanner a Liebenthal p.t. parochus hujus loci 23 annorum, tunc vivus paulo post moriturus. Transeuntes orent pro me et parentibus meis hic sepultis, parens Caspar Tanner obiit ao 1638, mater vero

Náhrobní deska faráře Tadeáše Hilschera
(foto J. Hradilová)

Anna ao 1634 in vigilia Simonis et Judae. Filius memoratus parochus defunctus est ao 1666 mense et die .../tato data chyběji/.

Na zdi zvonové věže náhrobní nápis bývalého faráře Tadeáše Hilschera: Hic quiescit A.R.D. Thaddaeus Hilscher natus Vetro-Nissae 1734 die 29. Maji ex concursu primus hujus loci parochus factus 1783, restaurator horti, vir doctus, pacificus et hospitalis.

De praesenti In aeternaM transLatVs XXVI febrVarII. ReqViesCat In paCe.

V předsíni náhrobek bývalého faráře Františka Scholze: Hic quiescit A.R. ac praenobilis D. Franciscus Scholz natus Capricolli 1716 die 7. Maji, factus presbyter et capellanus Longoby-laviae 1739, parochus Leithmannsdorfii 1746, post Freybergae parochus et Archipresbyter 1751, tandem Gurschdorffii 1763 parochus, Archipresbyter et Commissarius Episcopalis. Obiit 20. Junii 1780. Cui precamur requiem aeternam.

d. U tohoto kostela se nachází i hřbitov, který je obehnán zdí, jehož udržování bylo před časem svěřeno farníkům.

II. O oltářích a vnitřním zařizení kostela

a. Hlavní oltář s oltářním obrazem sv. Martina, postranní oltářní obraz sv. Šimona Karmelity, po levé ruce Nanebevzetí Panny Marie, v jedné kapli sv. Ignác z Loyoly, ve druhé sv. František Xaverský. Žádný není umělecké dílo a malíř je neznámý. Hlavní oltář je upevněn a konsekrován, o čemž svědčí jedna listina, ostatní jsou pouze opatřeny oltářním kamenem.

b. Kazatelna je podle starého barokního způsobu.

c. Křtitelnice vytesána z mramoru.

d. Dvě zpovědnice v každé kapli, na hudebním chóru varhany a jinak potřebné lavice.

III. O vybavení, které patří kostelu, a to ze zlata, ze stříbra a klenoty

Ze stříbra:

- 1 monstrance částečně pozlacená - 2 libry, 64 zl.
- 1 ciborium s poklopem - 1 libra, 32 zl.
- 2 pozlacené kalichy s patenou - 1 libra 16 lotů, 48 zl.
- 1 malá visací lampa - 24 loty, 21 zl. 36 kr.
- 1 kříž s Kristem ze stříbra - 4 loty, 4 zl.
- 1 kříž, na němž upevněna částka sv. Kříže - 5 lotů, 5 zl.
- 1 pár mešních konviček s miskou - 1 libra 2 loty, 34 zl.
- 2 pouzdra na sv. olej k nemocným - 4 loty, 4 zl.
- 1 kadidelnice s loďkou - 1 libra 8 lotů, 36 zl.
- 1 nádoba na sv. olej a křížmo - 2 loty, 2 zl.
- 1 pouzdro v tabernákulu - 2 loty, 2 zl.

Z mědi:

- 1 pozlacená monstrance - 2 libry
- 2 pozlacené kalichy - 1 libra 16 lotů
- 3 pozlacené pateny v bursě k nemocným - 8 lotů
- 1 pozlacené ciborium - 1 libra 8 lotů
- 1 pozlacený křížek, v němž částka sv. Jana - 10 lotů
- 2 kropenky - 3 libry

Z mosazi:

- 1 kadidelnice s příslušenstvím - 1 libra 12 lotů
- 2 visací lampy - 8 liber

Z cínu:

- 1 visací lampa - 2 libry 6 lotů
- 1 lavor - 2 libry 4 loty
- 6 párů mís - 3 libry 2 loty
- 1 křtící miska s kropičkou - 1 libra 7 lotů
- 1 křížek - 1 libra 24 loty
- 10 párů velkých oltářních svícňů - 19 liber 8 lotů
- 1 pár středních oltářních svícňů - 1 libra 16 lotů
- 5 párů malých svícňů - 1 libra 18 lotů
- 2 pouzdra na hostie - 1 libra
- 2 květinové křížky - 12 lotů
- 1 střední nádobka - 7 lotů
- 3 malé nádobky - 4 loty
- 1 malá kropenka - 5 lotů
- 3 lahvičky ve skříni k doplnění sv. oleje - 1 libra

Ze železa:

- 1 ohřívadlo - 1 libra 24 loty
- 1 hmoždír - 2 libry 18 lotů
- 1 tyglík - 28 lotů

Ornáty:

- 1 bílý ornát sestává z 1 kasule, 2 dalmatik, 1 pluvíálu z látky bohaté zlatem se zlatou portou
- 1 střední pluvíál z látky bohaté zlatem s portou
- 1 černý ornát sestává z 1 pluvíálu se stříbrnou portou, 1 kasule a dalmatiky s leonskou portou, vše z dobré látky
- 5 bílých kasulí z hedvábné látky, 2 se stříbrnou a 3 s leonskou portou
- 4 černé kasule, 2 s portou, 2 s tkanicemi
- 1 chatrná bílá kasule s leonskou portou
- 5 červených kasulí z hedvábné látky, 2 s portou, 2 s leonem, 1 s tkanicemi
- 3 zelené kasule, 1 s portou, 1 s leonem, 1 s tkanicemi
- 3 modré kasule z hedvábí, 1 se stříbrnou portou, 2 s leonem
- 2 vély, 1 z damašku s malou portou, 1 chatrná
- 8 antipendií, 1 se zlatou portou, ostatní velmi chatrné
- 5 párů polštářů
- 1 korporál z bílého damašku na tabernákulum

Kostelní knihy, obrazy a sochy:

- 4 mešní knihy, z toho 1 pobitá stříbrem
- 3 mešní knihy k requiem

- 2 agendy
- 1 kniha evangelií
- 14 obrazů křížové cesty
- 1 obraz Bolestné matky Boží - z kaple zrušené na Chrámovém vrchu, který se považuje za římskou malbu a umělecké dílo.
- 5 soch, všechny ze dřeva - sv. Jan Křtitel, sv. apoštol Juda Tadeáš, Kateřina, Barbora a Rochus.

Zvony jsou tři, větší o 11 centnýřích s nápisem: S.Laurentio et Martino haec campana consecrata est.

Uprostřed: SanCte abs ADe tVa tonItrV, MartIne! repeLLe
HaeC noVa LaVrentI! protege teMpLa DeI.

Na okraji: Sub parcho R.D.Friderico Schubert: Heinrich Reichel goss mich in Neiss.

Prostřední o 4 centnýřích nahoře s nápisem: In honorem B.M.V.

Na jedné straně uprostřed: SVb FrIDerICo SChVberth CanonICo NIssae aC gregIs
ChrIstI pastore fVsa est.

Na okraji: Stephanus Reichel hat mich in Neiss gossen.

Nejmenší o 1 centnýři nahoře s nápisem: Sancta Maria intercede pro servis tuis

Uprostřed: SVb ChrIstophoro Boeser ArChIpresbytero et Assessore
WeyDenoVIensI sIгна Mea totIes qVotIes petVnt, trIbVo

7 oltářních zvonků

Hudební nástroje:

- 1 velmi chatrný violon
- 1 violoncello
- 1 altová viola
- 2 housle
- 2 páry tympánů
- 1 pár lesních rohů
- 2 trubky
- 1 velmi chatrný fagot

Farní archiv

- a. Ke zřízení nebo dotaci kostela nebo beneficia nejsou žádné dokumenty.
- b. kniha označená: Directorium parochi Gurschdorfensis včetně různých opisů listin týkajících se právních záležitostí beneficia
- c. kniha včetně rejstříku, v němž jsou poznamenány čtvrtletní příjmy a ještě další poznámky pro informaci duchovního pastýře
- d. v uvedené knize jsou také příznání beneficiálních příjmů
- e. příruční staré farní knihy
- f. matriky včetně rejstříků
- g. sbírka zeměpanských zákonů včetně indexu
- h. knihy nařízení ordinariátu
- i. kniha zbožných nadací s udáním jména dárce, nadačního kapitálu, úroků, závazků, výno-

Kněz a vědec dr. Karl Ditters z Dittersdorfu (1793 – 1851) aneb „Čí jsou to vlásky?“

Jana Hradilová

V osobním fondu Adolfa Kettnera ve Státním okresním archivu (SOkA) Jeseník se nachází složka, která pochází z bývalé Historicko-dokumentační sbírky Okresního archivu v Šumperku, inv. č. K 12/41, obsahující soubor tisků a písemností k osobnosti dr. Karla Ditterse, syna slavného skladatele Karla Ditterse z Dittersdorfu. Mezi nimi je i obálka adresovaná A. Kettnerovi s pramínkem vlasů.

Starší generaci se v této souvislosti vynoří v paměti písnička Jiřího Suchého Pramínek vlasů, mladší naskočí postup, jak z nich zjistit DNA. My si však snad vystačíme se zjištěním, proč se zde ocitly.

Mají totiž souvislost se vznikem městského muzea v Jeseníku jako výsledku zvýšeného zájmu obyvatel o vlastivědnou činnost ve 2. polovině 19. století, zejména

pak v době konání regionální výstavy pod názvem „Starý Frývaldov a okolí“ v r. 1897. V lednu 1901 se ustavil přípravný výbor, jehož členem a prvním kustodem budoucích muzejních sbírek se stal právě pedagog Adolf Kettner (8. 1. 1849 – 19. 3. 1932).¹ Muzeum bylo otevřeno v prosinci 1905.² Adolf Kettner mu dal do vínku pozoruhodnou publikaci, která neměla na Jesenícku do té doby obdoby. Sepsal biogramy 123 osobností pocházejících z tohoto kraje, od světoznámých jako byli Priessnitz, Dittersdorf, po zástupce vědy, průmyslu, kultury, duchovenstva, lékaře a politiky, kteří se výrazně uplatnili i mimo svůj rodný kraj. K valné většině z nich se nedochovaly v archivech jejich pozůstalosti, článek v Kettnerově *Ehrenhalle des politischen Bezirkes Freiwaldau* proto zůstává důležitým svědectvím o jejich životě a díle. Jeho kniha byla výsledkem drobné a o to více pracné publikační činnosti, založené na pečlivé heuristice. Přináší i biogram kazatele a hudebníka dr. Karla Ditterse.³

Dr. Karl Ditters z Dittersdorfu se narodil 24. 6. 1793 v Javorníku v rodině známého hudebního skladatele a dirigenta Karla Ditterse z Dittersdorfu a jeho ženy Nicoliny Trink, zpěvačky

Karl Ditters z Dittersdorfu, 1835 (reprofoto)

původem z Uher, s nímž měl 10 dětí.⁴ Spolu s bratry Gotthardem a Filipem a sestrou Annou Marií (zvanou Nanette) vyrůstal nejmladší Karl nejprve v Javorníku, v r. 1797 se jejich druhým domovem stalo panství Červená Lhota. Pro Dittersdorfovou rodinu, která se po létech slávy a bojnosti v Javorníku potýkala s finančními problémy na hranici životní úrovně, bylo pozvání svobodného pána Ignáce Stillfrieda a pozdějšího Dittersdorfova zetě do jižních Čech doslova vysvobozením. Rodinného prostředí si ale malý Karl moc neužil. Otec, který jej již od útlého věku učil brilantní hře na klavír, zemřel na vleklé zdravotní problémy, když mu bylo teprve šest let (v r. 1799). Matka skonala o dva roky později a do r. 1809 postupně zemřeli i všichni jeho sourozenci; bolestnou pro něj byla zejména smrt nejstaršího bratra Filipa, registrátora komorního ředitelství v Javorníku, který ho léta finančně podporoval. Výchovy a vzdělání se Karlovi dostalo především v rodině jesenického městského syndika a pozdějšího biskupského vrchnostenského úředníka v Javorníku Johanna Langenickela (1768 – 1839), velkého milovníka hudby a Dittersdorfova přítele, který se o svého svěřence staral jako o vlastního.⁵

V domě Langenickelových žil Ditters asi do svých čtrnácti let. Dva roky pak nejprve navštěvoval piaristické gymnázium v Bílé Vodě, poté se talentovaného chlapce ujal sám biskup Josef Christian Hohenlohe-Waldenburg-Bartenstein (1795 – 1817), který jej poslal na gymnázium sv. Matyáše do Vratislavi. Po absolutoriu se mladý Karl v r. 1813 zapsal na tamější univerzitu, kde se rozhodl věnovat studiu oblíbené matematiky a filosofie. Ale již po dvou letech přestoupil na teologii. Po otci zdědil hudební talent, jímž si kromě stipendií přivydělával na živobytí. Vyučoval instrumentální hudbě, díky svému výjimečnému tenorovému hlasu také spoluúčinkoval jako zpěvák při koncertech.

Na podzim r. 1818 vstoupil Karl Ditters ve Vratislavi do kněžského semináře a 5. června 1819 přijal kněžské svěcení. V září téhož roku získal své první zaměstnání, a sice jako kaplan v dolnoslezském Sprottau (dnes pol. Szprotawa), kde byl shodou okolností děkanem Florian Langenickel, příbuzný téže rodiny, v níž Ditters strávil na Jesenicku své mládí. Ale již počátkem r. 1823 byl přeložen do Goldbergu (dnes pol. Złotoryja), kde se ujal prozatímní správy tamější farnosti; od února následujícího roku byl v obci ustaven řádným farářem. Ani zde však Ditters nezůstal dlouho. Již v r. 1825 se vrátil do Vratislavi, kde se stal druhým regentem a spirituálem kněžského semináře (alumnátu) a beneficiátem knížecí kaple kapitulního kostela. O tři roky později byl jmenován také radou generálního vikariátu a examinátorem kandidátů na farní úřad. I přes značné vytížení často kázal v kapitulním kostele zvláště při svátečních příležitostech, přičemž svou vynikající rétorikou strhával nadšené davy věřících.

Ve svém postavení Ditters aktivně působil na výchovu a vzdělávání nových generací kněží, a to ve zvlášť vyhrocené době zápasu katolicismu s reformními snahami pruského státu o změny v církvi v duchu osvícenství. Jako teolog a odborník na církevní právo se Ditters veřejně angažoval zejména v r. 1826, kdy profesor vratislavské univerzity, teolog a radikální reformistický kněz Johann Anton Theiner (1799 – 1860) publikoval anonymně stať *Die katholische Kirche Schlesiens*, v níž ostře napadl poměry ve slezské církvi.⁶ Terčem jeho kritiky se stala především tradiční forma liturgie, zpochybňoval však také např. kněžský celibát. Theinerův text, který byl posléze umístěn na index a jehož autor byl později z církve dokonce exkomunikován, vyvolal v katolickém kléru ve Slezsku vzrušenou diskusi. Ditters kontroval o rok později (1827) založením teologického časopisu *Von der katholischen Kirche*, na jehož stranách se horlivě zasazoval o obranu církevních tradic. Zásadně odmítal sekularizaci liturgie, čtenáře a především své studenty vyzýval k jejímu věrnému dodržování. Kněží se podle něj neměli přizpůsobovat duchu doby a různými nerozvážnými experimenty se neměli podbízet novému

vkusu. Ditters vydával svůj časopis do r. 1830 dle možností dvakrát až šestkrát ročně. Jeho redakce byla v r. 1832 obnovena pod názvem *Breslauer Zeitschrift für katholische Theologie*, která se o dva roky později stala základem dlouhodobě periodicky vycházejícího listu *Schlesisches Kirchenblatt*, jenž měl pro vratislavskou diecézi dalekosáhlý význam.⁷ Dr. Karl Ditters z Dittersdorfu patřil k nejprofilovanějším bojovníkům proti projevům extrémního osvícenství v německé katolické církvi. Svými názory po léta ovlivňoval kněžstvo nejen ve Slezsku, ale od poloviny 30. let 19. století také daleko za jeho hranicemi ve Východním Prusku.

Počátkem července 1834 byl při koupání stížen mrtvicí dr. Josef Scheill, profesor pastorační teologie na *Lyceu Hosianum* a regent biskupského kněžského semináře v Braunsbergu (dnes pol. Braniewo) v kraji Ermeland (pol. Warmja). Při výběru jeho nástupce padla pozornost ermelandského biskupa Josefa Wilhelma Friedricha von Hohenzollern-Hechingena (1808 - 1836) právě na Ditterse, jehož pověst vzdělaného a zbožného kněze se díky časopisu rychle šířila. Karl Ditters však nad touto příležitostí váhal. Vratislav se mu opustit nechtělo, navíc dokončoval disertační práci a připravoval se na rigorózní zkoušku. Ale po šestnácti letech přišel čas na změnu a Ditters nakonec biskupovu nabídku přijal. Ještě téhož roku v listopadu mu byla přidělena profesura na braunberském lyceu. Doktorem teologie byl jmenován v dubnu 1835 ve Vratislavi již za své nepřítomnosti, neboť byl právě na cestě k Baltu. Jeho odjezd vyvolal ve vratislavské diecézi doslova zděšení, nepomohlo ani velké úsilí, jež vynaložili jeho přátelé a příznivci, aby zůstal, bylo již příliš pozdě.

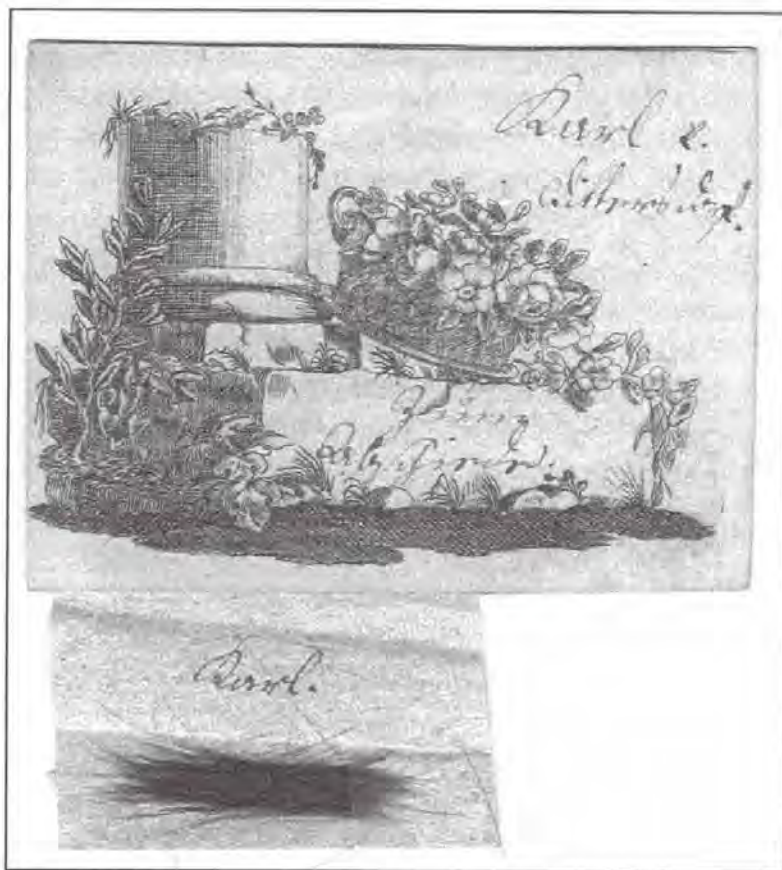
V Braunsbergu se Karlu Dittersovi dařilo. Přednášel pastorační teologii na zdejším lyceu, jehož se stal r. 1839 dokonce rektorem, vedl kněžský seminář a tak jako dříve ve Vratislavi vystupoval zejména o svátcích na kazatelnu. Často také usedal na kůr za varhany, a to nejen coby interpret, ale i jako spolutvůrce varhanních doprovodů pro nový ermelandský zpěvník (1856). Mezi místními věřícími i obyvateli sousedních farností byl velmi oblíben. Těšil se rovněž přízni a podpoře biskupa, a to jak Hohenzollerna, který však nedlouho po jeho příchodu do Východního Pruska zemřel (26. 9. 1836), tak jeho nástupce Andream von Hatten. Dittersova kariéra dále pokračovala. V r. 1837 se stal církevním soudcem pro manželské záležitosti, v r. 1840 jej biskup jmenoval apoštolským notářem pro ermelandskou diecézi. Avšak ani von Hatten nesetřval na biskupském stolci dlouho. Ke zděšení všech zemřel počátkem ledna 1841 rukou nějakého šílence; stejně jako jeho předchůdci mu Ditters přednesl nad hrobem strhující smuteční řeč, která se dokonce objevila i v dobovém tisku. Za jeho nástupce Josefa Geritze (1792 - 1867) byl Ditters v r. 1843 jmenován kanovníkem ermelandské kapituly ve Frauenburgu (dnes pol. Frombork), díky čemuž se mohl bezprostředně podílet na správě diecéze.

Poslední léta Dittersova života byla poznamenána zdravotními potížemi, které mu bránily v plném pracovním nasazení. Již od mládí byl tělesně neduživý a trpěl vrozenou vadou plic. Jeho nemoc se v drsném klimatu u pobřeží Baltského moře postupně zhoršovala, až nakonec přestal opouštět dům a setrval na lůžku. Zemřel 31. 3. 1851 v Braunsbergu. Pohřben byl o tři dny později v kapitulním kostele v nedalekém Frauenburgu, v kanovnícké hrobce, mj. po boku slavného astronoma Mikuláše Kopernika.⁸

Dittersova složka v osobním fondu Adolfa Kettnera v SOkA Jeseník obsahuje několik velmi zajímavých dokumentů. Nejdůležitějším z nich je fotokopie litografie Dittersova portrétu z doby po r. 1835, tedy poté, co byl promován doktorem teologie. Pořídil ji F. Fleischer, učitel z Elbingu (dnes pol. Elbląg) ve Východním Prusku. Je pravděpodobné, že se s Kettnerem znal a vzhledem k jeho badatelskému zájmu o významné osobnosti Jesenicka, k nimž sbíral podklady, mu tuto fotografii věnoval. Dále se zde dochoval zlomek korespondence. Nejstarší

je Dittersův dopis kanovníkovi do Frauenburgu z r. 1834 a dobový opis přípisu biskupa Hohenzollerna Dittersovi z téže doby. Zajímavý je rovněž Dittersův dopis z r. 1841 jesenickému ranhojící Antonu Güntherovi, známému oponentu Vincenze Priessnitze, s nímž se Ditters přátelil. Dále je zde uložen nedatovaný dopis Josefa Wenera, zřejmě duchovního původem z Jesenicka, adresovaný Güntherově manželce, k němuž byl přiložen opis dittersovské elegie a zřejmě i originál dopisu z 14. 4. 1851 z Frauenburgu pojednávajícího o Dittersově smrti. Z tisků se v Kettnerově složce nachází např. index přednášek na *Lyceu Hosianum* v Braunšvergu pro zimní semestr 1836/1837 obsahující mj. soupis Dittersových přednášek z teologie. Nejzajímavějším dokumentem je však ona obálka s vlasy. Je adresována Adolfu Kettnerovi, nadučiteli a kustodovi muzea v Jeseníku. Nebyla rozlepena, nýbrž rozřezána; na její zadní straně uprostřed je v červeném pečetním poli otištěno pečetidlo s iniciálami „A K“, patrně Kettnerův osobní signet. Kromě malého pramínku rovných hnědých vlasů je v obálce ve složeném papírku uložen také pamětní lístek s litografií a věnováním slečně Sofii Langenickelové z 10. 10. 1810. Mladý Karl jí své kadeře zřejmě věnoval na rozloučenou před odjezdem na studia do Vratislavi. Kdy byla obálka Kettnerovi doručena, bohužel nevíme. Její obsah ani nebyl zapsán v muzejních sbírkách.⁹

Ve sbírkách jesenického muzea bylo naopak v listopadu 1918 (pod přírůstkovým č. 1610) zaevidováno 25 originálních dopisů frauenburského kanovníka, které psal členům rodiny Langenickelových. Do muzea je darovala Sofie Kastnerová ze Šumperka, pravděpodobně vnučka jesenického syndika Johanna Langenickela a dcera oné Sofie, jež byla v r. 1810 obdařena pramínkem Dittersových vlasů.¹⁰ Osud této korespondence zrcadlí neutěšené poměry v muzejní a potažmo též archivní práci na Jeseníku po 2. světové válce. Dopisy se postupem času staly součástí staré registratury městského úřadu v Jeseníku do r. 1945, která byla původně z části uložena v muzeu, z části na radnici ve spisovně a ve věži. Spisy byly sceleny až po r. 1950, kdy byly postupně přemístěny do čtyř místností okresního archivu na náměstí a v r. 1964 nakonec převezeny do archivního depozitáře v Javorníku. Fond Archiv města Jeseník inventarizoval archivář dr. Rudolf Zuber, který z něj při pořádání v r. 1965 Dittersovu korespondenci vyčlenil a přeřadil ji do nově vzniklého osobního fondu Charlotte Langenickelové, kde je uložena dodnes. Nachází se zde celkem 26 dopisů o 55 listech z let 1834 - 1841. Je možné, že některé z nich byly dodatečně nalezeny v registratuře města, kde je mohl zanechat Charlottin otec,

Pramínek vlasů Karla Ditterse, 1810

nebo je mohl při své sběratelské činnosti dodatečně získat A. Kettner. Převážná většina dopisů je adresována přímo slečně Charlotte Langenickelové, s níž Ditters udržoval vřelý přátelský vztah; jen v některých listech oslovil napřed „mamá“ Langenickelovou, se svými pozdravy nezapomněl také na Sofii. Nejvíce dopisů (celkem 9) je z r. 1835, kdy Ditters natrvalo opustil Vratislav a odjel do Braunsbegu. Úsměvným je zejména dopis „na pokračování“ z 9. a 10. 4. 1835, který psal Ditters nadvakrát, neboť jak je patrné z poznámky na konci prvního listu, u psaní usnul.

Dr. Karl Ditters z Dittersdorfu byl posledním nositelem tohoto slavného jména, jímž rod Dittersdorffů v r. 1851 vymřel. Díky četným badatelům a muzejním nadšencům, jako byl právě např. Adolf Kettner nebo přední odborník na hudební dějiny Rakouského Slezska dr. Rudolf Zuber, však zůstalo i nadále živé povědomí o jeho životě a díle, o jeho významu sahajícím daleko za hranice Jesenicka. Onen pramínek vlasů a vůbec všechny dochované písemnosti, jichž se dotkla jeho ruka, jsou toho hmatatelným dokladem.

POZNÁMKY

1. O A. Kettnerovi naposledy Biografický slovník Slezska a severní Moravy. Sešit 5, Ostrava-Opava 1996, s. 60.
2. Viz NEUBAUEROVÁ, Michaela: Z dějin muzejní práce na Jesenicku. In: V. svatováclavské česko-polsko-německé setkání, sborník referátů, Jeseník 2005, s. 11 – 13; GROWKA, Květoslav: Městské muzeum Jeseník 1901 – 1941. Inventář. SOKA Jeseník 2005, s. 2.
3. KETTNER, Adolf: Ehrenhalle des politischen Bezirkes Freiwaldau. Anton Blažek, Freiwaldau 1904, s. 2 – 7.
4. Viz ZUBER, R.: Karel Ditters z Dittersdorfu. Šumperk 1970; Carl Ditters von Dittersdorf 1739 – 1799. Mozarts Rivale in der Oper. Würzburg 1989; Carl Ditters von Dittersdorf 1739 – 1799. Sein Wirken in Österreichisch-Schlesien und seine letzten Jahre in Böhmen. Würzburg 1993; viz též Dittersdorf, Karl Ditters v. In: Biografický slovník Slezska a severní Moravy, sešit 4, Opava-Ostrava 1995.
5. Viz OHLBAUM, Rudolf: Persönlichkeiten. In: Freiwaldau-Gräfenberg. Ein Heimatbuch. Kirchheim u. Teck 1987, s. 261; viz též LUDWIG, Gernot – PACHL, Hans: Persönlichkeiten. In: Jauernig und das Jauerniger Ländchen. Ein Heimatbuch des ehemaligen Gerichtsbezirkes Jauernig. Regensburg 1983, s. 240.
6. Viz např. CZAPLIŃSKI, Marek a kol.: Historia Śląska. Wrocław 2002, s. 276 – 277.
7. Viz SENG, Ulrich: Die Schulpolitik des Bistums Breslau im 19. Jahrhundert. Wiesbaden 1989, s. 241.
8. Viz dále OVERATH, Joseph: Der jüngste Sohn: Karl Ditters von Dittersdorf (1793 – 1851). Priester und Wissenschaftler. In: Carl Ditters von Dittersdorf 1739 – 1799. Mozarts Rivale in der Oper. Würzburg 1989, s. 25 – 26; SAUER, Albert: Der letzte Ditters von Dittersdorf. In: Der Altvaterbote, č. 5/1955, s. 478 – 483; viz též SENG, Ulrich: Die Schulpolitik des Bistums Breslau im 19. Jahrhundert. Wiesbaden 1989; LUDWIG, Gernot – PACHL, Hans: Persönlichkeiten. In: opak. cit., s. 240.
9. SOKA Jeseník, f. Městské muzeum Jeseník, inv. č. 4 – 11, přírůstkové knihy 1901 – 1924.
10. SOKA Jeseník, f. Městské muzeum Jeseník, inv. č. 10, přírůstková kniha, sv. 7, 1917 – 1920.

K počátkům turistiky v Jeseníkách – první turistické mapy a bedekry*

Jiří Glonek

Úvod

Až do poloviny 19. století bývaly turistické aktivity většinou individuální záležitostí. V českých zemích se začíná tradice organizované turistiky pozvolna rozvíjet zhruba od 60. let 19. století. Tehdy je ovšem turistika brána pouze jako doplňková záležitost spolkové činnosti. Vznemem pro veškeré ryze turistické spolky se stává v roce 1857 založený londýnský *Alpine Club* coby první organizace tohoto typu. Jen o pět let později (1862) vznikl i *Deutscher und Österreichischer Alpenverein* a právě britské alpinistické kluby a jejich německé a rakouské odděly přímo ovlivnily i zakládání a charakter turistických spolků na našem území. Zakladatelský boom nastal zejména od 80. let 19. století – viz např. v roce 1880 založený *Gebirgsverein für Böhmen*, z něhož se vyvinul *Österreichischer Riesengebirgsverein* (Rakouský krkonošský spolek), který se osamostatnil v roce 1884. Vůbec prvním českým (myšleno národnostně) a ryze turistickým spolkem se stala Pohorská jednota Radhošť založená v roce 1884, zatímco největší a nejznámější česká organizace – Klub českých turistů – vznikl až v roce 1888.¹

Jesenická oblast v tomto smyslu nezůstávala nijak pozadu. O individuální turistice zde můžeme s jistotou hovořit od přelomu 18. a 19. století. K průkopníkům turismu patřili němečtí profesori a studenti z Vratislavi, Opavy či Vídně a o něco později zejména lázeňští hosté z Gräfenberku u dnešního Jeseníku, Lipové lázně, Karlovy Studánky nebo ze starobyklých lázní ve Velkých Losinách. Ve výroční zprávě uveřejněné v prvním čísle spolkového časopisu MSSGV (*Mährisch-Schlesischer Sudetengebirgsverein*, česky Moravsko-slezský sudetský horský spolek – dále jen MSSGV), který stojí za vznikem organizované turistiky v Jeseníkách,² čteme: „*První impuls k vytvoření horského spolku vyšel z blízkého Gräfenberku, kde lázeňští hosté, nadšeni z celkolepého panoramatu, které se nabízelo jejich pohledům, opakovaně vyslovovali přání, vypravit se do blízkých hor na exkurzi. Splnění těchto přání stálo tehdy v cestě mnoho překážek.*“³ Ostatně v čele spolku najdeme hned od počátku osoby jako Johanna Rippera (zeť Vincenze Priessnitze), majitele lázní v Lipové Emanuela Schrotha (syna zakladatele Johanna Schrotha) nebo správce lázní v Karlově Studánce Schmidta.

Nejstarší klasická turistická mapa Jeseníků z roku 1881⁴

Již v oficiálních statutech MSSGV, které byly úředně schváleny 14. února 1881 (ovšem sepsány v prosinci 1880), se ve třetím paragrafu píše o obsírně koncipovaných záměrech spolku, které měly jesenickou oblast díky ukrytému přírodnímu, a dosud jen málo využitému bohatství, hospodářsky pozvednout.⁵ Turistický ruch stál tehdy na prahu budoucího hektického

* Text je rozšířenou verzí článku publikovaného zde: GLONEK, Jiří: Raritní materiály k počátkům turistiky v Jeseníkách ve Vědecké knihovně v Olomouci. In: *Problematika historických a vzácných knižních fondů 2009*, Olomouc 2010, s. 41–60.

rozvoje. K úspěšnému vývoji bylo zapotřebí krom mnoha jiného obstarat i základní propagační materiály či rovnou solidní pomůcky v podobě turistických map a průvodců. A právě takto se zrodila první turistická mapa Jeseníků, kterou navrhl a nakreslil zakladatel MSSGV Johann Ripper⁶ někdy v rozmezí let 1881–1882. Mapa samotná není nijak vročena. I když alespoň rámcovou dataci nám prozrazuje rukopisný přípisek o darování exempláře do tehdejší Studijní (dnes Vědecké) knihovny v Olomouci od jistého Wilibalda Müllera z 31. května 1882 (k němu viz níže).

Avšak výroční zpráva o činnosti MSSGV z pera tajemníka Victora Eichlera, uveřejněná v prvním čísle spolkového časopisu Mittheilungen des MSSGV z 2. července 1882, mj. uvádí:

„První starostí spolku bylo značení cest a vydání turistické mapy [Wegkarte]. Nemohlo k tomu být ovšem ihned přikročeno, neboť se nejprve muselo vyjednat s různými majiteli pozemků povolení ke značení cest [...].“ V mezidobí vyjednávání, které trvalo několik měsíců, využilo předsednictvo spolku čas mj. k jednání o konkrétní velikosti a formě orientačních turistických tabulí (Wegtafeln), popř. jaké barevné značení a způsob jejich instalace zvolí. Výslovně zmíněna je při této příležitosti právě i Ripperova mapa s tím, že k ní bylo nutné vypracovat popis. Eichler dále uvádí: *„[...] bylo dokončeno značení do čtyř hlavních bodů spolkové zájmové oblasti, a to na Praděd, k hostinci na Červenohorském sedle, na Šerák a do Rejvízu.“*⁷

Nejstarší turistická mapa Jeseníků, 1881

Takže se zdá, že první turistická mapa Jeseníků, k níž poskytl podklad Litografický ústav ve Vídni skrze Wilhelma Zoellera (Zöller), vznikla již někdy ke konci roku 1881, neboť se k ní určitě vztahuje i údaj z pokladního výkazu spolku za rok 1881. Celkový příjem činil 421,50 zlatých (viz členské příspěvky), přičemž největší porci výdajů spolko značení tras (přes 258 zlatých), následují výdaje za tiskoviny (přes 80 zlatých) a konečně suma za „turistické mapy a kolorování“ (přes 47 zlatých).⁸ Mapa měla být následně rozeslána všem tehdejšími členům spolku.⁹ V tom případě by se muselo vytisknout zhruba 800 kusů.

K vlastní mapě je navíc přichycen leták o dvou stranách textu s nadpisem Zur Beobachtung!, který podává základní informace o turismu v oblasti Hrubého Jeseníku. Jde o vůbec nejranější oficiální informační materiál pro turisty v Jeseníkách z dílny MSSGV. Zcela určitě mohl být distribuován i nezávisle na inkriminované mapě, avšak sloužil i jako logická příloha k mapě. Tento prototyp pozdějšího regulérního turistického průvodce mj. v základních bodech splňoval předsevzetí spolku, obsažená v jeho statutech (viz paragraf tři). Z pohledu výše uvedeného je zcela určitě namístě rozebrat si blíže obsah letáku, přičemž úvodní pasáž ocitujeme celou:

„Sadetský horský spolek ve své oblasti zaopatřil stávající cesty a stezky pro lepší orientaci turistů barevnými tabulemi, které mají sloužit jako směrové tabule [rozcestníky].“ Text dále pokračuje zevrubným popisem těchto tabulí (tj. prototypem značení užívaného v Jeseníkách aj.) přičemž je doplněn i o názorný, byť jednoduchý, náčrtek: „Tabule jsou obdélníkové, 20 cm dlouhé a 12 cm široké a skrze diagonálu jsou rozdělené na dva trojúhelníky. Tyto jsou natřeny různými barvami, takže úplně nahrazují popsané směrové tabule. Přitom špiče jednoho trojúhelníku směřuje k požadovanému cíli a další roh zpátečním směrem.“ Následují čtyři příklady, které mají zvolené značení blíže osvětlit – cílem túry je tak hora Praděd, hostinec na Červenohorském sedle, hora Šerák a osada Rejvíz, čili stejná místa jmenovaná Eichlerem. Všechny zmíněné lokality můžeme zároveň označit za oblíbené prvotní cíle turistů v oblasti Hrubého Jeseníku a to ještě v období před rozvojem organizované turistiky. Na závěr je umístěn výčet 18 míst, kde se může náruživý turista doptat na potřebné informace (čili jde o jakási turistická infocentra, zmíněná již ve stanovách). Pasáž je doslova uvozena větou: „Dobří a spolehliví turisté či průvodci jsou k doptání v [...]“. V samotném závěru letáku je umístěna poznámka: „Ve Švýcarském, Ovčárně, v hospodě na Vřesové studánce a v hospodě na Červenohorském sedle se dostane strava a nocleh, ve Františkově myslivně (při túře z Vernířovic na Praděd) se dostane pohostinného přijetí, přesto se zde nemůže přenocovat. K pohodlí turistů je připraven u pana Franze Neugebauera v Gräfenberku (Annenhof) k vyjížděním osel.“

Na samotné mapě je zachyceno celkem 11 prvotně vyznačených turistických tras, přičemž jde zhruba o 80–100 km. Vyznačen byl již celý úsek hlavního hřebene od Ramzovského sedla přes Červenohorské sedlo, Praděd, Petrovy kameny až po Skřítek (i když až přímo tam oficiální značení tehdy ještě nevedlo, neboť pod Ztracenými kameny uhýbalo do Vernířovic). K sekundárnímu ručnímu kolorování a tedy k vyznačení dotyčných tras bylo použito následujících barev: červená, černá, bílá, žlutá, modrá a zelená. Mezi centra, kde se protínalo více tras, patřily Šerák, Červenohorské sedlo, Švýcarská a Praděd.

V souvislosti s výše uvedeným vyjednáváním o značení turistických chodníků s majiteli pozemků není bez zajímavosti, že všichni relevantní vlastníci byli již v roce 1882 poctěni čestným členstvím v MSSGV. Šlo o vůbec první takto oceněnou skupinu osob a o jasné poděkování za prokázanou vstřícnost. Mezi vyznamenanými tudíž figurovali Lichtensteinové, Harrachové, Kleinové, Řád německých rytířů, tehdejší představitel vratislavského biskupství – kardinál Robert Herzog, nejvyšší slezský zemský úředník markýz de Baquehem aj.¹⁰ Ostatně můžeme

to považovat i za velmi chytrý, diplomatický a hlavně prozíravý tah ze strany spolku vůči velkým pozemkovým vlastníkům v samotném srdci spolkové činnosti (tedy v oblasti kolem hlavního hřebene, kde také procházela nejen zemská hranice mezi Moravou a Slezskem, ale právě i hranice bývalých panství).

Special-Karte der mährisch-schlesischen Sudeten z roku 1892

Kromě první přechovává VKOL rovněž v pořadí druhou turistickou mapu Jeseníků a okolí (sign. 20.122). S ohledem na další analýzu byla nutná především její přesná datace, neboť ta i přes jinak podrobné bibliografické údaje u mapy chyběla. K vyřešení otazníku stačilo bedlivě prostudovat jednotlivá čísla spolkového časopisu *Altvater*, který nám zároveň odhalil poměrně zajímavé okolnosti jejího vzniku.¹¹

Přinejmenším již od přelomu let 1885/1886 a konkrétněji během roku 1889 se začalo uvnitř spolku diskutovat o nové aktuální a hlavně přesnější turistické mapě spolkové oblasti, která by plně uspokojila stoupající nároky milovníků hor.¹²

Vůbec první konkrétnější zmínkou o mapě je úvodník pod názvem *Einladung zur Subscription auf die Specialkarte der mähr.-schles. Sudeten* z 1. ledna 1892,¹³ přičemž inkriminovaná zpráva od předsednictva MSSGV je datována už do poloviny října 1891. Z jinak poměrně krátkého leč hutného textu vysvitá, že úmysl vydat novou spolkovou mapu se začal naplňovat od léta roku 1891: „*Se zřetelem na závěry našeho letošního valného shromáždění¹⁴ jsme zahájili jednání na vydání speciální mapy naší spolkové oblasti u olomouckého nakladatele a knihkupce Eduarda Hölzela. Mapa byla sestavena z devíti známých mapových listů generálního štábu a rozprostírá se na severu až za Žulovou [v orig. Friedeberg], na západě až po Králíky [v orig. Grulich], na východě až po linii Glucholazy – Vrbno pod Pradědem – Andělská Hora [v orig. Ziegenhals – Würbenthal – Engelsberg] a na jihu po Rýmařov [v orig. Römerstadt].*“ Přestože již došlo ke stanovení ceny pro předplatitele,¹⁵ nešlo ještě o definitivní verzi, neboť jeden exemplář mapy měl být dán, na přání jednotlivých sekcí spolku, k nahlédnutí a k případnému připomínkování. Mapu o rozměrech 694 × 792 mm (v rámu 621 × 639 mm) měl realizovat Vojensko-geografický institut ve Vídni v měřítku 1:75 000.

Z následných reakcí uveřejněných v časopise *Altvater* je patrné, že předsednictvo neočekávalo ve věci připomínkování tak živou a místy i tvrdou diskuzi. Již v následujícím čísle z 1. března 1892 je s notným zpožděním otištěn výtah ze 120. zasedání předsednictva spolku proběhlého 28. října 1891, kde je věnován nezanedbatelný prostor právě četným připomínkám. Čilá diskuze se rozpoutala mj. o to, zda do mapy zanést i současné značení cest, popřípadě jakou metodu při tom zvolit. Původně se pravděpodobně počítalo s barevným odlišením jednotlivých turistických tras dle aktuální skutečnosti. Objevily se ale oprávněné námitky, že takto dojde k brzkému zastarání: „[...] *poněvadž bývá prováděno nové značení a staré bývá často odstraněno* [...]“ Problém ostatně nepřimo odkazuje na stále přetrvávající (a s ohledem na překotné budování i pochopitelnou) neustálenost v celkovém systému značení v Jeseníkách. Předsednictvo předložené výhrady akceptovalo a rozhodlo o barevně jednotném značení tras v mapě. Mezi další případné korekce patřila taktéž možnost zařadit dodatečně na mapu i tzv. javornickou oblast (tj. podstatnou část Rychlebských hor), neboť jak už bylo výše uvedeno, měla mapa na severu sahat pouze k Žulové.¹⁶

Prozatím bylo rozhodnuto, že všechny připomínky se do mapy zapracují, pokud přitom nedojde k podstatnému navýšení nákladů. Vše měla vyřešit porada konaná 24. ledna 1892

v Otomouci za účasti císařského rady Gräsera coby majitele firmy Hölzel, dále prezidenta spolku MSSGV Philippa Kleina¹⁷ a konečně Heinricha Klotze jako zástupce předsedy šumperské sekce.¹⁸ Zde se dohodlo:

1. značené cesty budou na mapě vyznačeny červenou linií; 2. pro snadnější výpočet vzdálenosti bude mapa obsahovat i tzv. Carreaux čili čtvercovou síť o velikosti polí po 1 cm (= 1000 kroků neboli 750 metrů); 3. vysvětlující legenda bude přiložena na okraj mapy; 4. nová mapa bude obsahovat také javornickou oblast.

K největší kontroverzi v otázce mapy došlo mezi niskou sekci a firmou Hölzel. Důležitým faktorem, který celou záležitost z velké části ovlivnil, byl jistý informační šum a zbytečná neřetězící pramenící z tehdy stále omezených možností komunikace. Den před výše uvedeným rozhodnutím (tedy 23. ledna) totiž v Nise zasedal generální sekční sněm, na kterém zazněla stížnost, že do nově vydané mapy údajně nebudou zahrnuty jejich připomínky a přání. Členové sekce se cítili v celé věci natolik odstrčeni, že dokonce naznačili možnost finanční rebelie. Pohrozili dokonce pozastavit odvod části členských příspěvků, za čímž se skrývala jasná narážka na neustále doutnající finanční spory ohledně odevzdávání sekčních příspěvků do centrální pokladny, odkud se jednotlivým sekcím zpětně vracela jen část, což dlouhodobě vyvolávalo opakované neshody uvnitř MSSGV.¹⁹

Celou nepřijemnou situaci se pokusil na stránkách Altvateru vysvětlit samotný Eduard Hölzel dopisem psaným 2. dubna 1892. Zde jednoznačně odmítl niské stížnosti jako neodů-

2295.

Zur Beachtung!

Der Sudeten-Gebirgs-Verein hat die im Vereinsgebiete vorliegenden Wege und Stege zur besseren Orientierung der E. T. Touristen mit farbigen Tafeln, die als Wegweiser dienen lassen, versehen.

Diese Tafeln sind rechteckig, 20 cm lang und 12 cm breit, und durch eine Diagonale in zwei Dreiecke getheilt.

Da diese letzteren mit verschiedenen Farben angestrichen sind, so erlauben sie beschriebene Wegweiser vollständig. Dabei gibt der Scheitel des spitzen Winkels eines Dreiecks die Wegrichtung zum verlangten Ziele, der Scheitel des spitzen Winkels des andern Dreiecks die Wegrichtung zurück an. Ein Beispiel möge dies näher erläutern.

ALTVATER.

Auf den Altvater weist immer der spitze Winkel des rechten Dreiecks, ob man von Waldenburg, oder vom Gabelkreuz oder von Karlsbrunn oder von Klein-Mohrau, von der Hockschär oder vom rothen Berge, oder endlich von Zúptau über Wermisdorf oder Kleppel (Bergwirthshaus) aus den Aufstieg nimmt. Von der Höhe des Altvaters führt das gelbe Dreieck, resp. dessen Spitze, nach Klein-Mohrau, das schwarze nach Karlsbrunn und zum Oppatal, das blaue über das rechte Bergwirthshaus nach der Hockschär, das grüne (vom Kleinvater, resp. Schweizerer) zum Gabelkreuz, das weiße (von eben dort) nach Waldenburg. — Vom Peterstein führt das schwarzgelbe Dreieck, resp. dessen Spitze, nach Wermisdorf oder Kleppel (Bergwirthshaus).

ROTHERBERG-WIRTHSHAUS.

Zum Rotherbergwirthshaus führt sowohl von Thomsdorf aus als von Winkelsdorf (Wiesenberg) das gelbe Dreieck, resp. die Spitze desselben, vom Rotherbergwirthshaus das weiße Dreieck nach Winkelsdorf (Wiesenberg), das schwarze nach Thomsdorf (Freiwaldau), das rothe, wie bereits oben erwähnt, zum Altvater, das blaue zur Hockschär.

HOCKSCHAR.

Auf die Hockschar führt das blaue Dreieck, resp. dessen Spitze, sowohl vom Altvater (Schweizerer und Rotherbergwirthshaus), als auch von Lindewiese (Schroth'sche Anstalt) und vom Ransauer Wirthshaus an der mähr. schles. Grenze.

Von der Hockschar das gelbe Dreieck nach Ransau (Wirthshaus), das weiße Dreieck nach Lindewiese (Schroth'sche Anstalt), das rothe Dreieck über das Rotherbergwirthshaus, Schweizerer auf den Altvater.

REIWIASEN.

Nach Reiwiesen und zum grossen Seenteich führt das rothe Dreieck, resp. dessen Spitze, über Buschelsdorf, Dittershof, Pletzenbau und die sogenannte hohe Tanne, und von Reiwiesen (Seenteich) zurück nach Freiwaldau das weiße Dreieck.

„Gute und verlässliche Touristenführer“

sind zu erfragen in

1. **Karlsbrunn:** beim Badeverwalter Schmidt.
2. **Dittershof:** beim Mühlenbesitzer Edmund Pfischke und im Gasthause.
3. **Engelsberg:** beim Fabrik. Rudolf Kühnel, Gemeinderath F. Schindler.
4. **Freiwaldau:** im Hotel zur Krone (Edm. Wolf).
5. **Freudenthal:** im Hotel des J. Schindler und des Joh. Thiel.
6. **Gabel:** beim Gastwirth Joh. Nickmann.
7. **Klein-Mohrau:** beim Gastwirth und Gemeindegewalt-Gabel.
8. **Lindewiese:** im Gasthaus des Franz Weidlich.
9. **Ober-Lindewiese:** im Gasthaus zur gezogenen Kanone.
10. **Ransau:** in der Glashütte und im Wirthshaus an der Grenze.
11. **Reiwiesen:** im Gasthaus zum Seelirten.
12. **Thomsdorf:** im Gasthaus und beim Kaufmann Wih. Pfischke.
13. **Waldenburg:** im Gasthaus des E. Weiser.
14. **Wermisdorf:** beim Bürgermeister.
15. **Winkelsdorf:** im Gasthause des Herrn Heckel.
16. **Wurbenthal:** bei Adelf Hackenberg, Hotelier.

ANMERKUNG: In der Schusslerer, der Schäferer, im Wirthshaus der Brunnthalde und im Rotherbergwirthshaus erhält man Beköstigung und Unterkunft, in der Franzensdörferhütte (auf der Tour Wermisdorf-Altvater) findet man zeitliche Aufnahme, doch kann dasselbe nicht übernachtet werden. Zur Regelmässigkeit der Touristen stehen bei Herrn Franz Neugebauer in Gräfenberg (Ammenhof) zwei zum letzten Verzei.

Druck: Buchdruckerei, Freiwaldau.

Nejstarší informační materiál pro turisty v Jeseníkách z dílny MSSGV

vodněné, neboť jednotlivé sekce MSSGV obdržely k připomínkování pouze a jen zkušební výtisk (Probedrucke) a nikoli finální podobu mapy. Zároveň ale dotyčné upozorňuje, že není možné zohlednit bezezbytku veškeré připomínky a pokračuje: „Co se týče někdejší úpravy mapy, jak známo, byla obstarána od C. k. Vojensko-geografického institutu ve Vídni, kartografického ústavu, požívajícího světového věhlasu, takže vás můžu ujistit, že mapa ustojí kritické názory od subskribentů niské sekce.“²⁰

Ještě ve stejném čísle Altvateru k tomu vyšla reakce z pera předsedy niské sekce Wilhelma Carla Galliena (jinak mj. ředitele reálného gymnázia v Nise): „Na posledním spolkovém generálním sněmu ve Frývaldově se projednávala otázka spolkové turistické mapy. K tomu bych chtěl jménem sekce vysvětlit, že je bezpodmínečně nutné, aby nová mapa obsahovala značení turistických cest skrze červenou barvu, neboť jinak nemá pro většinu turistů smysl. Nyní zasláný subskripční list a zkušební tisk k nahlédnutí neobsahuje žádné vyznačené cesty. V lednu se k tomu vyjádřil sekční generální sněm s tím, že mapu nemůže doporučit svým členům, jelikož zde nebyly zohledněny názory a přání sekce. Je pro mě nepochopitelné, jak se tímto může cítit firma Hölzel dotčena. Sekce chtěla pouze vyvolat o těchto otázkách novou debatu v předsednictvu spolku.“²¹

Očividné nedorozumění (viz výše uvedená dohoda z 24. ledna 1892) tak uzavřela až pozvánka na obnovenou subskripci „speciální mapy moravsko-slezských Sudet“ otištěnou v úvodu třetího čísla Altvateru z 1. května 1892. Veškeré náležitosti zůstaly totožné (rozměr, měřítko aj.) s tím, že mapa bude dle dohody zohledňovat všechny čtyři výše uvedené body, přičemž zkušební výtisk ještě bez značení a kvadratické sítě bude opět k nahlédnutí v jednotlivých sekcích. „Mapa bude hotova k vydání v první polovině května.“²² Pro celou kauzu je příznačné, že jak pozvánka na obnovenou subskripci, tak výměna názorů mezi Hölzelem a Gallienem byla otištěna ve stejném čísle časopisu. Mapa ve svém výsledku musela uspokojit všechny kritiky, neboť bez výhrad reflektovala přání MSSGV. Nad rámec dohodnutého obsahovala při okrajích rámu i zeměpisnou síť a tamtéž nechyběly ani údaje o nadmořské výšce.

Porovnáme-li obě rané klasické turistické mapy Jeseníků (tj. první z roku 1881 a v pořadí druhou z roku 1892), pak vidíme, jak obrovského boomu dosáhl spolek MSSGV ve značení turistických chodníků zhruba během pouhé jedné dekády. Zběžná analýza totiž ukazuje, že v této relativně krátké periodě došlo k cirká pětinasobnému nárůstu, takže v inkriminovaném roce 1892 již byla celá zájmová oblast Hrubého Jeseníku, ale i Rychlebských hor a Králického Sněžníku, protkána sítí přibližně 480–500 kilometrů vyznačených cest.²³

Za dohru celého náročného podniku, která ozřejmuje nejen snahy MSSGV v oblasti vydávání turistických map, ale i ostatních turistických spolků v Rakousku – Uhersku, můžeme považovat krátkou zprávu uveřejněnou v časopise Altvater (vydání z 1. července 1892) samotným hlavním redaktorem a čelným představitelem MSSGV Adolfem Kettnerem.²⁴ C. u. k. Vojensko-geografický institut ve Vídni zaslal do redakce Altvateru následující zprávu datovanou 27. června 1892: „V průběhu letošního jara byla korespondenční cestou sesbírána veškerá přání a připomínky turistů a přátel přírody ze všech rakouských alpských zemí a od horských spolků o provedeném značení cest a o stavbách ochranných přístřešků a chat. Toto vše bylo nad očekávání přeneseno na bohaté materiály – mapy generálního štábu v měřítku 1:75 000. V důsledku neobyčejného ohlasu, kterými jsou tyto důležité novinky pro turisty, existuje také záměr pokračovat v zakreslování značených cest rovněž v oblasti moravsko-slezských Sudet, aby také tyto země a turisté či přátelé přírody měli příležitost k lepšímu cestování, pročež toto bylo bohužel v těchto krajích dosud nepřilíš docenováno.“ Kettner v závěru dodává: „Samozřejmě byl tento záměr maximálně podporován coby důležitá záležitost spolku.“²⁵

První turistický průvodce z roku 1883

O tom, co předcházelo velmi ambicióznímu projektu sepsání spolkového turistického průvodce, se opět dovídáme ze stránek spolkového časopisu. I zde je cenná jinak nenápadná informace z již několikrát citované výroční zprávy Victora Eichlera, kde se v souvislosti se stačením prvních cest a vydáním první Ripperovy turistické mapy uvádí: „To ale spolkovou pokladnu zcela vyčerpalo, takže předsednictvo bylo k jeho lítosti nuceno se vyvarovat dalších dalších vydání a posunout provedení významných prací.“²⁶ K těm Eichler zařadil nejen stavební investice jako zřízení tzv. pyramidové rozhledny a ochranného přístřešku na Pradědu nebo naplánované vybudování vlastní chaty u Ovčárny (a sice nedaleko Petrových kamenů), nýbrž „Jesenice“ i vydání průvodce. Zdá se však, že i přes momentální finanční tíseň, považovalo vedení spolku vydání průvodce za prioritu, neboť se jím vzápětí, tj. 2. července 1882, zabýval generální spolkový sněm. Již tehdy je průvodce spojován s osobou Wilibalda Müllera, rodáka ze slezských Vlčic (Wildschütz) u Javorníka, který mimo jiné v letech 1892–1915 vedl bývalou Studijní (dnes Vědeckou) knihovnu v Olomouci.²⁷ Müller patřil k zakládajícím členům olomoucké sekce MSSGV (zal. 1881), kterou v letech 1881–1884 vedl.²⁸ Navíc patrně stál i u zrodu smad vůbec prvního sekčního turistického průvodce ve formě patnáctistránkové brožury, která pod názvem *Führer durch das Feistritz-Thal. Publication der Section Olmütz des Mähr.-schles. Sudeten-Gebirgsvereines* vyšla roku 1882 v Olomouci (šlo o jednoduchý popis tras podél řeky Bystřice, viz VKOL, sign. 65.883). „Pan W. Müller – Olomouc, referoval o nákladech na vydání průvodce MSSGV. Po velmi podnětné debatě bylo rozhodnuto přenechat rozhodnutí nad touto otázkou sněmu delegátů v srpnu tohoto roku.“²⁹ Sněm měl proběhnout v Bruntále 20. srpna, ale v zápise publikovaném ve spolkovém časopise není o rozhodnutí žádná zmínka.

Nicméně v devátém čísle *Mitteilungen* z 20. června 1883 uveřejňuje W. Müller poděkování všem osobám, které mu byly nápomocny při sestavování průvodce³⁰ a vzápětí (tj. v srpnu) se tamtéž objevuje i první reklama v inzertním oddělení, takže rok 1883 coby datum vydání prvního turistického průvodce MSSGV můžeme pokládat za jasně prokázaný.³¹ Jen pro zajímavost – nakladatelství A. Blažek, tedy vydavatel, nabízel průvodce za dva zlaté.³²

Titulní list prvního jesenického turistického průvodce, 1883

Vlastní dílo začíná předmluvou autora, v níž o výsledné práci hovoří jako o rádcí a průvodci po městech, údolích a horách spolkové oblasti, přičemž zdůrazňuje, že to není pouze jeho počín, nýbrž z velké části mnoha spolupracovníků z jednotlivých sekcí. Byť se všichni maximálně snažili o přesnost a autenticitu nevyklučuje ani možnost případných omylů či nepřesností. Proto dotyčné žádá, aby mu chyby oznámili, neboť vše bude následně uvedeno na pravou míru ve druhém vydání. V závěru ještě jednou děkuje všem spolupracovníkům a přesto, že nechce konkrétně všechny jmenovat, uvádí průmyslníka Ignaze Machanka „*laskavého poetu a znamenitého znalce našich hor*“, dále Antona Langeru z Branné, Wilhelma Arbtera ze Šumperka a Jos. Heimanna z Javorníku. Samotný závěr končí přáním: „*Möge das Büchlein Vielen eine Freude machen und unserm Gebirge viele neue Freude werben!*“.

Průvodce je rozdělen do tří hlavních bloků na všeobecnou část, speciální část a vysokohorské túry. Všeobecná část (Allgemeiner Theil) pojednává na celkem 43 stranách o orografii, hydrografii, přírodopisu (mineralogie, botanika, zoologie) a klimatu sledované oblasti.³³ Tyto hlavní okruhy jsou dále členěny podle témat či lokalit.³⁴ Pasáž končí zajímavým finančním údajem, neboť uvádí, že nenároční turisté si v kterékoli části „*našich hor*“ pohodlně vystačí s denními výdaji tři až čtyř zlatých – šest až osm marek (vyjma lázeňských míst v období sezóny).

Speciální (Spezieller Theil) nejrozsáhlejší část průvodce tvoří na stranách 44–175 v podstatě textové topografické jádro s úvodní poznámkou o obkroužení zájmové oblasti spolkou železničními tratěmi,³⁵ výčtem poštovního spojení (včetně časů odjezdů a cenových tax), popisem způsobu turistického značení³⁶ a seznamem dostupných průvodců a nosičů. Ten se oproti seznamu z informačního letáku přiloženého k první turistické mapě z roku 1881 rozšířil z 16 na 18 lokalit.³⁷ Dle průvodce se turisté mohli přímo na horách ubytovat na Švýčárně, Ovcárně³⁸ (zde měli očekávat pouze „*skrovňný komfort*“), v hostinci na Červenohorském sedle³⁹ a na Vřesové studánce (zde mohli počítat s „*dobrou restaurací a nenáročnou noclehárnou*“). Na všech těchto místech byla k dostání i strava. Při návštěvě Františkovy myslivny se mohli dočkat pouze pohostinného přijetí nikoli možnosti přenocování.⁴⁰

Vlastní místopisná část zahrnuje výčet 26 hlavních lokalit uvnitř spolkové zájmové oblasti, k nimž je přiřazen kratší či rozsáhlejší informativní popis, zohledňující historický vývoj, dopravní dostupnost nebo služby (zejména možnost ubytování – v mnoha případech i včetně cen). Inkriminované pasáže mají za cíl zejména upozornit zájemce na rozličné pamětihodnosti, přírodní zajímavosti (kupř. botanické či mineralogické místa) aj., kam se může eventuální výletník vypravit. Samozřejmě přitom nechybí ani návrhy typických turistických tras, kterých je zevrubněji popsáno cirká na 120 (plus mnoho dalších stručně v textu). Jde přirozeně jen o selektivní výběr nikoli o vyčerpávající přehled tehdy vyznačených cest.

Totéž platí o poslední pasáži, která speciálně pojednává o hřebenových túrách (Hochgebirgstouren). Text na stranách 176–191 nabízí 24 hlavních tras s řadou podružných variant. Ihned v úvodu se nachází doporučující poznámka: „*Pro toho, kdo není zběhlý v putování podle mapy, a při nejistém počasí, se každému doporučuje vzít si průvodce a opatřit si do batohu studené jídlo a polní láhev vína.*“⁴¹ Stejně jako v předešlém oddílu i zde průvodce zásadně udává časovou náročnost na úkor kilometráže tak, jak je to ostatně obvyklé i dnes, zejména u vyšších pohoří. U jednotlivých túr je navíc obsažena i charakteristika obtížnosti (kupř. „*jen pro velmi zdatné turisty*“ apod.), popřípadě se výslovně doporučuje využít služeb znalého průvodce (např. u túry z Rejvízu přes tzv. Pásmo Orlika do Videlského sedla a dále).

V samotném závěru průvodce, který je zachován v původní vazbě⁴² z červené textilie s vyzlaceným názvem a černě protlačovaným motivem horské krajiny s kaplí (patrně jde o zjed-

modernější ztvárnění Vřesové studánky), nechybí ani folium s podrobným obsahem a navíc i s 11 listy dobové inzerce se zaměřením na turisty,⁴³ lázeňské hosty či ubytovací kapacity regionu atd. V roce 1886 se kvalitní průvodce dočkal nového, leč nezměněného vydání. Pouze červenou obálku nahradila žlutá.⁴⁴

Další jeseničtí průvodci ⁴⁵

V pořadí druhým plnohodnotným turistickým průvodcem (nikoli brožurou) vydaným MSSGV měl být podle vlastních spolkových statistik *Führer durch das Altvatergebirge, durch Freiwaldau, Lindewiese, Ziegenhals, Zuckmantel, Reihwiesen, Einsiedel, Würbenthal, Karlsbrunn, Goldenstein, Altstadt und das Glatzer Schneebergs-Gebirge* z pera Josefa Scholze. Dílo vyšlo v dnešních Glucholazech (tehdy Ziegenhals, pruské Slezsko) u Carla Roella v roce 1890.⁴⁶

Za jeho zrodem stála prvotní iniciativa opět zástupce olomoucké sekce – zemského úředníka Josefa Haiera (psán též jako Hayer), který s návrhem na vydání opraveného průvodce vystoupil 15. září 1889 na jednání sněmu delegátů MSSGV konaného v Šumperku. Hayer argumentoval naléhavou potřebností vydat další materiál komplexně popisující spolkovou oblast, neboť dosud k tomuto existuje jen jediná kniha (viz Müllerův průvodce). Všechny ostatní práce označuje za podružné.

„Toto je tím spíše nutné, jelikož průvodcovství v naší oblasti je neuspořádané, takže veškerí cizí turisté jsou zcela bezradní a bez orientace i bez praktické nabídky cestovní příručky.“⁴⁷ Ze stejného důvodu prosazoval i vydání mapy coby důležité pomůcky, kterou spolek dosud postrádá.⁴⁸ Hayer tedy požadoval nejen vydání „dokonalého a praktického“ průvodce a mapy s turistickým značením, ale i pevnou regulaci průvodcovských služeb, jmenovitě zavedení tax. Všechny návrhy se setkaly s jednoznačným a všeobecným souhlasem. Ostatně o potřebě nového průvodce se diskutovalo v předsednictvu přinejmenším již na jaře roku 1889, na což odkazuje i předmluva Scholzova díla.

K tomu je nutné dodat, že v téměř totožnou dobu (15. dubna 1889) se předsednictvo MSSGV rozhodlo vytisknout nové vylepšené vydání Müllerovy práce a sice rovnou v počtu 3 000 kusů, neboť starší náklad byl již skoro rozebrán. Tisk zakázky měl připadnout opět frývaldovskému

Titulní list Scholzova průvodce, 1890

A. Blažkovi, který se navíc zavázal obohatit průvodce o obrazové přílohy s chatou Jiřího na Šeráku, dále o Vřesovou studánku, Červenohorské sedlo a Švýčárnu.⁴⁹

Situaci kolem vydání nového průvodce navíc částečně komplikovaly omezené finance v kase MSSGV i okolnost, že ve stejnou dobu vyšlo nové vydání Letznerova průvodce, „*který pojednává i o našich Sudetech*“.⁵⁰ Avšak předsednictvo ve spolupráci se „*schopnými knihkupci*“ nakonec našlo cestu, jak knihu přivést na svět. Začátkem května 1890 byla v podstatě hotova, i když Scholz se v předmluvě, datované 1. červencem, zmiňuje o jisté časové tísní při jejím sestavování. Scholz ve svém úvodníku dále píše: „*Průvodce nebyl psán pro geology, mineralogy, botaniky [...], nýbrž zejména pro ty, pro které je příroda božskou knihou [...]*“.

Knihla je rozdělena na 18 hlavních kapitol (jejich uspořádání ovšem působí poměrně nelogicky). Začíná nejobsáhlejší, více jak stostránkovou souhrnnou informativní pasáží s popisem Jeseníků (Das Mährische Gesenke), které jsou dle něho jihovýchodní částí Sudet (pojem je zde nutné chápat výhradně jako zeměpisný nikoli politický pojem), a které se táhnou od jihovýchodu na severozápad, přičemž leží mezi Moravskoslezskými Beskydami (Westbeskiden) a Glatzer Gebirgen. Zastřešující pojem Das Mährische Gesenke Scholz dále tradičně dělí na Das niedere Gesenke a Das hohe Gesenke. Pro oronymum Das hohe Gesenke (Hrubý, též Vysoký Jeseník) rovněž používá souběžný název Das Altvatergebirge a tento název přímo odvozuje od nejvyšší hory Praděd (Altvater).⁵¹

Právě této centrální oblasti Jeseníků se Scholz ve svém průvodci věnuje, přičemž ji dále dělí na tři hlavní celky, které následně zevrubněji popisuje: das Altvatergebirge, der Hirschbadkamm a Bielekamm. První se dle Scholze rozprostíral po pravém břehu Bělé (Freiwaldauer Biele), druhý po jejím levém břehu. Hirschbadkamm můžeme ztotožnit s dnešním Sokolským hřbetem, který dnes řadíme do Rychlebských hor (u Scholze jako Wartha-Reichensteiner-Gebirge).

Obsáhlá první kapitola se po téměř šedesáti stranách vrací k údajům o vodstvu, klimatu, obyvatelstvu, dopravě aj. Scholz uznal za vhodné zaznamenat i osoby, které se nejvíce zasloužily o propagaci oblasti, když jmenuje přírodovědce Franze rytíře Mikusch von Buchberg (1749–1837, Scholz u něj používá přízviska „*der Veteranen im Gesenke*“), Vincenze Priessnitzze, dále lékaře, pedagoga, cestovatele a hlavně přírodovědce Friedricha Antona Kolenatiho (1812–1864) a nemůže opomenout ani organizaci MSSGV.⁵²

V rámci výše uvedené kapitoly jsou pozoruhodné zejména části, v nichž se Scholz věnuje ubytovacím možnostem a dalším službám.

Na prvním místě v sekci *Auf dem Gebirge* uvádí Jiřího chatu na Šeráku (Georgsschutzhaus). Scholz mimo jiné zmiňuje velké obtíže spojené s jejím dokončením v roce 1888, kdy musel být stavební materiál vynášen z údolí, takže např. kameny putovaly s nosiči po pěti kusech, přičemž náročný výstup zabral dvě a půl až tři hodiny a celá stavba i proto spolkla na 10 000 zlatých. Dle autora se v přízemí nacházel přijímací sál vyzdobený znaky všech spolkových sekcí MSSGV, dále pánské a dámské pokoje a prostory pro nájemce. V prvním poschodí potom bylo dalších sedm pokojů (celkem osm pokojů se 14 místy). Určitou zvláštnost dodávala stavbě malá rozhledna s bleskosvodem ve formě věžičky zasazená doprostřed střechy. „*Pohoštění je dobré a ceny umírněné. Hostinský se jmenuje Hawk.*“ Scholz uvádí i několik konkrétních údajů o cenách platných v roce 1888: svařené červené víno – 30 kr., šunka – 30 kr., chléb s máslem – 20 kr., čaj s rumem nebo koláč – 16 kr., káva – 14 kr., polévka – 6 kr., řízek – 40 kr., láhev bílého vína – 60 kr. atd. Ceny za postel se pohybovaly v relaci 50 (člen MSSGV) až 80 kr. (ostatní), přičemž členové MSSGV disponovali přednostním ubytovacím právem.⁵³

Jako další možnost k ubytování v horách předkládá chatu na Vřesové studánce - „*Restauration auf der Brünnelheide*“, kterou tvořily dvě budovy (stará a nová). Stará budova sloužila k ubytování poutníků (k dispozici bylo za 3 kr. stelivo), kterých sem ročně dorazilo na 1000-1200. V nové, dle Scholze postavené nájemkyní Antonii Nickmannovou v roce 1884, se nacházela jídelna a nad ní dva pokoje pro nocležníky.⁵⁴ V jídelně mohlo dle Scholze přespat čtyři až deset osob za 30 až 80 kr. (80 kr. pokud šlo o osamocenou osobu, při čtyřech jen 50 kr. za osobu a při více než čtyřech pouze 30 kr.). V prvním pokoji se mohlo ubytovat osm až deset návštěvníků (šlo o klasickou noclehárnu, kde měl dotyčný za 30 kr. k dispozici slamník, polštář a deku). Druhý pokoj pro čtyři osoby již poskytoval větší komfort. Chata na Vřesové studánce tehdy fungovala v období sezóny od konce května do začátku října.⁵⁵

V pořadí dalším vhodným objektem k přenocování při hřebenové túře byl hostinec na Černoohorském sedle (Roteberg-Wirtshaus) s celoročním provozem. Tehdejší nájemce Alois Vöth mohl pocestným nabídnout tři místnosti pro hosty (jedna světnice prý bývala vyhrazena především pro vozky). Celkovou kapacitu tvořilo pouze pět klasických postelí (za místo se platilo 30 kr.). Kromě toho však bylo za poplatek 30 kr. k dispozici i 26 slamníků a dek. „*Pohoštění je velmi dobré a ceny střídme.*“ Navíc si zde mohl turista obstarat i pohlednice.⁵⁶

Scholz vřele doporučuje i tzv. novou Švýcárnu. Objekt určený již výhradně pro turisty (slavnostně otevřený 17. srpna 1887) zahrnoval velkou místnost s lokálem a tři pokoje pro hosty se 15 postelemi (fungoval rovněž od konce května do začátku října). Navíc bylo připraveno k přespaní i 15 slamníků s dekami.⁵⁷ „*Z jižně položeného pokoje je vystrčena veranda, ze které se naskytá pohled na Praděd. V pokojích jsou kamna sloužící především k okrase. Jídlo a nápoje jsou na Švýcárně dobré a cenově příznivé. Nalézá se tu dobrý hostinský s dobrým chováním k hostům, takže se zde cítíte útulně a bezstarostně.*“⁵⁸ Oním hostinským (nájemcem) byl jistý Joseph Seifert, který kolemjdoucím poskytoval mj. následující možnosti občerstvení: láhev piva - 10 kr., ¼ litru bílého vína - 20 kr., ¼ litru červeného vína - 25 kr., láhev klosterneuburského - 80 kr., čaj s rumem nebo šálek kávy - 12 kr., rum - 5 kr., koňak - 16 kr., místní šnec značky Altwater - 6 kr. (Berggeist za 7 kr.), řízek - 40 kr., šunka - 30 kr.

Při výčtu nemohl Scholz pomínout ani proslulou Ovcárnu (Schäferei beim Peterstein). Stará salaš se v roce 1889 dočkala přestavby, takže více zohledňovala stoupající zájem turistů. Uvnitř se tak nalézaly dvě nově zřízené místnosti pro hosty. Strava je dle Scholze, který si však mírně posteskuje nad zdejším ne zrovna ideálním „životem“ pro turisty, vyhlášená. Jídlo, pití, ubytování - vše cenově příznivé, i když ceny se oproti dřívějšímu pro turisty k roku 1889 o něco zvedly. „*Doufejme, že je to jen výjimka.*“⁵⁹

Scholz se dále v případě hřebenové túry krátce zmiňuje o možnosti noclehu na Františkově mlýně (Franzens Jagdhaus) a na Skřítku (Berggeistwirtshaus), kde měli pro turisty čtyři postele a slamníky. Avšak strava tu prý ne vždy bývá dobrá.⁶⁰

Ve výčtu ubytovacích možností Scholz vyzdvihuje i Fröhlichův hostinec v Ramzové, jehož majitel býval dříve po dvacet let průvodcem po Jeseníkách, Králickém Sněžníku (im Glatzer Schneebergsgebirge) aj. Hostinec měl zahrnovat dvě společenské místnosti (z toho jedna výhradně pro turisty). Nejlepší pokoj byl rozšířen o malou verandu směrem k blízké železniční zastávce a s výhledem na lesy. V horních prostorách se nacházely další dva pokoje. „*Pohoštění je dobré a za velmi příznivé ceny. Fröhlichův hostinec může být doporučen všem turistům.*“⁶¹

Scholzův bedekr v dalších pasážích varuje návštěvníky Jeseníků před zbytečným shonem a spěchem v duchu ideje „*rennen und jagen*“. Naopak turista by se měl řídit pořekadlem „*Eile mit Weile*“, tedy: spěchej pomalu! Zvláště jsou-li zde cenové relace velmi příznivé (Scholz má

cestování po místních horách za vyloženě levné). Rovněž připomíná, že mezi turisty na horách ustupuje příkrá etiketa a strohá společenská pravidla do pozadí, což platí i pro kategorii vhodného oblečení. To má být především praktické a pohodlné.⁶² Co se týče značení, tak Scholz již uvádí novější typ s barevně odlišenými trojúhelníky, kdy obarvená špice slouží jako směrovka (nadále uvádí časové údaje na úkor vzdáleností). Zajímavým postřehem je i okolnost, že v době vydání Scholzova průvodce již panoval poměrně malý zájem o služby horských průvodců, což autor vysvětluje značným pokrokem ve značení turistických tras⁶³ (viz výše), takže roku 1890 již horský vůdce prvotně funguje jako nosič zavazadel.⁶⁴ I na tomto aspektu lze názorně vidět, jaký obrovský pokrok prodělaly Jeseníky díky MSSGV v dekadě mezi léty 1881–1890. Ostatně i sám Scholz uvádí, že před vznikem MSSGV v horách nebyla jediná značená cesta a většina turistů se při svých putováních musela spokojit pouze s přespáváním v různých senicích u salaší atd.⁶⁵

Po Müllerovi a Scholzovi vyšlo do roku 1900 ještě několik turistických průvodců po jeseníckých horách. Mnohé z nich se již primárně nesoustředily na popis turistických tras, takže jejich šíře záběru mohutněla. Zvláště, když jejich vydavatelem nebyla organizace MSSGV.⁶⁶ Mezi takové můžeme zařadit opakovaně vydávané průvodce z dílny Wilhelma Patschovského

Titulní list turistického průvodce vydaného v Šumperku, 1891

(1856–1927) *Führer durch die Grafschaft Glatz, das Eulen- und Altvatergebirge* (první vydání patrně Schweidnitz, G. Brieger, 1895) nebo rozsahem skromnější *Führer durch das Altvater-Gebirge und die im Bereiche desselben gelegenen Kurorte und Sommerfrischen* (poprvé patrně 1896, tamtéž).⁶⁷

Již klasickým turistickým průvodcem bylo dílo Juliuse Mücka *Führer durch das mähr.-schles. Sudetengebirge*, které vyšlo ve frývaldovském nakladatelství Betty Titzze roku 1897. Průvodce si záhy získal velkou oblibu, takže v aktualizované podobě vyšel i v roce 1913, 1926 a 1930 (druhé, třetí a čtvrté vydání).⁶⁸

Minimálně od roku 1887 vydával MSSGV také průvodce značenými cestami ve formě informačních brožur o několika desítkách stran se stručným výčtem a popisem turistických tras v rámci spolku a jeho sekcí. S podporou sekcí je sestavovali Philipp Klein a Adolf Kettner.⁶⁹ Ale aktivní roli v tomto hrály i některé sekce jako např. šumperská, která v roce 1891 sama vydala vlastní verzi průvodce (doslova turistického rádce): *Touristen-Rathgeber zur leichteren Orientierung für Besucher des mähr.-schles. Sudeten-Gebirges*, o jehož

ustavení se zasloužil předseda šumperské sekce Heinrich Klotz a zapisovatel sekce Franz Reischmied (viz VKOL, sign. 61.489).

Zevněrem tedy můžeme konstatovat, že dodnes opomíjené Jeseníky se zařadily díky péči MSSGV na čelné místo v rozvoji organizované turistiky v českých zemích po bok Krkonoš. Důrazně ve vydávání turistického spolkového časopisu Jeseníky ještě za Krkonošemi nepatrně zpozděly (v Krkonoších od 1881, v Jeseníkách od 1882), tak u první klasické turistické mapy byl již rok vydání totožný (1881), i když pouze formálně, neboť krkonošská mapa ještě vůbec nezahrnovala turistické značení (to se objevuje prvně až na dvou mapách Krkonoš z roku 1886, u jeseníckého exempláře právě již 1881). Navíc ve vydání prvního ryze turistického spolkového knižního průvodce měly Jeseníky už pětiletý náskok (Jeseníky 1883, Krkonoše 1888).⁷⁰

POZNÁMKY

1. KAŠPAR, Ladislav: Vznik a vývoj turistiky v českých zemích do roku 1914. Praha 2007 (disertační práce).
2. K tomu i k celé historii MSSGV zevrubně viz DZIEDZIC, Marcin: Morawsko-Śląskie Sudeckie Towarzystwo Turystyczne 1881-1945. Wrocław 2006.
3. Mittheilungen des mähr.-schles. Sudeten-Gebirgsvereines. Freiwaldau, 1882, roč. [II], č. 1 (ze 2. července), s. 2 (VKOL, sign. II 50.068).
4. Historičnost této mapy potvrzuje fakt, že samotný Marcin Dziedzic k ní neuvádí (v jinak velmi obsáhlé a fundované práci) žádné bližší údaje a vlastně pouze konstatuje její existenci na základě jedné informace z jubilejního článku Altvateru, přičemž s politováním konstatuje, že se nepodařilo dohledat jediný exemplář! Viz DZIEDZIC, s. 349.
5. Statuten des Gebirgsvereines der mähr.-schles. Sudeten und des Gesenkes. Gräfenberg-Freiwaldau, 1882 (VKOL, sign. 46.881).
6. Penzionovaný voják, hejtman Johann Ripper (1830-1912) společně s Edmundem Rudolphem (1847-1930, z něhož je i autor mapy, který se v roce 1878 přestěhoval do Frývaldova, díky svému pobytu ve Vídni poznal organizovanou turistiku v Alpách a na základě toho dal podnět k založení MSSGV) založil MSSGV a stal se jeho prvním předsedou.
7. Mittheilungen des MSSGV, 1882, roč. [II], č. 1 (ze 2. července), s. 2.
8. Tamtéž, s. 3.
9. Jubiläums-Nummer 1881-1911. Alt Vater. Organ des mährisch-schlesischen Sudeten-Gebirgs-Vereines. Freiwaldau, 1911, roč. XXIX, č. 3, s. 74 (VKOL, sign. II 55.524). Vlastní mapa nese název: Touristenkarte des Sudeten-Gebirges. Herausgegeben von Mähr. schles. Sudeten-Gebirgs-Verein in Gräfenberg-Freiwaldau; Entw. u. gezeichnet v. Oberlieut. Ripper; Lith. Anst. v. Wilhelm Zoeller, Wien. Gräfenberg-Freiwaldau, MSSGV, 1881; rozměr: list 619 × 481 mm (v rámu 516 × 407 mm). Měřítko: 1 cm = 1000 Schritte [kroků] - tj. 1:75 000. VKOL sign. 51.889. Datace mj. viz přípisek: 31. 5. 1882 Gesch. des Sectionsvorstandes Scriptors W. Müller.
10. V černobílé mapě v rámu ručně dokolorováno turistické značení. K mapě přiložen doprovodný text vytištěný ve Frývaldovské Titzeho tiskárně (patrně rovněž 1881).
11. Viz 1881-1931. Alt Vater. Festschrift zur 50-Jahrfeier ds Sudetengebirgsvereines. Freiwaldau, 1931, s. 21 (VKOL, sign. 608.668).
12. K tomu v nástinech též DZIEDZIC, s. 348-350.
13. Viz např. Alt Vater. Organ des mährisch-schlesischen Sudeten-Gebirgs-Vereines. Freiwaldau, 1886, roč. IV, č. 1, s. 14-15; Alt Vater, 1889, roč. VII, č. 6, s. 43; Alt Vater, 1890, roč. VIII, č. 3, s. 18.
14. Alt Vater, 1892, roč. X, č. 1 (z 1. ledna), s. 1.
15. Valné shromáždění proběhlo 29. srpna 1891 ve Frývaldově (Jeseníku). Viz 1881-1931. Alt Vater. Festschrift, s. 15.
16. Cena pro předplatitele, kteří si mapu objednali do 31. prosince 1891, měla činit buď 90 kr. za exemplář „s elegantním obalem“ (později již 1 zl. 40 kr.), nebo 1 zl. 50 kr. za exemplář na plátně (později 2 zl.).
17. Alt Vater, 1892, roč. X, č. 2 (z 1. března), s. 14.
18. Philipp Klein (1851-1916), rodák z Horních Hoštic (Ober-Gostitz) u Javorníku, mj. starosta Frývaldova a čestný člen řady dalších spolků, jinak také majitel známé frývaldovské kavárny, která byla první ve městě

(1839), ale i nositel rytířského Řádu Franze Josefa. Viz KETTNER, Adolf: Ehrenhalle des politischen Bezirkes Freiwaldau, Freiwaldau 1904, s. 57–58 (VKOL, sign. 112.836).

18. Altvater, 1892, roč. X, č. 2, s. 14.

19. Tamtéž, s. 14–15.

20. Altvater, 1892, roč. X, č. 3 (z 1. května), s. 29–30.

21. Tamtéž, s. 30.

22. Tamtéž, s. 21. Nově stanovená cena pro předplatitele, kteří si mapu objednali do 30. dubna 1892, měla činit buď 1 zl. 10 kr. za exemplář „v elegantním obale“ (později již 1 zl. 60 kr.), nebo 1 zl. 70 kr. za exemplář na plátně (později 2 zl. 20 kr.). Exemplář z VKOL evidovala knihovna určité od 6. července 1892 (viz rukopisný příspěvek na příslušném listku generálního katalogu).

23. Mapa navíc zachycuje i sedm teprve projektovaných turistických stezek.

24. Adolf Kettner (1849–1932), řídicí učitel – mj. divčí měšťanky ve Frývaldově, jeden ze zakladatelů a první kustod frývaldovského městského muzea, jinak činorodý vlastivědný badatel a publicista, čestný předseda spolku MSSGV a dlouholetý redaktor spolkového časopisu Altvater.

25. Altvater, 1892, roč. X, č. 4 (z 1. července), s. 41.

26. Mittheilungen, 1882, roč. [I], č. 1 (ze 2. července), s. 2.

27. Blíže např. SMEJKAL, Bohuslav: Státní vědecká knihovna v Olomouci 1566–1966, Olomouc 1966, s. 11–12; KETTNER, Ehrenhalle, s. 110–112.

28. Od roku 1885 je evidován jako řadový člen frývaldovské sekce. Viz Altvater, 1885, roč. III, č. 12, s. 193–194.

29. Mittheilungen, 1882, roč. [I], č. 2 (ze 17. srpna), s. 6.

30. Tamtéž, č. 9 (z 20. června), s. 10.

31. Údaj o datu vydání totiž na titulním listu i v celém díle chybí. Rok 1883 se jinak vyskytuje i na starém katalogizačním listku tzv. generálního katalogu VKOL s tím, že titul do knihovny patrně věnoval 1. března 1884 samotný autor. Navíc W. Müller na katalogizační listek 14. května 1890 vepsal poznámku, která vysvětluje, proč svazek neobsahuje v titulním listu inzerovanou mapu i s jízdním řádem drah pro rok 1883, nýbrž jako náhradu připojenou Reise-Karte durch die Mährisch-Schlesischen Sudeten. Datum 1883 uvádí i přehled Fr. Peschela (Die Entwicklung des Vereines in Zahlen, 2. část – Wirtschaftliche Leistungen des Vereines) coby součást knihy 1881–1931. Altvater. Festschrift zur 50-Jahrfeier des Sudetengebirgsvereines, s. 18.

32. Mittheilungen, 1883, roč. [III], č. 2 (ze srpna), viz nestránkovaná příloha Umschlag und Inseratentheil.

33. Zde uvádí i nejhodnější termíny pro túry během roku zejména s ohledem na srážky. Při špatném počasí mj. nabádá k setrvání s tím, že po třech dnech nečasu se obvykle čtvrtý den vyčesí. Rovněž výslovně připomíná, čím by měl být vybaven každý turista: pevným vlněným pláštěm jako ochranou před deštěm a chladem, dále dobře padnouchými (ale ne příliš těsnými) nepromokavými botami se silnou podešví.

34. V orografické části (zde průvodce vychází z prací prof. Kořistky) kupř. na dva hlavní horopisné celky a sice Králický Sněžník (Spieglitzer Schneegebirge), kam radí např. i Rychlebské hory (Reichensteiner Gebirge), a Jeseníky (Geschenke) s řadou dalších podcelků. Hydrografická část se zvláště věnuje pramenům, močálům a bažinám, potokům a řekám, ale i vodopádům.

35. Za nejjihnější důležitý komunikační bod je v tomto smyslu uvedena Olomouc, dále za nejsevernější Camenz (dnes Kamieniec Żąbkowicki), za nejzápadnější trať Camenz – Mittelwalde (dnes Międzyzlesie) a za nejvýchodnější Krnov.

36. Zde je patrný jistý posun od prapůvodní podoby značení – forma zůstala stejná, ale došlo ke zvětšení informačních tabulí z rozměru 20 × 12 na přehlednější 30 × 18 cm. Značení je v průvodci podrobněji popsáno, přičemž je uvedeno sedm příkladů. Jde tedy o stejný návod, který byl použit v přiloženém letáku u první turistické mapy Jeseníků z roku 1881 (viz výše). Viz MÜLLER, s. 47–49. Později spolek začal používat značení v podobě kosočtverců, jejichž špičky sloužily jako směrovky. Stejný typ značení měl od MSSGV přebrat i Erzgebirgs-Verein. Viz Jubiläums-Nummer 1881–1911. Altvater, s. 74. Jinak ke značení podrobně též DZIEDZIC, s. 139–159.

37. Pro zajímavost cituji v plném rozsahu: „Dobří a spolehliví turističtí průvodci, případně nosiči jsou k doptání v:“

2. Dittershof: beim Mühlenbesitzer Edmund Plischke und im Gasthause

3. Engelsberg: beim Fabrikanten Rud. Kühnel, Gemeinderath F. Schindler

4. Freiwaldau: im Hotel zur Krone (Edm. Wolf)

5. Freudenthal: im Hotel des J. Schindler und des Joh. Thiel

- 61. Gabel: beim Gastwirt Joh. Nickmann
- 62. Inzerwig: im Hotel zum Kronprinzen
- 63. Karlsbrunn: beim Badeverwalter Schmidt und in der Restauration
- 64. Klein-Mohrau: beim Gastwirt und Gemeindegemeindevorstand Gabel
- 65. Lindewiese: im Gasthaus des F. Weidlich
- 66. Ober-Lindewiese: im Gasthaus zur gezogenen Kanone
- 67. Romsau: in der Glashütte und im Wirtshause an der Grenze
- 68. Seiwiesen: im Gasthaus zum Seehirten
- 69. Thomasdorf: im Gasthaus und beim Kaufmann Wilh. Plischke
- 70. Waldenburg: im Gasthaus des E. Weiser
- 71. Wernsdorf: beim Bürgermeister
- 72. Würbelsdorf: im Gasthause des Herrn Heckel
- 73. Würbenthal: bei Adolf Hackenberg, Hotelier
- 74. MÜLLER, s. 49–50.

75. Ovcárna mohla tehdy poskytnout přístřeší a nocleh pro asi 30 osob. Turisté si zde mohli najmout i průvodce. MÜLLER, s. 83–84. MSSGV, jak uvádí průvodce, se zde snažilo ještě během léta (1883) částečně zlepšit ovčárské zázemí. Plánovalo např. urychlené pořízení drátěných matrací na Švýcárně i Ovcárně a zlepšit se mělo i stravování na Ovcárně po vzoru Švýcárny. Během léta 1883 se počítalo i s provedením stavby ochranného přístřešku na Pradědu. Viz MÜLLER, s. 187.

76. Ledějí hostinec Josefa Vötha měl pro přenocování turistů připraveno pět samostatných lůžek a k tomu bylo k dispozici dalších 15 míst přímo ve výčepu, kde mohli dotyční přečkat noc na slamnicích (tato varianta zahrnovala i polštáře a deky). V případě nouze se mohlo nocovat i na seně. Hospodský měl stále v zásobě také i lahvé víno, loučenské pivo, kávu i maso aj. Viz MÜLLER, s. 188.

77. MÜLLER, s. 50. Toto upozornění je ale na jiném místě poněkud negováno, neboť při popisu tzv. vysokohorské túry je u Františkovy myslivny výslovně uvedeno: „Gutes Nachtlager, Bier, Kaffee“, přičemž o několik stránek dále tuto možnost opět zamítá. Viz MÜLLER, s. 178 a 184. Možnost ubytování na Alfrédově chatě není zmíněna vůbec. Autor zde zmiňuje pouze možnost se občerstvit.

78. MÜLLER, s. 176 (vysvětlivka).

79. Při spodním okraji zadní desky je zachován vytlačený text, který nám dovoluje ztotožnit tuto knihvazačskou práci s osobou tiskaře a nakladatele průvodce – frývaldovského A. Blažka.

80. Kromě několika reklam frývaldovského tiskaře, knihvazače, vydavatele, antikváře a obchodníka s knihami, uměleckými, hudebninami a jiným zbožím A. Blažka se sídlem „vedle hotelu Kretschmar“, který turistům nabízel i dalekohledy (první typ za 2 zl. 40 kr, druhý za 1 zl. 50 kr.) i kapesní kompas s měřičem povětrnostních poměrek.

81. DZIEDZIC, s. 342.

82. K tomu též DZIEDZIC, s. 342–348.

83. SCHOLZ, Josef: Führer durch das Altvatergebirge, durch Freiwaldau, Lindewiese, Ziegenhals, Zuckmanau, Seiwiesen, Einsiedel, Würbenthal, Karlsbrunn, Goldenstein, Altstadt und das Glatzer Schneebergs-Gebirge. Mit einer Karte [u exempláře ve VKOL chybí!]. Ziegenhals, Verlag von Carl Roelle (Druck von Adolf Auersbach, Ziegenhals), [1890]; rozsah: V, [1], 166 s.; rozměr: 15 × 10,4 × 0,7 cm. VKOL, sign. 19.890. Datace mj. ve předpisu: „13. 8. 1890 d. d. Centralvorstand d. Sud. Geb. Vereins v. Freiwaldau-Gräfenberg.“ Na s. 147–166 tabulová inzerce.

84. Altvater, 1889, roč. VII, č. 6, s. 43.

85. Při tom si uvědomoval, že vydání takovéto mapy v měřítku 1:75 000 bude obtížné a patrně i nepraktické s ohledem k rozsahu a celkové členitosti spolkové oblasti. Upozornil i na tehdy ještě nerealizovatelnou a pro spolek zcela zásadní možnost zahrnout do map generálního štábu turistické značení. Tento nedostatek si vedení spolku v čele s J. Ripperem plně uvědomovalo, neboť již před tímto jednáním učinilo ve spolupráci s Vojensko-geografickým institutem ve Vídni zkušební pokus o vydání spolkové mapy. Avšak provedená subscripce měla pro Rippera nedostatečný výsledek. O osudu proto měla rozhodnout nová subscripce a další jednání spolkových orgánů. Viz Altvater, 1889, roč. VII, č. 6, s. 43; Altvater, 1890, roč. VIII, č. 3, s. 18.

86. Altvater, 1889, roč. VII, č. 4, s. 29.

87. Altvater, 1890, roč. VIII, č. 3, s. 18. Viz konstatování ze zasedání předsednictva MSSGV z 26. března 1890,

kdy šlo patrně o již sedmé vydání díla Davida Letznera - Riesengebirge und die Grafschaft Glatz. Leipzig 1890 (prvně vyšlo 1869).

51. SCHOLZ, s. 1-2.

52. SCHOLZ, s. 94-102.

53. SCHOLZ, s. 16-17 a 70.

54. Scholz si při té příležitosti všimá zcela nevhodného propojení jídelny a nahoře umístěných pokojů pouze skrze venkovní schodiště a upozorňuje na možnost prochládnutí. „*Jinak je zde vše v pořádku: jídlo, nápoje i nocleh. K tomu přiměřené ceny.*“ SCHOLZ, s. 11.

55. SCHOLZ, s. 71.

56. SCHOLZ, s. 10.

57. Za klasickou postel se platilo 40 kr., za místo na slamníku (se lněným prostěradlem, vlněnou dekou a polštářem) 25 kr. SCHOLZ, s. 72-73.

58. SCHOLZ, s. 8-9.

59. SCHOLZ, s. 23.

60. SCHOLZ, s. 28 a 73.

61. SCHOLZ, s. 19-20.

62. SCHOLZ, s. 77-79.

63. Např. na frývaldovském nádraží visela velká tabule s informacemi a hlavních značených trasách MSSGV. Viz SCHOLZ, s. 92.

64. Výčet lokalit, kde se může turista doptat na tyto služby viz SCHOLZ, s. 92. Např. průvodci a nosiči vedení pod zlatohorskou sekcí MSSGV měli oficiálně stanovený maximální limit 15 kg s minimální půldenní mzdou 60 kr. v případě průvodců a 1 zl. v případě nosičů.

65. SCHOLZ, s. 97-98.

66. Jde např. o průvodce určené primárně lázeňským hostům, kteří se ostatně velkou měrou zasloužili o založení MSSGV a organizované turistiky v Jeseníkách. Viz např. KETTNER, Adolf: Führer duch die Curorte Gräfenberg-Freiwaldau und Lindewiese. Mit Illustrationen und Karten. Freiwaldau, Druck und Verlag von A. Blažek, 1887; [3] ff., 144 s., [10] ff., [1] plán, [5] obr. příl. VKOL, sign. 59.284. Obsahuje dobové reklamy a inzeráty nebo jízdní řád Moravsko-slezské centrální dráhy z roku 1886, fotografické přílohy, ilustrace, mapu a plán s názvem: Wassercurort Gräfenberg in ösl. Schlesien (autorsky signováno: Entw. von J. Ripper, k. k. Oberlieutenant).

67. Ve VKOL viz vydání z roku 1913 (sign. 224.270) a 1923 (sign. 739.182).

68. Ve VKOL viz vydání z roku 1913 (sign. 1-226.403) a 1930 (sign. 231.221).

69. Vydání z roku 1887 viz Moravská zemská knihovna v Brně, sign. X-0830.223. Ve VKOL jsou zachované tři exempláře z roku 1891, 1892 a 1895 vytištěné v Opavě u Augusta Strasilly. Blíže viz elektronický katalog VKOL - viz sign. 61.480, 55.934, 56.469.

70. FLOUSEK, Jirí a kol.: Krkonoše: příroda, historie, život. Praha 2007, s. 704-705. WOŽNIAK, Michal: Turistické mapy Krkonoš od nejstarších po 2. světovou válku. Krkonoše - Jizerské hory, roč. 42, č. 4, Vrchlabí 2009, s. 48-49.

Výsledky německých politických stran na Jesenicku v parlamentních volbách z let 1920 – 1935

Pavel Macháček

Úvodem

Německé obyvatelstvo v českých zemích mělo na sklonku éry Rakouska-Uherska možnost širokého politického zastoupení, neboť německé politické strany monarchie reprezentovaly všechny sféry názorového spektra voličů. Dědictví liberalismu převzala v největší míře Německá pokroková strana (Deutschfortschrittlichepartei)¹ vytvořená v roce 1896. Hlavními sociálními skupinami zastoupenými ve straně byli intelektuálové a vyšší střední vrstvy. Sdružovala také podnikatele, často německožidovské, a z toho důvodu rozhodně odmítala antisemitismus. Na jeho strunu naopak hrálo německé nacionální hnutí, jehož hlavní postavou byl Georg von Schönerer. To se koncem 19. a na počátku 20. století značně štěpilo a největší popularitě mezi Němci v českých zemích se těšily Německá lidová strana (Deutsche Volkspartei) a Německá radikální strana (Deutschradikale Partei),² protože na rozdíl Schönererovy Všeněmecké strany (Alldeutsche Partei) oficiálně proklamovaly loajalitu k rakouskému státu a habsburské dynastii. Nacionální skupiny neměly pevnější organizaci a jejich organizačními formami byly především nacionálně orientované spolky (Deutscher Schulverein, Bund der Deutschen in Böhmen apod.) a vysokoškolská mládež. Typicky stavovsky orientovanou stranou byla Německá agrární strana (Deutsche Agrarpartei),³ která vznikla v roce 1905 a měla silné pozice zejména v Čechách, kde se orientovala na velké i menší vlastníky půdy. Německy nacionálně orientované dělnictvo tvořilo voličskou základnu Německé dělnické strany (Deutsche Arbeiterpartei).⁴ Její vznik byl reakcí na příliv českých dělníků do německého pohraničí v posledních desetiletích 19. století. Strana byla oficiálně ustavena na sjezdu v roce 1904 a zpočátku úzce spolupracovala s Německou radikální stranou. V roce 1918 změnila svůj název na Německou nacionálně socialistickou dělnickou stranu (Deutsche nationalsozialistische Arbeiterpartei). Postupně se vyhranila jako ostře antisemitská. Politickým protivníkem nacionálních socialistů na levici byla sociální demokracie. Strana byla sice založena již v roce 1874, ale v důsledku silné policejní perzekuce se brzy rozpadla. K opětovnému ustavení Sociálně demokratické strany dělnické v Rakousku (Socialdemokratische Arbeiterpartei Österreichs)⁵ došlo na přelomu let 1888/1889. Strana se deklarovala jako internacionální a její marxistický program byl z velké části věnován řešení sociálních problémů. Poslední významnou politickou skupinu tvořily německé katolické strany, z nichž se na konci 19. století jako nejvýznamnější vyprofilovala Rakouská křesťansko-sociální strana (Österreichische christlichsoziale Partei).⁶ Její program byl konzervativní, i když kladla i důraz na řešení sociálních problémů, které ovšem hodlala řešit v duchu katolického sociálního učení. Křesťanskosociální hnutí se organizačně opíralo především o síť farností a aktivity mladší generace duchovenstva. Při získávání stoupenců neváhala strana využít antisemitskou rétoriku.

Vzhledem k národnostní skladbě obyvatelstva okresu Jeseník⁷ hrály zásadní roli ve volebních výsledcích německé politické strany. Jejich pozici mezi voliči podmiňovalo několik důležitých faktorů. Okres Jeseník byl od poloviny 18. století pohraničním územím habsburské monarchie a jeho největší sídelní jednotka měla jen necelých devět tisíc obyvatel. Většina dospělých obyvatel okresu byla zaměstnána v kamenoprůmyslu, textilnictví a v zemědělství. Ve skladbě podniků převažovaly drobné maloživnostenské dílny, pouze několik závodů bylo středního rozsahu, přičemž největším podnikem byla textilní továrna Regenhart & Raymann. Jedinou vysokou školou na okrese byl kněžský seminář ve Vidnavě a dále zde bylo několik škol středních a učilišť. Nejvíce příznivců tak měly politické strany orientující se na dělnictvo, drobné živnostníky nebo ty, které spojovaly politický program s nacionální či náboženskou otázkou.

Nejsilnější pozici si v prvních letech na počátku 20. století držela Německá lidová strana. Ta na Jesenicku získala i největší počet hlasů ve volbách do říšské rady v roce 1907. Druhá příčka v přízni voličů patřila tehdy sociálním demokratům a třetí křesťanským sociálům. Ve volbách do říšské rady v roce 1911 již obdrželi nejvíce hlasů sociální demokraté před křesťanskými sociály a Německou dělnickou stranou.⁸

Jak už bylo řečeno, Jesenicko je do určité míry specifickým pohraničním územím, které se vždy v mnoha směrech odlišovalo od sousedních oblastí (tzv. Opavkého Slezska, Těšínska nebo moravského vnitrozemí). Výsledky parlamentních voleb v tomto regionu v letech 1920 – 1935 byly v minulosti již zmíněny v řadě menších i větších prací. Nejpodrobněji zřejmě v publikaci Marie Gawrecké *Němci ve Slezsku 1918 – 1938*. Přes obrovský faktografický přínos tohoto díla se přece jen volební výsledky z Jesenicka poněkud ztrácejí v množství údajů zachycujících celé Slezsko. Stejně tak i rozsah a zaměření dané práce neposkytly autorce prostor zabývat se srovnáním volebních výsledků v jednotlivých obdobích na relativně malém území, jejich stabilitou nebo proměnou, stejně jako porovnáním s celkovým výsledkem konkrétních politických stran v celostátním měřítku. Starší práce pocházející z období před rokem 1989 (Filip, Spurný, Dohnal, Káňa) přistupovaly k této problematice vlivem doby většinou jen z čistě ideologických hledisek a preferovaly pouze jeden úhel pohledu. Ani vlastivědné publikace věnované Jesenicku neměly prostor na detailní rozbor a srovnání volebních výsledků. Smyslem tohoto příspěvku je tedy podat komplexní soubor informací o výsledcích parlamentních voleb na Jesenicku v letech 1920 – 1935, zachytit vývoj přízně zdejších voličů a podat srovnání úspěšnosti politických stran na Jesenicku vzhledem k jejich ziskům v celostátním výsledkům.

Situace na Jesenicku v letech 1918 – 1919

Vznik samostatného československého státu nepřijali Němci žijící v českých zemích s nadšením. Obavy ze ztráty privilegovaného postavení, jemuž se těšili v habsburské monarchii, je záhy po jeho vyhlášení vedly k ustavení čtyř separatistických sudetoněmeckých provincií, které deklarovaly svou příslušnost k Německému Rakousku. Jesenicko se stalo součástí provincie Sudetenland, která měla své centrum v Opavě. Zde byl také v polovině listopadu roku 1918 ustaven provizorní parlament provincie, v němž mělo Jesenicko své zástupce. Například Karl Hielle a Friedrich Stachenbach reprezentovali nacionalisty, zatímco Eduard Zorn sociální demokracii.⁹ V provincii však panovala krajně neuspokojivá zásobovací situace, rostla nezaměstnanost a to vedlo k četným stávkám a hladovým bouřím. Vítězné velmoci na pařížské mírové konferenci mezitím daly předběžný souhlas s tím, aby Češi převzali správu i v pohraničních oblastech Čech a Moravy. Neutěšená hospodářská situace spolu s naprostou izolovaností bez

pomoci ze strany Rakouska nebo Německa nakonec napomohla tomu, že obsazení Sudetenlandů československým vojskem v závěru roku 1918 proběhlo prakticky bez komplikací. Vlastní Jesenícko bylo bez vážnějších incidentů obsazeno československým vojskem na počátku ledna 1919. Napětí však zde, podobně jako i jinde v pohraničí, zůstalo a vyvrcholilo 4. března 1919,¹⁰ kdy došlo k protičeským demonstracím. V okrese Jeseník se nejtragičtější případ odehrál ve Zlatých Horách,¹¹ kde při ozbrojené srážce demonstrantů s vojskem zemřeli čtyři lidé a několik dalších bylo zraněno. K uklidnění rozbourené situace muselo být vyhlášeno stanné právo.

Německé politické strany v ČSR

K definitivnímu začlenění území s převážně německým obyvatelstvem do Československa došlo na základě mírové smlouvy s Rakouskem uzavřené v Saint-Germain v září 1919. Komplikované spojení „obnovy“ státu v historických hranicích s proklamovaným právem na sebeurčení vedlo k vytvoření státního celku, který představoval složitý konglomerát národností, ve kterém Češi jen obtížně hledali většinu.¹² Postavení Němců v Československu kodifikovala ústava z 29. února 1920, která zaručovala Němcům rozsáhlá národnostní práva¹³ a umožňovala samozřejmě i možnosti politických aktivit. Německé politické strany se ustavily po rozpadu monarchie z organizací bývalých celorakouských stran a zpočátku zaujaly ostře odmítavý postoj vůči ČSR. Na druhé straně si ale naprosto jasně uvědomovaly realitu, vypracovávaly programy pro případ setrvání území v rámci ČSR a v obavě, aby do německých obcí nebyly dosazeny české správy, postavily své kandidáty už do obecních voleb konaných v polovině srpna 1919.¹⁴

Po podpisu mírových smluv bylo nezbytné konstituování německých politických stran v rámci nového státního celku. Politické i nepolitické organizace totiž musely mít své centrály na území Československa, jinak byly rozpuštěny. Na přelomu srpna a září 1919 se v Teplicích ustavila **Německá sociálně demokratická strana dělnická** (*Deutsche socialdemokratische Arbeiterpartei*; dále jen DSAP, sociální demokraté). Pod vlivem radikalizující se sociální situace znamenala po skončení války značný příliv členů a měla dominantní postavení mezi německými politickými stranami. V letech 1920 – 1921 však prošla rozštěpením, odchodem marxistické levice pod vedením Karla Kreibicha,¹⁵ a své vedoucí postavení ztratila. V parlamentních volbách v roce 1929 se ale znovu stala nejsilnější německou politickou stranou a vstoupila na půdu aktivismu. Její předseda Ludwig Czech zastával ve vládách široké koalice místa ministra sociální péče a posléze zdravotnictví. Ve třicátých letech však strana postupně ztrácela přízeň voličů. Jako jediná z aktivistických stran zůstala věrná principům československé demokracie a vytrvala ve své činnosti do Mnichova 1938.

Silné pozice mezi německým obyvatelstvem v ČSR si udržovali křesťanští sociálové. V rámci nového státu se strana pod názvem **Německá křesťansko-sociální strana lidová** (*Deutsche christlichsoziale Volkspartei*; dále jen DCV, křesťanští sociálové) konstituovala v listopadu 1919 v Praze. Strana se opírala především o katolické voliče a podílela se na několika vládních koalicích.¹⁶ Z iniciativy nacionálního křídla zastavila na jaře 1938 svou činnost. Velkým konkurentem křesťanských sociálů mezi venkovskými voliči byl **Svaz zemědělců** (*Bund der Landwirte*; dále jen BdL, němečtí agrárníci), který navazoval na činnost Německé agrární strany a vznikl sloučením zemských organizací na sjezdu v lednu 1920. Němečtí agrárníci patřili k průkopníkům německého aktivismu a jejich předseda Franz Spina zastával četné ministerské funkce. V druhé polovině 30. let 20. století však ve straně převládlo nacionalistické

křídlo a v březnu 1938 Svaz zemědělců ukončil a svou činnost. Většina jeho členské základny přešla do řad Sudetoněmecké strany.

Ostře negativistické stanovisko vůči československému státu zastávaly **Německá nacionální strana** (*Deutsche Nationalpartei*; dále jen DNP, nacionalisté) a **Německá nacionálně socialistická dělnická strana** (*Deutsche nationalsozialistische Arbeiterpartei*; dále jen DNSAP, nacionální socialisté). Představitelé německých nacionálních stran odmítali česko-německou spolupráci a aktivistické strany obviňovali ze zrady německých národních zájmů. Zatímco DNP v průběhu 20. let 20. století svůj vliv dramaticky ztrácela, pozice DNSAP se naopak posilovaly. Ta svou popularitu postavila především na radikální protičeské rétorice a antisemitismu. Program národnostní kulturní autonomie postupně rozšířila na autonomii územní. Na počátku 30. let se jí podařilo získat voličskou podporu mladé generace frustrované tíživými sociálními důsledky hospodářské krize. Protičeská aktivita nacionálních socialistů ještě vzrostla po vítězství Hitlerovy nacionálně socialistické strany v Německu. Její protistátní činnost v té době už nemohly československé státní orgány dále přehlížet. Strana se před oficiálním zákazem v září 1933 sama rozpustila a její vedoucí funkcionáři (Rudolf Jung a Hans Krebs) uprchli do Německa. Převážná část členské základny přešla do nově vzniklé **Sudetoněmecké vlastenecké fronty** (*Sudetendeutsche Heimatsfront*; dále jen SHF) Konrada Henleina.

Toto hnutí, v němž měly být konstituovány všechny sudetoněmecké politické organizace a spolky, vzniklo 1. října 1933. Vytvoření jednotné německé fronty mělo likvidovat politické stranictví, které vnášelo do národní pospolitosti třenic a spory. Tvůrcové účelově prezentovali SHF jako zcela nový subjekt nezatížený vazbami na minulou sudetoněmeckou politiku. Tomu posloužilo i zvolení představitele sudetoněmeckého turnerského hnutí Konrada Henleina do čela SHF. Jako volné hnutí se však SHF nemohla zúčastnit parlamentních voleb, a proto se proměnila v klasickou politickou stranu. Měsíc před termínem voleb, dne 19. dubna 1935 vznikla z SHF **Sudetoněmecká strana** (*Sudetendeutsche Partei*, dále jen SdP). Volby konané 19. května 1935 přinesly straně drtivé vítězství. Ze všech politických stran, a to i českých, získala nejvíce hlasů. Bezprostředně po volbách poslal K. Henlein prezidentu T. G. Masarykovi i bývalému premiérovi J. Malypetrovi telegram, v nichž naznačil ochotu SdP podílet se na zformování nové vládní koalice. Proti se však postavily všechny české politické strany a nová vládní koalice byla zformována za účasti dosavadních německých aktivistických stran. SdP prošla programovou proměnou od elitářských idejí spannismu¹⁷ po pátou kolonu německého nacismu v Československu a její vliv mezi německým obyvatelstvem v ČSR však stále stoupal. Na jaře 1938 pohltila s výjimkou komunistů a sociálních demokratů všechny své politické konkurenty v německém stranickém spektru. Po záboru Sudet byla 11. 12. 1938 SdP integrována do Hitlerovy NSDAP.¹⁸

Výsledky parlamentních voleb na Jesenicku v letech 1920 - 1935

První parlamentní volby v ČSR se konaly v dubnu 1920. V celostátním měřítku nejlépe mezi německými voliči uspěli sociální demokraté, kteří získali 31 mandátů, na druhém místě se umístila koalice nacionalistických stran se ziskem 15 mandátů a třetí příčku obsadili němečtí agrárníci se ziskem 11 mandátů. Na Jesenicku však byla situace odlišná, neboť nejvíce hlasů zde odevzdali voliči nacionalistickým stranám, které získaly 36,4 % hlasů. Na druhém místě skončili křesťanští sociálové s 31,5 % hlasů těsně následování sociálními demokraty s 30,9 % hlasů.¹⁹ I výsledek křesťanských socialistů na Jesenicku vysoce překračoval jejich celorepubli-

nový průměr a svědčil o silných pozicích katolicismu v západním Slezsku. Na rozdíl od celostátních výsledků, se němečtí agráři na Jesenicku zcela propadli a získali pouhých 0,71 % hlasů! Z hlediska soudních okresů měli nacionalisté a nacionální socialisté nejsilnější pozice na Javornicku (53,15 % všech odevzdaných hlasů) a na Vidnavsku (39,71 %). Zlatohorsko se stalo být baštou křesťanských socialistů (44,04 %). Ve vlastním soudním okrese Jeseník byla pozice všech tří nejsilnějších politických subjektů velice vyrovnaná, byť z voleb zde jako hlavní vítěz vyšli křesťanští socialisté (34,83 %) před sociálními demokraty (31,90 %) a koalicí nacionalistických stran (31,79 %).²⁰

V počátečním období Československa dokázaly německé politické strany na Jesenicku čas od času spolupracovat - např. v Jeseníku se v prosinci 1920 manifestovalo za hospodářské a politické sjednocení Němců v ČSR, na jaře a v létě následujícího roku proti hospodářskému a politickému útisku ze strany Čechů nebo 20. září 1922 uspořádaly společně DCV, DSAP a DNSAP společnou demonstraci proti nezaměstnanosti a drahotě.²¹ V obecních volbách, které se konaly v září 1923, politické strany však až na výjimky kandidovaly samostatně. Ač v celostátním měřítku vyšli z voleb mezi německými stranami jako vítězové němečtí agráři, na Jesenicku byla situace diametrálně odlišná. Jasným vítězem se stali křesťanští socialisté, kteří získali přes 37 % všech odevzdaných hlasů. S hlubokým odstupem skončili na druhém místě nacionalisté, těsně následováni sociálními demokraty, kterým odebrala hlasy secese komunistů. Z hlediska soudních okresů byla oproti výsledkům celého politického okresu jiná situace v Jeseníku a ve Zlatých Horách, kde sociální demokraté pronikli na druhé místo před

Abgeordnetenhaus										Gemeinde	Senat																				
1920/1925	3. Wirtsh.-genossenschaft	4. Sozialdemokraten	5. Wahlgenossenschaft poln. und lib. Partei	6. Deutsche Nationalpartei und lüb. Baubund	17. Christlich-sozial. u. Gewerbe-partei	19. Deutsche Nationalsozialisten	8. bis 16. und 18. lüb. Parteien	1920/1925	1920/1925		1. Kommunisten	3. Wirtsh.-genossenschaft	4. Sozialdemokraten	5. Wahlgenossenschaft poln. und lib. Partei	6. Deutsche Nationalpartei und lüb. Baubund	17. Christlich-sozial. u. Gewerbe-partei	19. Deutsche Nationalsozialisten	8. bis 16. und 18. lüb. Parteien	1920/1925	1920/1925											
1	100	13	171	115				45	155	281	254	87	91	2	Waldorf	9	94	10	150	103				36	134	244	220	76	76	2	
2	144	124	116	207	176	1		97	294	356	236	93	50	7	Witrowasser	135	87	105	99	189	160				85	250	305	212	81	28	6
3	200	200	180	255	67	34	2	126	248	546	363	208	99	17	Bergsch	135	176	152	239	99	29	1			101	219	507	650	187	90	30
4	78	34	89	493	849			100	183	546	540	246	147	10	Wohlfahrt	70	89	31	28	357	310	2			94	146	480	470	215	127	7
5	22	38	29	222	172			62	100	95	81	19	14		Wretzenau	11	21	40	25	195	140				59	89	78	73	17	13	
6	14	121	37	169	116			49	103	508	562	282	284	13	Wuchendorf	100	62	103	42	145	108	1			47	85	462	490	241	222	9
7	30	30	10	59	48			70	118	60	35	10	8	3	Womau	90	62	33	13	52	47				67	109	55	30	10	8	4
8	39	54	13	321	216	2		29	108	293	307	72	65	16	Wunderau	38	36	44	17	274	199				36	99	250	270	61	54	14
9	236	236	112	428	408	300	32	701	1125	1216	990	1092	715	121	Freiwaldau	224	190	90	131	412	343	18			620	620	1075	902	861	823	90
10	36	15	121	61	62			89	108	334	195	83	60	22	Wriedenberg	32	36	13	113	90	62				77	65	291	188	73	60	21
11	64	34	5	15	30			21	82	92	62	5	9		Wiesenthal	12		30	5	12	23				17	74	87	45	3	1	10
12	28	82	16	105	107			10	50	127	121	11	9	2	Wroth	127	30	28	19	80	137				7	89	113	112	11	8	1
13	142	69	102	108	69			130	224	344	213	62	59	19	Wroth-Kraße	133	103	33	97	96	70				109	180	293	197	39	47	20
14	62	7	9	112	118			10	26	481	458	22	13	11	Wroth-Kraße	58	31	10	8	106	112				7	30	403	386	19	0	11
15	64	16	2	28	10			32	77	122	111	17	14	1	Wunderau	28	12	13	2	19	11				29	66	103	98	15	10	

Volební výsledky do parlamentu na Jesenicku, 1929

nacionalisty a zajímavým výsledkem skončily i volby ve Vidnavě. Zde zvítězili nacionalisté před křesťanskými socialisty a komunisty.

Druhé parlamentní volby v roce 1925 přinesly do tábora německých politických stran v ČSR několik novinek. Volby potvrdily razantní vzestup německých agrárníků, který byl naznačen již v komunálních volbách v roce 1923. BdL více jak zdvojnásobil počet svých mandátů (24 oproti 11 v roce 1920). Nacionalistické strany sice tentokrát kandidovaly do voleb každá samostatně, v součtu mandátů si však polepsily (17 oproti 15). Mírně stoupl i počet mandátů získaných DCV (13 oproti 10). Hlubokou krizí naopak prošli němečtí sociální demokraté, kteří oproti prvním parlamentním volbám ztratili téměř polovinu mandátů (17 oproti 31). Vzestup německých agrárníků a křesťanských socialistů znamenal nástup německého aktivismu a vstup těchto dvou stran do „panské“ koalice premiéra Antonína Švehly v roce 1926. „Dříve seděl u plné mísy jen Vašek, teď se k ní posadil i Michl“ argumentoval krok, který se zdaleka u všech Němců nesetkal s pochopením, předseda německých agrárníků Franz Spina.²²

I tentokrát byla ale situace na Jesenicku zcela odlišná od celostátních výsledků. Přes určitý vzestup přízně voličů zde stále na okraji jejich zájmu zůstával Svaz zemědělců (BdL), který získal pouhých 6,86 % odevzdaných hlasů. Přesvědčivým vítězem se, podobně jako v obecních volbách před dvěma lety, stali křesťanští socialisté, kteří tentokrát získali 37,77 % hlasů. Přetrvávající poměrně silné pozice nacionalistů potvrdily výsledky DNP a DNSAP – 21,24 % resp. 10,01 %. Hranici deseti procent ještě překročili sociální demokraté, kteří získali 14,15 % hlasů. Z hlediska soudních okresů bylo jediným místem, kde nezvítězila DCV před DNP, pouze Vidnava. Zde si nejsilnější strany své postavení prohodily. V tomto soudním okrese také potvrdili své silné pozice komunisté, kteří zde nasbírali více hlasů než ve třech zbylých soudních okresech dohromady a porazili i nacionální socialisty a sociální demokraty.

Třetí parlamentní volby v roce 1929 měly být jakousi inventurou německého aktivismu a měly tak potvrdit nebo vyvrátit, zda cesta nastoupená BdL a DCV je správná. Medvědí službu aktivistickým stranám způsobila v průběhu volebního období správní reforma (tzv. organizační zákon č. 125 z roku 1927), která přinášela likvidaci původně proklamovaného župního zřízení, vytvoření země Moravskoslezské a omezení pravomocí a volitelnosti samosprávných orgánů. Zrušením Slezska byli Němci připraveni o většinu, kterou v této zemi měli (45 %

12

Kandidatenliste

der Sudetendeutschen Partei

(für das Karpathengebiet: Karpathendeutsche Partei).

Vorsitzender Konrad Henlein

für die Wahlen in das Abgeordnetenhaus.

1. Franz Nitsch, Bauer, Wolledorf bei Müglitz.
2. Rudolf Armann, Arbeiter, Petersdorf a. Tess.
3. Richard Knorre, Beamter, Römerstadt.
4. Adolf Petsch, Kaufmann, Mähr. Neustadt.
5. Konrad Jilg, Arbeiter, Altstadt bei Freudenthal
6. Adolf Kolb, Uhrmacher, Mähr. Schönberg.
7. Richard Janitschek, Baumeister, Müglitz.
8. Franz Topitsch, Beamter, Mähr. Schönberg.
9. Hermann Wilka, Arbeiter, Deutsch-Brodok.
10. Franz Hafranke, Steinmetz, Nieder Lindewiese.
11. Franz Hauke, Landwirt, Buchsdorf bei Jauernig.
12. Josef Meier, Architekt, Freudenthal.
13. Alfred Schwarzer, Tierarzt, Hannsdorf.
14. Josef Eisner, Beamter, Olmütz.
15. Ing. Anton Thoma, Budjisdorf.
16. Johann Folgenhäuer, Förster, Hof.

Kandidátní listina SdP do poslanecké sněmovny, 1935

Němců, 40 % Čechů, 15 % Poláků). V podobném duchu podkopávala pozice aktivismu i jazyková nařízení pro zastupitelské orgány z roku 1928.²³ Jak je tedy patrné, panská koalice šanci k vyřešení národnostní problematiky spíše prohodila, než zužitkovala.

Na to doplatili především němečtí agráři, kteří ve volbách v roce 1929 oproti roku 1925 ztratili cca 175 tisíc hlasů! Křesťanští socialisté si své pozice udrželi a dokonce i mírně posílili - získali o cca 34 tisíc hlasů. Ale to, že vlivem nešťastných kroků československé vlády nedocházelo k radikalizaci národnostních poměrů, bylo spíše zásluhou příznivého ekonomického vývoje v ČSR v té době, než činnosti aktivistických stran. Navíc se podařilo pro nadcházející období stracené hlasy německých agráři vyrovnat vstupem německých sociálních demokratů na pozice aktivismu.

Vítězem parlamentních voleb v roce 1929 se mezi německými politickými stranami stala DSAP, která po vnitřní krizi z počátku 20. let opět získávala svou tradiční pozici na politické scéně. Zisk 21 mandátů znamenal oproti roku 1925 mírný vzestup. Na druhém místě se umístil BdL, který přestože kandidoval v koalici s **Německým pracovním a hospodářským společenstvím** (*Deutsche Arbeits - und Wirtschaftsgemeinschaft*; dále jen DAWG) a **Karpatoněmeckou stranou** (*Karpatendeutsche Partei*, dále jen KP) ztratil 8 mandátů a v nové sněmovně měl jen 16 poslanců. Třetí nejsilnější stranou se opět stala DCV, která vytvořila před volbami koalici s malými středostavovskými stranami a získala 14 mandátů. DNP a DNSAP si v podstatě udržely stálou voličskou základnu, přišly jen o dva mandáty a měly ve sněmovně 8, resp. 7 poslanců. Miska vah se však poprvé převrátila ve prospěch DNSAP. Z hlediska

Gen. Paul,

aus Prag,
spricht in einer öffentlichen
Wähler-
Versammlung

Sonntag, den 12. Mai 1935,
7 Uhr abends im Gasthaus
Ferd. Ehrlich in Jauernig.

Arbeitende in Stadt und Land, kommet und höret,
was die Partei des arbeitenden Volkes
Euch zu sagen hat.

Deutsche sozialdem. Arbeiterpartei.

Wählt Liste Nr.

Herausgeber: Emil Kutscha, Troppau. — Druck: Druck- und Verlagsanstalt „Vorwärts“ Troppau-Katharein.

Volební agitace soc. dem., Javorník 1935

německého aktivismu byl pozitivní zprávou vstup sociálních demokratů do vlády tzv. „široké koalice“, rubem této akce však bylo dočasné odsunutí křesťanských socialistů z vládních pozic.

Konzervativní Jesenicko se stále drželo tradičních hodnot (a stran) a opět zde zvítězili křesťanští socialisté. Tentokrát ještě drtivěji než v roce 1925. DCV získala volební lístek od 14 987 voličů, což znamenalo 41,49 % všech odevzdaných hlasů. Své politické soupeře křesťanští socialisté přímo převálcovali. Poměrně silné pozice si udrželi i nacionalisté, když DNSAP získala 13,11 % a DNP 10,26 %. I zde se však situace, podobně jako v celé republice, obrátila a DNP přepustila v nacionalistickém bloku vedoucí postavení agresivnější DNSAP. Sociální demokraté si na Jesenicku sice polepšili, ale nijak závratně – celkově získali 17,12 % hlasů. Vzestup DSAP přišel v soudních okresech Jeseník, Vidnava a Zlaté Hory, na Javornicku však zůstala nejen daleko za DCV, ale i za oběma nacionalistickými stranami. Své pozice posílili i komunisté, kteří se ziskem 8,78 % poprvé přiblížili k desetiprocentní hranici. Opět však „vyhořeli“ němečtí agrárníci, a to přesto že Jesenicko nebylo jen horským okresem a úrodné nížiny na Vidnavsku a Javornicku byly domovem početných zemědělců. Jejich volební zisk 7,07 % však v podstatě pouze kopíroval výsledek voleb z roku 1925.

Nikdo však netušil, k jakému dramatu se schyluje. Parlamentní volby v Československu v roce 1929 proběhly v neděli 27. října. O dva dny předtím sice newyorská burza oznámila krach, ale na tehdejší rozhodování voličů u volebních urn v zemi uprostřed Evropy to prakticky nemělo žádný vliv. Zato o rok později, na podzim roku 1930, se začaly v ČSR projevat důsledky světové hospodářské krize již naplno a prudce stoupal počet nezaměstnaných. Sudetoněmecký průmysl, v převážné míře silně orientovaný na export, byl drasticky postižen krizí a čelil jejím důsledkům podstatně hůře než ve vnitrozemí se nacházející průmysl český. Je možné dokonce říci, že čím vyšší byl v jednotlivých okresech podíl německého obyvatelstva, tím vyšší v něm byla i nezaměstnanost.²⁴ Daleko větší bída tak byla mezi německým obyvatelstvem českých zemí a nic na tom nemohlo změnit ani to, že ministrem sociální péče byl německý sociální demokrat Dr. Ludwig Czech. Německá otázka v ČSR se tak stala i otázkou sociální.

K tomu všemu se přidal i faktor mezinárodní. V sousedství československého státu během krize vyrostla místo vnitřními

Kandidatenliste
der Deutschen sozialdemokratischen
Arbeiterpartei in der Tschechoslo-
wakischen Republik.
für die Wahl in den Senat.

1. Häusler Wilhelm, Textilarbeitersekretär, Mähr.-Schönberg.
2. Mader Karl, Bürgermeister, Wigstadt.
3. Schlossnikel Hieronymus, Gewerkschaftssekretär i. P., Sternberg.
4. Titz Stefan, Administrator, Troppau.
5. Lang Karl, Gewerkschaftssekretär, Römerstadt.
6. Berger Franz, Eisenbahner, Jägerndorf.
7. Spielvogel Adam, Textilarbeiter, Zuckmantel.
8. Mörth Johann, Pensionist, Wagstadt.
9. Reitter Wilhelm, Hafner, Müglitz.
10. Beigel Josef, Bürgerschuldirektor, Neu-Oderberg.
11. Leiss Julius, Eisenbahner i. P., Olmütz.
12. Köllner Anna, Private, Einsiedel.
13. Gabriel Josef, Textilarbeiter, Freudenthal.
14. Schramm Johann, Gemeindebeamter, Neu-Titschein.
15. Karpstein Josef, Eisenbahner, Niklasdorf.
16. Unger Franz, Gummiweber, Odrau.
17. Breitschädel Adolf, Weber, Hermesdorf.
18. Soheffezik Adolf, Baupolier, Bolatice.

Kandidátní listina soc. dem. do senátu, 1935

spory zmiňované a tudíž relativně slabé Výmarské republiky nebezpečná velmoc dravého a útočného nacismu, byť zpočátku se více či méně umně maskujícího. Tím, že se Hitlerovo Německo dříve než ČSR pozvedlo z marasmu hospodářské krize, stalo se v očích sudetských Němců přitažlivým cílem a myšlenky o národní autonomii nebo dokonce o sjednocení všech Němců v jedné říši opět nabyly na intenzitě. Nikdo neřešil, že hospodářská krize prostě v Německu dříve začala a tudíž i dříve odcházela nebo to, že hlavním motorem oživení německé ekonomiky se stalo zbrojení.

To vše zásadně změnilo orientaci sudetoněmecké politiky, v níž se postupně prosadil negativismus nového typu. Na jeho čele stála nejprve DNSAP, která vlivem své říšskoněmecké jmenovkyně nejen přitvrzovala svou protičeskoslovenskou rétoriku, ale i obratně využívala frustrace krizí postiženého obyvatelstva v pohraničí. Nacionální socialisté pořádali desítky akcí, na nichž byla kritizována nedostatečná protikrizová opatření „pražské“ vlády, činnost aktivistických stran „kolaborujících“ s Čechy i zahraničně politická orientace Československa. V období narůstajících ekonomických problémů se straně podařilo spojit požadavky sociální s ná-

rodními a u krizí deptaných voličů nacházela sluchu. To se projevilo výrazným úspěchem DNSAP v obecních volbách v roce 1931.

Stále zjevnější protičeskoslovenské zaměření DNSAP a jejich odnoží přinutilo československou vládu k zákroku²⁵ a na podzim 1933 již visel nad nacionálními socialisty zákaz činnosti. DNSAP se 3. října 1933 dobrovolně rozešla, o den později byla úředně zakázána a 11. listopadu na základě mimořádných vládních pravomocí rozpuštěna. DNP byla dočasně zastavena činnost. Štafetu vypjatého nacionalismu obou stran však záhy převzala SHF Konrada Henleina, která ji zprvu ale ukrývala za veřejnými prohlášeními loajality vůči ČSR. Před parlamentními volbami v roce 1935 se SHF přeměnila v SdP a po sečtení volebních výsledků šokovala své partnery na politické scéně.

**Wer trägt die Schuld am heutigen Elend?
Wie kämpfen wir gegen Faschismus
und Krieg?
Wo ist der Ausweg aus der Krise?**
Diese Fragen beantwortet die
**öffentliche Wähler-
Versammlung**

In Javorník
am Mittwoch 15/11/1935 um 8 Uhr
im Gasthause Heinrich KAPS

Referent: Vertreter der KPTsch
Arbeiter, Werktätige, Antifaschisten,
erscheint in Massen!
Kommunistische Partei

Wählt **4!**
Liste **Wählt Kommunisten!**

Verlag Sen. E. Nedvěd, • Druck als bianco Jar. Hoffmann, Karlin.

Volební agitace komunistů, Javorník 1935

Ukázka negativní volební propagandy, 1935

Stalo se totiž něco naprosto nečekaného. V zemi navenek proklamované jako stát Čechů a Slováků získala ve volbách nejvíce hlasů německá strana! Sudetoněmecká strana ve volebním spojení s nepřilíš významnou Karpatoněmeckou stranou získala 1 249 534 hlasů a obsadila v nové sněmovně 44 křesel. Jen díky volebním přepočtům hlasů pro strany, které se do parlamentu nedostaly, získali čeští agráři o 1 mandát více, třebaže v přímé volbě měli oproti SdP o cca 70 000 hlasů méně. Nechybělo tedy mnoho k tomu, aby prezident Masaryk musel alespoň formálně řešit otázku, zda tradičně pověřit sestavením vlády představitele nejsilnější politické strany – tedy Konrada Henleina. Mezi německými stranami získala SdP zcela dominantní postavení, neboť ji volily téměř dvě třetiny německých voličů. Pro aktivistické

strany to byla těžká rána, z níž se již nevzpamatovaly. Na podezření pozic německého aktivismu se ale výrazně podílela i česká „většina“ ve vládách Františka Udržala a Jana Malypetra, která svou neobratnou ekonomickou a sociální politikou v době hospodářské krize vehnala německé obyvatelstvo do náruče SdP. Němečtí sociální demokraté získali 299 942 hlasů, což znamenalo jen 11 mandátů. Ještě hůře dopadli křesťanští socialisté a němečtí agráři se ziskem pouhých 6, resp. 5 mandátů.

Dopady hospodářské krize přepsaly volební historii i na jinak velice konzervativním Jesenicku. Textilky, kamenolomy, vápenky i další průmyslové podniky omezovaly výrobu a v okrese rostla armáda nezaměstnaných. Tragickým vyústěním zoufalé hospodářské situace se stala tzv. Frývaldovská stávka, která skončila krveprolitím v Dolní Lipové. Němečtí nacionalisté samozřejmě prezentovali celou událost jako střet německých dělníků s českým četnictvem. Do jara 1935 se hospodářská situace na Jesenicku oproti počátku třicátých let příliš nezlepšila a to se odrazilo i ve volebních výsledcích. Sudetoněmecká strana zde získala ve volbách neuvěřitelných 66,86 % hlasů, přičemž nejsilnější pozice měla na Vidnavsku (74,01 %) a na Javornicku (68,21 %). Na druhém místě v okrese skončili křesťanští socialisté se ziskem 22,13 % hlasů a třetí místo obsadili sociální demokraté, které volilo pouhých 7,49 % voličů. Němečtí agráři opět totálně propadli a nezískali ani 1,5 % hlasů.

Politický vývoj v Československu v následujících letech již nezadržitelně směřoval k Mnichovu a odstoupení pohraničních území. Manévrovací prostor československého státu hledajícího v mezinárodní politice možnost opory ve vztahu k Německu se stále zužoval, neboť západní velmoci upřednostňovaly politiku appeasementu a pozitivní signály vysílané z Československa na východ naopak poskytovaly propagandistickou municí Hitlerovi, šířícímu představu o nebezpečí bolševizace střední Evropy. Z hlediska vnitropolitického se ukázalo, že německý aktivismus je v konfrontaci s SdP odsouzen ke klinické smrti. K té došlo fakticky na jaře roku 1938, když BdL a DCV ukončily svou činnost a jejich členská základna ve valné většině vstoupila do SdP. Osamocení sociální demokraté nebyli schopni tlaku SdP vzdorovat. Česká politická scéna se navíc nedokázala shodnout na jednotném postupu k řešení sudetoněmeckého problému a byla spíše ve vleku radikalizujících se událostí, než aby je sama nějak ovlivňovala. Prezident Beneš byl sice ochoten ke kompromisnímu řešení s výraznými koncesemi Němcům, jejich přijetí však nemělo ohrozit demokratický systém státu a integritu republiky. Na dohody však již bylo pozdě. SdP se totiž v druhé polovině 30. let dostala pod kontrolu nacistického Německa a stala se jeho pátou kolonou, připravující rozbití ČSR.

Poslední volby, které na Jesenicku proběhly před Mnichovem, byly obecní volby v červnu 1938. Sudetoněmecká strana v nich absolutně zvítězila a získala přes 95 % hlasů! Následovalo „horké“ září, kdy jednotky freikorpsu obsadily větší část okresu a zahájily hon na odpůrce nacismu. Následným mnichovským diktátem bylo Jesenicko začleněno do Německa a 6. října 1938 proběhlo jeho předání německé armádě.

Závěrem

Výsledky německých parlamentních stran na Jesenicku lze v zásadě rozdělit na ty před dopadem světové hospodářské krize (1920, 1925, 1929) a ty po krizi (1935). Zatímco volby ve dvacátých letech neodrážejí výsledky stran na republikové úrovni a jsou s nimi v rozporu, ve třicátých letech důsledky globální hospodářské krize zcela vymazaly specifika regionu a „sladily“ výsledky Jesenicka s celorepublikovým průměrem.

Výsledek prvních voleb v roce 1920 přinesl na Jesenicku v podstatě relativně rovnoměrné rozdělení hlasů mezi nacionalisty, křesťanské socialisty a sociální demokraty (36,4 %, 31,5 % a 30,9 %). Vývoj v druhé polovině dvacátých let ukazuje, že si dominantní postavení v rámci okresu vybudovali křesťanští socialisté (37,7 % a 41,49 %). Zatímco nacionalisté své pozice vyklízeli jen postupně (31,25 % a 23,37 %)²⁶, sociální demokraté odštěpením komunistické frakce drtivě ztratili a jejich následný vzestup byl jen velmi pomalý (14,15 % a 17,12 %).

Volební odlišnost okresu oproti celostátním výsledkům ve třicátých letech zcela změnily dvě okolnosti, jejichž vývoj Jesenicko nemohlo nikterak ovlivnit. Na celý svět dopadla hospodářská krize a z jejího podhoubí povstal do té doby marginální německý fašismus spojený s nástupem Hitlerovy nacistické strany v sousedním Německu. Těživá ekonomická situace, ztráta víry v aktivismus a naivní touha po spravedlivějším řešení poměrů vehnala v roce 1935 většinu voličů do náruče Sudetoněmecké strany, aniž by němečtí voliči na Jesenicku (a nejen tam) byli schopni dohlédnout důsledků tohoto kroku.

POZNÁMKY

1. Obecně o vývoji německých politických stran: ŠEBEK, Jaroslav: Německé politické strany v českých zemích. In: Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861 – 2004, 1. sv., Brno 2005, s. 467 – 470. Ve volbách do říšské rady v roce 1907 získala v Čechách šest mandátů, v roce 1911 pět. Silnější pozice měla na Moravě, kde ve srovnatelném období obdržela 8 a 7 mandátů.
2. Týž, s. 470 – 475. Ve volbách do říšské rady v roce 1907 získala lidová strana v českých zemích 13 mandátů a němečtí radikálové 12 mandátů. V roce 1911 obdržela lidová strana 9 mandátů a němečtí radikálové v koalici s křesťanskými socialisty 22 mandátů.
3. Týž, s. 475 – 476. Ve volbách do říšské rady v roce 1907 získala v českých zemích 19 mandátů, v roce 1911 22 mandátů.
4. Týž, s. 476 – 480. Ve volbách do říšské rady v roce 1907 získala malý počet hlasů, ale v roce 1911 už jí voliči zajistili tři mandáty.
5. Týž, s. 480 – 485. Ve volbách do říšské rady v roce 1907 získala sociální demokracie v českých zemích 21 mandátů a stala nejsilnější německou stranou v českých zemích. V roce 1911 zaznamenala prudký odliv přízně voličů a skončila s pouhými 10 mandáty. Reakcí na volební propad byl příklon k nacionalizaci a velkoněmeckým idejím.
6. Týž, s. 485 – 490. Zatímco v celorakouském měřítku patřily křesťanští socialisté k největším politickým stranám, v českých zemích nezískal německý politický katolicismus významnější vliv a ve volbách do říšské rady v roce 1907 získal pouhé dva poslance. Do voleb v roce 1911 šla strana v koalici s německými radikály.
7. Původní název do roku 1947 Freiwaldau/Frývaldov. Při sčítání obyvatelstva v roce 1910 se z necelých 70 000 obyvatel okresu jen 62 hlásilo k české národnosti. Situace se sice po vzniku Československa trochu změnila, ale ani v letech 1918 – 1938 nepřesáhla česká menšina v okrese 4 % počtu obyvatel.
8. HOSÁK, Ladislav: Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848 – 1960. Ostrava 1967, s. 88.
9. V pohraničí severních Čech ležela největší z provincií Deutschböhmen, která byla dokonce 27. října 1918 proklamovala své připojení k Německému Rakousku. Západní Slezsko (s výjimkou většiny obcí, v nichž převažovali Češi), německé oblasti severní Moravy a přilehlou část východních Čech zahrnovala provincie Sudetenland – vyhlášená 30. října 1918. Pohraniční pás táhnoucí se při jihozápadní a jižní hranici tvořily provincie Böhmerwaldgau a Deutschsüdmähren. Viz GAWRECKÁ, Marie: Němci ve Slezsku 1918 – 1938. Opava 2002, s. 39 – 41.
10. V Rakousku proběhly na počátku roku 1919 volby do vídeňského parlamentu a v den, kdy se tento parlament ustavil – 4. 3. 1919, proběhly v řadě sudetoněmeckých měst protičeské demonstrace. Někde přerostly i v ozbrojené srážky s ostrou střelbou. Nejtragičtější byly střety v Kadani (25 mrtvých) a Šternberku (16 mrtvých).
11. Původní název do roku 1949 Zuckmantel/Cukmantl.
12. Podíl samotných Čechů v nově vzniklé republice dosahoval jen 50,71 % a pouze díky ideji čechoslovakismu získali ve spojení se Slováky cca dvoutřetinovou většinu. Podíl Němců v ČSR činil 23 % (ve vlastních českých

meních přes 30 %). Viz KURAL, Václav: Konflikt místo společenství. Češi a Němci v československém státě (1918 – 1938). Praha 1993, s. 25 – 26.

13. Právní řád v Československé republice byl však postaven tak, že ústava ani jiné zákony neuznávaly národnostní práva skupinová, ale pouze individuální.

14. GROWKA, Květoslav: 120 let sociální demokracie na Jesenicku (1890 – 2010). Jeseník 2010. V obecních volbách konaných 15. června 1919 obdrželi na Jesenicku nejvíce hlasů sociální demokraté (36,6 %) před křesťanskými socialisty (26,4%). Sociální demokraté získali nejvíce hlasů v Jeseníku, křesťanští socialisté ve Vidnavě a nacionalisté v Javorníku. Srovnej: GAWRECKÁ, opak. cit. s. 55 – 56.

15. Marxistická levice se poté na podzim roku 1921 stala součástí internacionální Komunistické strany Československa.

16. ŠEBEK, Jaroslav: Politické strany německé menšiny. In: Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861 – 2004, 1. sv., Brno 2005, s. 877 – 881. Ve vládě občanských stran, sestavené v říjnu 1926, obsadil Robert Mayr-Harting křeslo ministra spravedlnosti. Po opozičním mezidobí v letech 1929 – 1936 se křesťanští socialisté znovu vrátili do vlády v roce 1936, když se Erwin Zajicek stal ministrem bez portfeje.

17. Vídeňský profesor Othmar Spann byl tvůrcem filozofického učení o opravdovém státě (Der wahre Staat). Ten měl překonat třídy a třídní boj pomocí stavovského zřízení a vládu v něm měla vykonávat úzká vrstva vědců. V ČSR se spannismem inspirovala značná část pozdějších vědců SHF, která byla od poloviny 20. let spojena v tzv. Kamarádském spolku pro sociálně politické vzdělávání (*Kameradschaftsbund für Volks- und sozialpolitische Bildung*). V polovině třicátých let se představitelé spannismu v sudetoněmeckém hnutí (H. Rutz, K. Henlein, W. Brand, W. Sebekowski, F. Köllner) dostali pod tlak bývalých členů DNSAP (především E. Kasper) podporovaných nacistickým Německem a postupně buďto přešli na pozice nacionálního socialismu, nebo byli odsunutí do politické bezvýznamnosti. Viz KURAL, opak. cit. s. 119 – 124, 141 – 145.

18. MAREK Pavel: Sudetoněmecká strana. In: Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861 – 2004, 1. sv., Brno 2005, s. 893 – 909.

19. GROWKA, opak. cit.

20. K analýze volebních výsledků bylo použito statistických údajů v publikaci Ladislava Hosáka (HOSÁK, opak. cit. s. 89.). Citované dílo Marie Gawrecké vycházející ze studií M. Babincové a D. Gawreckého: (BABINCOVÁ, M.: Buržoazní strany a politická orientace v průmyslových oblastech českých zemí (1920 – 1935). Slsb., 82, 1984, s. 186 – 212; BABINCOVÁ, M. – GAWRECKI, D.: Politická orientace obyvatelstva v průmyslových oblastech českých zemí (1920 – 1935). Slsb., 83, 1985, s. 81 – 138) uvádí mírně odlišné výsledky. Například v soudním okrese Jeseník připisuje druhé místo ve volbách národním socialistům před sociálními demokraty. Srovnej: GAWRECKÁ, opak. cit. s. 77 – 78.

21. DOHNAL, Miloň – FILIP, Zdeněk – SPURNÝ, František: Pátá kolona na severní Moravě. Ostrava 1969, s. 19, 21.

22. KURAL, opak. cit., s. 67.

23. GAWRECKÁ, opak. cit., s. 92 – 97.

24. KURAL, opak. cit., s. 104 – 105.

25. Brněnský proces z roku 1932 s vedoucími představiteli polovojenské organizace Volkssport, která svou strukturou odpovídala říšskoněmecké organizaci SA. V jejím rámci se sdružovali nejradikálnější mladí příznivci strany, kteří se hlásili k myšlence aktivní spolupráce s Hitlerovou NSDAP.

26. Procentuální údaje zachycují součet hlasů daných DNP a DNSAP, třebaže každá ze stran kandidovala jako samostatně.

Drobnosti

Ukázky starého lidového řezbářství v Jeseníkách

Kámen a dřevo – to byly dva nejdostupnější přírodní materiály, s nimiž si mohli vyhrát lidoví umělci dřívějších dob v Jeseníkách. Zatímco o kamenících, resp. sochařích je toho ve vlastivědné literatuře zaznamenáno povícero, protože jejich díla se vesměs dochovala, o místních řezbářích, kteří za dlouhých zimních večerů dláty, rydly a nožíky tvarovali špalky hruškového, ořešákového či lipového dřeva, toho víme poskrovnu. Za svého působení v Jeseníkách počínaje rokem 1949 jsem se s pracemi lidových řezbářů běžně setkával. Například kříže s Ukřižovaným tvořily estetickou součást krajiny. Časem však zmizely v nenávratnu, a proto se pokusím o jejich do-datečnou, byť omezenou evidenci.

Nýznerov u Žulové

Nýznerovský dřevěný kříž spolu s videlským a zlatohorským náležel ke třem největším dřevěným plastikám Ukřižovaného v Jeseníkách. Byl skrytý hluboko v lesích Rychlebských hor u málo frekventované lesní cesty z Nýznerova do údolí horního toku Stříbrného potoka (dříve Šlipy) nad vodopádem. Kříž byl asi čtyři až pět metrů vysoký, usazený v kamenném podstavci. Krásná dřevěná plastika Ukřižovaného byla asi 1m velká s dokonale souměrnými proporcemi, ale ne příliš vhodně barevně natřená.

Uvedené tři kříže si byly vzájemně velmi podobné, jako by byly zhotoveny podle stejného vzoru a snad i stejným řezbářem (viz foto z 8. 6. 1955, kdy už chyběla část obličeje). Okolí Nýznerovského vodopádu náleží k nejromantičtějším koutkům Rychlebských

hor. Poprvé jsem je navštívil v létě 1950, kdy zde stál ještě bezvadný původní kříž, který dokonale ladil s okolní krajinou. Poblíž byly kamenné schůdky na dno rokle k horní části vodní kaskády, kde byl v odolné bazické hornině vířivým proudem vody, unášejícím valouny, vykroužen velký evorzní kotel. Tehdy schody končily prakticky až u hladiny tůňky pod horní částí kaskády. Postupem času však letní dešťové přívaly a jarní tavné vody podemílaly schodiště a odnášely těžké kamenné schody, až se sestup po nich stával nebezpečným či nemožným.

Na druhé straně od kříže, nad silnicí ve skále, byla upravená plošina, kde stával kry-

Nýznerov, foto J. Skácel 1955.

tý dřevěný altánek, k němuž vedly dřevěné schůdky. To svědčilo o tom, že zdejší romantický koutek býval za první republiky a zřejmě i za Rakouska častým cílem nedělních výletů turistů ze Žulové, Jeseníku a snad i Nisy.

Tato část Rychlebských hor bývala po léta mým studijním terénem, neboť nad vodopády jsou podél řečiště Stříbrného potoka v délce 600 m rozložena stará rýžoviska zlata, na hřebeni horské rozsochy Stříbrníku jsou stará kutiska na rudy mědi, olova a stříbra (odtud staré německé názvy Silberberg, Silbergrund, Silberbrücke) a studoval jsem složitou geologickou stavbu zdejšího krystalinika. Hřeben Rychlebských hor, po němž probíhá státní hranice s Polskem, dosahuje v pramenné oblasti Stříbrného potoka a jeho levostranných přítoků výšky 900 a 1100 m a na severovýchodní straně hřebene jsou vyvinuty cirkovité kotle ne nepodobné karům pleistocenního horského ledovce. Ze stran jsou kotle omezeny skalními výchozy a mrazovými sruby s rozsáhlými poli kamenných sutí. Morfologicky nejdokonalejší je cirkovitý kotel Peklo mezi Břidličným a Kovadlinou a jiný je mezi Klínovým vrchem a Smrkem v uzavěru údolí.

Při několikaletých studiích geologické stavby zdejšího krystalinika, mineralizace a geomorfologického vývoje jsem mohl sledovat postupnou destrukci nýznerovského dřevěného kříže, skvostné ukázky lidového řezbářského umění. Nejprve kolem r. 1955 se vyštípl klín dřeva tvořící hlavu Ukřižovaného, později zmizelo i torzo těla (dle sdělení místních dřevařů je prý kdosi vhodil do vodopádů a uplavalo...) a nakonec zmizel i kříž. Teprve před asi 20 lety nadšenci z Lesní správy postavili u cesty vkusný dřevěný přístřešek pro turisty, kýmsi byla postavena i náhrada původního kříže v podobě dvoumetrového křížku s plechovým obrysem figury Ukřižovaného a snad budou zpevněny též schůdky k hornímu stupni kaskády, kde je unikátní evorzní kotel. Krásu dřevorezby to však nahradit nemůže.

Zajímavá by byla odpověď na otázku, kdy

a proč byl kříž postaven právě zde? Bylo to přece příliš reprezentativní umělecké dílo na to, aby stálo kdesi na konci světa u cesty, která končí pod státní hranicí! Videlský kříž je u hlavní silnice, spojující mikrosvět vrbenský a jesenický. Zlatohorský kříž upozorňuje na odbočku silnice k poutnímu kostelu Panny Marie Pomocné. Ale ten nýznerovský?

Snažme se vybavit si tvářnost zdejší krajiny před vybudováním silnice do údolí Stříbrného potoka. Až dvacet metrů vysoká skalní hradba amfibolitů a metagabra bránila i pěšimu přechodu potoka a vstupu do údolí Silbergrund. Ta se musela obcházet velkým obloukem od Skorošic a Kamenné, nebo z prameniště Bučinského potoka. Existovala zde jen úzká průrva ve skalní stěně, kudy prudce padaly vody kaskády Stříbrného potoka. Samo údolí Stříbrného žlebu je o 20 m výše oproti sousednímu údolí Bučinského potoka. Pruh odolných bazických hornin, amfibolitů a metagabra fungoval jako přehradní hráz! Stříbrný žleb však musel být nějak zpřístupněn. Pravděpodobně ve 14. století se zde daly pokusy o rýžování zlata, nejpozději v polovině 19. stol. se zde též kutalo na rudy mědi, olova a stříbra, údajně na základě starších stop po dolování. Na staré lesní mapě z roku 1925 bylo jako Silberberg označeno lesní oddělení č. 4 a 5 na levém břehu Stříbrného potoka, dnes označované jako „Spálenisko“ (původně německé „Brand“), kdežto dnešní „Stříbrný“ s kutačkami položenými na křemenné žíle s rudami mědi a olova je v lesní mapě z r. 1925 označen jako Backofenlehne, tj. „Pecný“ v lesním oddělení č. 34 a 45 na pravém břehu Stříbrného potoka. A pak zde byly velké zásoby dřeva, obtížně přístupné. Do údolí se musela vybudovat přímá cesta stůj co stůj. Skalní chobot nad dnešní silnicí mezi údolím Stříbrného a Bučinského potoka je asi o 50 m dále a o pár metrů výše, než je úroveň dnešní silnice, prokopán soutěskou. K jakému účelu asi sloužil tento průkop? Je v něm založena i jakási štolka. Budí to dojem opuštěného nezdařeného staršího poku-

su o stavbu silnice do Stříbrného žlebu. Tato varianta by byla kratší a snazší než následně realizovaná druhá varianta s ostrou serpentinou. Silnice shora ze Stříbrného žlebu by se pouze mírným obloukem stáčela do vykopané soutěsky a přes jediný, i když hodně vysoký most, by překlenula Bučinský potok a buď by se napojila na níže položenou, nově vybudovanou lesní cestu, nebo by se napojila na existující výše položenou cestu údolím.

Místo této snazší varianty byla skutečně složitější a nákladnější varianta, která vyžadovala rovněž průtah skalním hřbetem a to ostrou serpentinou a přes 3 mostky a trasováním okolo 1 km dlouhé nové lesní cesty níže pod starou cestou, zvolna klesající k mostku u hájovny. Odkliz kameniva by se kubaturou příliš nelišil od varianty prvé.

Současné dva mostky přes Stříbrný potok jsou sice krátké a nízké, ale silniční oblouk vede v nebezpečné blízkosti horní části vodopádu. Nájezd na most přes Bučinský potok je hodně prudký a na pravém břehu bylo ještě nutno prokopat cestu skalkou. Tento mostek je svým způsobem také unikátní, protože už po staletí vzdoruje přívalům vod Bučinského potoka a bezpečně odolává tlakům těžkých nákladů povozů s dlouhými kmeny.

Zbývá zodpovědět otázku, zda uvedená úvaha odpovídá skutečnosti a aspoň přibližně kdy byla tato silniční stavba uskutečněna.

Nelze vyloučit, že Nýznerovský kříž byl u vodopádů vztyčen právě s ohledem na úspěšné provedení silniční a mostní stavby a jako prosba za budoucí bezpečný provoz v tomto nebezpečném úseku lesní silnice.

Vidly pod Pradědem

Na rozdíl od dobře „utajeného“ dřevěného kříže v Nýznerovském údolí stál podobný kříž v sedle u Videl při rušné státní silnici z Vrbná do Jeseníku. Stovky aut denně projížděly oběma směry kolem a cestující se mohli pokačat nejen pohledem z tamního parkoviště do

malebného údolí Bělé, ale i obdivovat krásné řezbářské dílo neznámého lidového umělce, které nesporně plnilo záměr svého tvůrce – přinášet lidem potěšení. Že kříž stával v sedle u silnice dlouhá léta, svědčil i vžitý starý místní německý název „Gabelkreuz“, který se dostal i do mapy.

Jezdívá i chodíval jsem kolem tohoto kříže od roku 1950 až do let kolem 1968–1970. Pak jednoho dne kříž i s dřevěnou plastikou zmizel. Zajímavé bylo, že když jsem projížděl kolem, ihned jsem postřehl, že té krajince na Videlském sedle cosi chybí. Tak organicky kříž doplnil krajinný obraz. Telefonoval jsem o té ztrátě okamžitě do zámku v Bruntále se skrytou nadějí, že se dozvim, že restaurátor muzea se ujal nějaké opravy toho uměleckého díla, leč marně.

Popis kříže by mohl být stejný jako popis kříže nýznerovského: výška kříže kolem čtyř

Vidly pod Pradědem, foto V. Jelenecký 1955.

metrů, délka Ukřižovaného asi jeden metr, krásná jemná řezba, dynamičnost a úměrnost proporcí figury. Rušivým až nevkusným prvkem byl ostře bílý krycí nátěr, který možná plnil konzervační účel. Dojemná bývala kytička prostých květin, kterou občas někdo z Videl nelenil přinést a připevnit se skleničkou vody na kříž ...

I zde je za starý krásný videlský kříž náhrada, ale jen velmi skromná.

Kříž revírnicka Zappeho, foto A. M. Schoß, s.d.

Cestou ze Železné u Vrbna pod Pradědem do Videl stával v meziválečném období kříž připomínající tragické naštěstí. Zahynul zde revírnik Zappe z polesí Vidly patřícího Řádu německých rytířů. Kříž, jako většina podobných upomínek různých tragédií, zmizel v propadlišti dějin, zachovala se pouze jeho unikátní fotografie.¹

Zlaté Hory

Třetí velký dřevěný kříž s řezbou Kristovou stával při silnici z Heřmanovic do Zlatých Hor, v zatáčce staré silnice nad Modrou a Poštovní štolou, tam, kde odbočuje místní komunikace k poutnímu kostelu Panny Marie Pomocné.

Kříž byl velmi podobný oběma předcházejícím: výška okolo 4 m, délka figury Ukřižova-

ného okolo 1 m, realisticky rozvržené a jemně propracované proporce. Shodou nešťastných náhod stál kříž u vstupní brány do tehdejšího úseku Českomoravského rudného průzkumu, který byl necitlivě a nevkusně vybudován na místě původního lesa v sousedství kříže. Shodně s dobou byl to „Kristus pracující“, neboť kterýsi průzkumácký vtipálek mu přes pravé rameno provlekl elektrický kabel od transformátoru.

Také tato krásná dřevěná plastika po roce 1958 zmizela neznámo kam. Je pravděpodobné, že je v soukromém držení.²

Na dvou lokalitách v Jeseníkách jsem zaznamenal též malé dřevěné kříže o výšce jen okolo dvou metrů a s Ukřižovaným o délce cca 50 cm. O co byla plastika menší, o to krásněji a jemněji byla vypracována do nejmenších detailů.

Zlaté Hory, foto Skácel 1955.

Horní Lipová

Při výuce vysokoškolských studentů v geologickém mapování v červnu 1955 jsme pracovali v okolí Horní Lipové. Se skupinou studentů jsme chodili po svazích kolem železniční trati na severním okraji obce a na jihovýchodním svahu Kopřivného (823 m) jsme procházeli skrytým údolíčkem nad tratí k okraji lesa. U strmě stoupající cesty stála asi 3 obydlenná stavení. V zahradě krajního domku za plotem byl asi 2m vysoký dřevěný kříž bohatě zdobený a s dokonalou řezbou Ukřížovaného. Tak pěknou, jemnou a dokonalou řezbářskou práci jsem do té doby nikde jinde v Jeseníkách neviděl. Ke své velké lítosti jsem zrovna tehdy neměl s sebou fotoaparát, ale měl jsem v úmyslu se do tohoto údolíčka vrátit a kříž si vyfotografovat. Bohužel nestalo se tak a snímek hornolipovského Krista jsem nepořídil. Tehdy po zahrádce pobíhal statný vlčák a pro ten čas byl kříž v bezpečí. Ale později? Od té doby jsem tuto lokalitu nenavštívil, takže nevím, zda tento kříž ještě za plotem na zahrádce stojí (nebo kam se poděl).³

Karlovice u Vrbna pod Pradědem

Podobný malý kříž jako u Horní Lipové jsem o pár let později viděl v Karlovicích u Vrbna pod Pradědem. Tentokrát jsem nezaváhal a v dubnu 1977 jsem se do Karlovic vydal a křížek si vyfotografoval. Tehdy tam ještě stál v plné své kráse. Stejně jako hornolipovský je i karlovický kříž za plotem v zahrádce krajního domku vpravo od příjezdové silnice z Vrbna, před železničním přejezdem.

Karlovice u Vrbna p. P., foto J. Skácel 1977.

Je kolem dvou metrů vysoký s korpusem Ukřížovaného o délce cca 50 cm. Dřevořezba je mistrná a mimořádně jemná a náleží k tomu nejdokonalejšímu, co se v Jeseníkách ze staré lidové řezbářské činnosti zachovalo.⁴

Jaroslav Skácel

POZNÁMKY

1. SOkA Jeseník, osobní fond Alfred M. Schoß, inv. č. 13, karton 6.
2. Podle sdělení Mariana Čepa z Muzea ve Zlatých Horách kříž stál na místě do roku 1958. Po uloupení sochy Krista byl kříž ponechán svému osudu. Podle pamětníků ještě na konci 80. let leželo jeho dosti zachovalé torzo poblíž místa v lese. Prý to byl obrovský „dlabaný“ kříž.
3. Podle sdělení Jana Ondryáše z odboru výstavby a životního prostředí Obecního úřadu Lipová-lázně šlo zřejmě o kříž v údolí za viaduktem severně od bývalé armaturky (donedávna závod Moravolesk). Bohužel v tomto údolíčku se již žádný kříž nenachází. Stojí zde pouze dva domy (č. p. 241 a č. e. 54). Původně tam stálo celkem devět domů, z nichž některé byly zbourány po II. světové válce a pravděpodobně při druhé vlně bourání v 60. letech.
4. Podle sdělení Mgr. Kateřiny Kočí, předsedkyně o.s. Actaea - společnosti pro přírodu a krajinu z Karlovic, kříž se zde již nenachází.

Nově zjištěné zvony v kaplích na Křížovém vrchu a v Hamrové

V nedávné době byly terénním průzkumem zmapovány dvě kampanologické památky, a to zvon z roku 1723 v kapli na Křížovém vrchu u Jeseníku a zvonek z I. čtvrtiny 19. století v kapli osady Hamrová u Bukovic. Podívejme se nyní na jejich podrobnější historii.

Křížový vrch skýtá úchvatný pohled na město a okolní hory. Jeho vrcholu dominuje kaple sv. Anny, postavená v roce 1846.¹ První zvon byl pro tuto kapli zhotoven v dílně brněnského zvonáře Karla Stechera v roce 1847 a nesl jméno sv. Anny. Zvon svolával věřící k bohoslužbám plných 69 let. Přišla však 1. světová válka a zvon byl, jako mnoho dalších v celém Rakousku-Uhersku, odebrán při válečné rekvizici roku 1916 pro potřeby zbrojního průmyslu. Vážil 102 kg a průměr jeho věnce činil 56 cm.² Na plných pět let lucerna věže této kaple osiřela. Až v roce 1921 byl pro kapli pořízen nový zvon, který zhotovil zvonář Oktáv Winter v Broumově v Čechách. Váha tohoto zvonu byla 111 kg. I tento zvon bohužel padl za oběť druhoválečné rekvizici zvonů pro potřeby Třetí říše. Byl odebrán v únoru roku 1942.³ Po pěti letech od rekvizice byl v roce 1947 do věže kaple zavěšen tzv. "restituční" zvon z roku 1723. Jak je možné, že se zvon, původem z Novojičína, ocitl na Křížovém vrchu? Jeho pouť byla následující. Původně, do roku 1942, visel v obecní kapli v Dubu u Starého Jičína. Odtud byl v roce 1942 odebrán pro válečné účely a následně spolu s dalšími zvony putoval dráhou na shromážděště zrekvírovaných zvonů do hutí v německém městě Lünen ve Vestfálsku.⁴ K jeho roztavení však nedošlo a byl v roce 1946 spolu s dalšími historickými zvony odebranými z bývalých Sudet vrácen v restituci zpět do ČSR.⁵ Díky poválečným zmatkům a problematické identifikaci bylo mnoho zvonů

*Suchdol – úložiště zrekvírovaných zvonů r. 1942.
Zvon z roku 1723 z obce Dub připravený na transport do hutí v Lünen*

přiděleno do jiných farností, než původně visely.⁶ To byl případ i tohoto zvonu.

Zvon má průměr věnce 32 cm a je zavěšen na koruně se šesti hladkými uchy. Jeho čepec pokrývá shora dolů jednořádkový nápis kapitálou mezi dvěma plastickými linkami, z nichž spodní je zdvojená: **S. IOSEPHE ORA PRO NOBIS 1723** a stylizovaný ornament s motivem ovocných festonů, roušek a reliéfů ptáků. Na přechodu k věnci obíhají tři plastické linky. Věncí zvonu je hladký. Výška písma na čepci je 2 cm. Zvon není signovaný, ale s největší pravděpodobností se jedná o dílo Jana Antonína Behra, původně norimberského puškaře a zvonáře, který později působil v letech 1711 – 1746⁷ jako zvonář v Olomouci.

V osadě Hamrová se nachází kaple z roku 1932, zasvěcená P. Marii Bolestné. Byla postavena na místě starší kaple, která pocházela z konce šedesátých let 19. stol. V její věži se nalézá druhý nově zjištěný zvon. O prvním zvonu z původní kaple víme jen to, že vážil 9 kg a průměr jeho věnce byl 25 cm. Takéž padl za oběť prvoválečné rekvizici v roce 1916.⁶ Po 1. světové válce byl v roce 1926 pořízen zvon nový.

Byl zasvěcen Panně Marii a na svém těle nesl nápis: **Gekauft von der Gemeinde Buchelsdorf von freiwilligen im Mai 1926 – „ Sancta Maria, bitte für uns !“**. Zvon měl průměr věnce 29 cm a jeho váha činila 15 kg. Byl ulit ve zvonářské dílně Oktáva Wintera v Broumově v Čechách.⁹ Bohužel i tento musel být odevzdán v únoru 1942 pro potřeby Třetí říše.¹⁰ Zvon, který dnes visí v lucerně této kaple, se nacházel s největší pravděpodobností také v souboru restitučních zvonů, poskytnutých v roce 1947 Jesenicku. Jelikož se dnes na zvonu nenachází žádné rekviziční nebo restituční číslo a v archivních materiálech nebylo možno k tomuto zvonu nic blíže vypátrat, zůstává jeho původní umístění prozatím neznámé.

Zvon má průměr věnce 23,3 cm a váží cca

Zvon z 1. čtvrtiny 19. stol., kaple Hamrová 7 kg. Je zavěšen na svislém čepu. Jeho čepec pokrývá shora dolů jednořádkový nápis kapitálou: **ALLMAECHTIGER GOTT SEY UNS ALLEN GNAEDIG**, prázdná nápisová páska mezi dvěma plastickými linkami a pás visících palmet. Na přechodu k věnci obíhají tři plastické linky. Věncem zvonu člení jednořádkový nápis kapitálou **CHRISTIAN GOTTFRIED MAGER GOSS MICH** a spodní plastická linka. Výška písma na čepci a věnci zvonu je 1 – 1,2 cm. Zvon je dílem zvonáře Christiana Gottfrieda Magera z Nysy. Zvon je sice bez vročení, ale lze jej datovat do první čtvrtiny 19. stol., kdy tento zvonář působil.¹¹

Jan Lednický

POZNÁMKY

1. Podrobněji k historii poutního místa viz GROWKA, Květoslav: Poutní místo Křížový vrch nad Jesenikem. In: Zabytki sakralne pogranciza nysko-jesenickiego. Materialy pokonferencyjne. Nysa 2009, s. 67–72.
2. SOkA Jeseník, f. ŘKFÚ Jeseník, inv. č. 170, karton 2. Prvoválečné rekvizice zvonů probíhaly ve dvou etapách, v roce 1916 a následně v roce 1917.
3. Počátek rekvizic zvonů na území říše byl stanoven na 12. listopad 1941. Došlo k nim na základě nařízení k provedení čtyřletého plánu o podchycení neželezných kovů ze dne 15. 3. 1940. Dle nařízení mohl zůstat pouze jeden zvon, a to ve farním kostele příslušné obce či města. Koordinaci a dohled nad rekvizicemi měla okresní řemeslnická sdružení (Kreishandwerkerschaft) dle pracovního plánu, týkajícího se demontáže a transportu rekvizici podléhajících zvonů z 6. 5. 1940 (*Die organisation der bronzeglockenabnahme bei den Kreishandwerkerschaften*). Snímáním zvonů byly většinou pověřeny stavební nebo tesařské firmy daného města či obce. Konkrétně v Jeseniku měla snímání zvonů na starost stavební firma Stefana Neugebauera.
4. Totožnost zvonu byla zjištěna dle tzv. „Kreishandwerklisten“, seznamu zvonů skupin B a C, zrekvírovaných v roce 1942 z tehdejšího politického okresu Nový Jičín, vyhotoveného v roce 1943 pro tehdejší památkový úřad v Liberci. Seznam uložen v NA Praha, f. Státní památková správa, karton 670. Zvony z území Sudet byly uskladněny v hutích Kaiser Huttenwerke Lünen. Každý zvon byl při rekvizici označen identifikačním číslem a písmenem A, B, C nebo D, které určovalo jeho historickou hodnotu. Skupina A zahrnovala většinou nejmladší zvony a ty šly okamžitě po dodání do hutí ke zpracování. U skupiny B a C se jednalo o památkově cennější zvo-

ny, které měly být roztaveny dle potřeby po skupině A. První B a nakonec C. Před roztavením zvonů skupiny B a C měla být podrobně zpracována jejich dokumentace. Tato byla vyhotovena, ale naštěstí k roztavení zvonů těchto dvou skupin nedošlo. Zvony označené písmenem D byly vyňaty z rekvizic pro svou historicko-uměleckou hodnotu a zůstaly viset na svém původním místě.

5. Do Československa se na podzim roku 1946 vrátilo dráhou z Lünen 435 neroztavených historických zvonů skupin B a C, ojedinele i skup. A, zrekvírovaných v roce 1942 na území bývalých Sudet. Došlo k tomu na základě domluvy s restitučním oddělením britské vojenské vlády, které vyhovělo požadavku ČSR o navrácení těchto zvonů zpět do republiky. Korespondence ohledně navrácení restitučních zvonů z Lünen do ČSR je uložena v NA Praha, f. Ministerstvo hospodářství a práce – dodatky II., inv. č. 68, karton 5.

6. Zvony navrácené z Lünen byly uloženy v prostoru bývalého shromaždiště zrekvírovaných zvonů z území Protektorátu Čechy a Morava v Praze-Maninách. Odtud byly zvony postupně odesílány do jednotlivých okresů a děkanátů v pohraničí. Jelikož v pohraničních oblastech bylo původní obyvatelstvo vesměs vysídleno a farnosti často spravovali již noví kněží, byly zvony pravděpodobně poskytnuty farnostem podle potřeby a po původním umístění zvonu se nepátralo. Taktéž jeho identifikace by byla složitější, jelikož rekviziční nápis vně a uvnitř zvonu se skládal jen z trojčíslí s lomítky a písmenem skupiny. První číslo bylo 20 – Sudety, druhé v pořadí bylo číslo příslušného okresního řemeslnického sdružení, které mělo na starosti vše týkající se rekvizic zvonů v daném okrese, a třetí číslo bylo pořadové v seznamu zvonů u příslušného řemeslnického sdružení.

7. INDRA, B.: Zvonaři v Olomouci od poloviny 17. do 2. poloviny 19. století. Časopis Slezského muzea, série B, 27, 1978, s. 150-152. MLČÁK, L.: Zvony olomouckého okresu, Olomouc 1986, s. 65-66.

8. SOkA Jeseník, f. ŘKFÚ Jeseník, inv. č. 170, karton 2.

9. Tento zvonař zde odlil v roce 1926 celkem 6 zvonů. Tři pro kostel v Bukovicích, 1 pro školu v Dětrichově, 1 pro školu v Bukovicích a již výše zmíněný zvonek pro kapli na Hamrové. Zvony byly slavnostně posvěceny 1. srpna 1926.

10. SOkA Jeseník, f. Komisariát Jeseník, v pořádku. Zde jsou uloženy materiály z let 1940 – 1942 týkající se rekvizic zvonů v Jeseníku a jeho farnostech.

11. INDRA, B.: Zvony cizích zvonařů na severní Moravě a ve Slezsku od poloviny 17. do konce 19. století. Časopis Slezského muzea, série B, 28, 1979, s. 160.

Legionáři a ne-legionáři okresu Jeseník

Když jsme v roce 2003 sestavovali seznam československých legionářů působících na okrese Jeseník, potýkali jsme se s metodologickým problémem. V převážně německém okrese se nám až na jedinou výjimku nepodařilo najít skutečného, tj. zákonem definovaného legionáře německého původu.¹ Legionáři - Češi spíše na Jesenicko přicházeli po roce 1918 z vnitrozemí do státní služby. Časem se nám daří jejich seznam doplňovat² či upřesňovat.³ Z nových údajů však vyplývá, že Němců, rodáků z okresu Jeseník, se s ruskými legiemi do Československa v roce 1920 vrátilo více, než jsme předpokládali. Buď působili mimo Jesenicko,⁴ nebo se ke své tzv. legionářské minulosti nehlásili. V roce 1919 neměli legionáři německé národnosti ani důvěru velení československých legií, vždyť to dobře vědělo, že německé obyvatelstvo vznik Československé

republiky manifestačně odmítlo. Němci vstupující do legií po tomto datu byli proto často zařazováni do tzv. invalidní roty, nebojové jednotky. A po příjezdu do republiky, zvláště když jim z toho neplynuly žádné výhody, rádi v německém prostředí na tuto životní etapu zapomněli. A po záboru Sudet nacistickým Německem se přihlásili stejně jako ostatní frontovní bojovníci k odslouženým letům v rakousko-uherské armádě, což jim vyneslo morální uznání.⁵

Jedním z takových „ne-legionářů“ byl zlatohorský stavitel Josef Winkler. Narodil 12. 7. 1892 v Černé Vodě Josefu Winklerovi (1864-1894) a Bertě, roz. Fröhlich (1859-1894). Absolvoval 5 ročníků obecné, 3 měšťanské školy a vyšší průmyslovou školu v Brně jako stavební technik.

Do armády ho odvedli 9. 6. 1914 v Opavě a

již 1. 8. 1914 vytáhl do války jako jednorochní dobrovolník. Dne 9. 2. 1916 byl povýšen do hodnosti poručíka zeměbranceckého 45. pluku polního dělostřelectva. Do ruského zajetí padl 7. 7. 1916 u obce Kolky. Detaily o jeho pobytu v zajetí nejsou známy, ocitl se však mimo dosah branných sil, které by mu umožnily návrat ze zajetí po skončení 1. světové války. Jedinou možností pro něj zůstalo jít zpět s československými legiemi.

V říjnu 1919 podepsal v Irkutsku prohlášení, že „jako příslušník obce ležící na československém státním území chce býti považován za československého státního občana a zavazuje se plniti všechny povinnosti občanské věci Československé republiky, jak budou oprávněnými k tomu orgány stanoveny.“⁶ Po příjezdu do Vladivostoku byl zařazen 1. 11. 1919 do československého vojska - invalidní roty mobilizačního oddělení vojenského referátu pod os. č. 66682 s lékařskou kvalifikací „c“. Ve dnech 29. 12. 1919 a 15. - 18. 1. 1920 byl vyslán na

služební cestu na Ruský ostrov. 17. 5. 1920 mu byl vystaven Evakuačním úřadem Čsl. vojska na Rusi průkaz č. 45293 pro přepravu 25. transportem lodí Keemun. Loď vyplula z Vladivostoku 20. 5. 1920.

Po příjezdu do Československa složil na vojenském doplňovacím okresním velitelství v Opavě 16. 7. 1920 státoobčanskou přísahu. Po demobilizaci našel zaměstnání a ubytování v Javorníku, bydlel na Josefstrasse č.p. 39. Dne 10. 8. 1920 si podal žádost o přijetí do československé armády jako gážísta neaktivního stavu (v záloze). Do evidence gážístů na MNO byl vzat 13. 9. 1920. Osobní a stížnostní komise MNO však 6. 10. 1921 stvrdila, že žádosti nevyhovuje, protože „zdráhá se odpovídati na úř. dotazy, čímž prokazuje svoji státní nespolehlivost.“ S tím souhlasilo i osobní oddělení MNO a konečný negativní verdikt vynesl ministr obrany 29. 3. 1922. Byl tedy zařazen jen jako voják v záloze 2. dělostřeleckého pluku. Dne 24. 11. 1924 se v Osoblaze oženil s Marií Annou Schmiedovou (*1897 v Jindřichově, okr. Bruntál), kde žila se svým ovdovělým otcem Rudolfem (†1923). Poté se manželé přestěhovali do Zlatých Hor (ul. V. Heegera č.p. 590), kde se jim narodily dvě děti, Robert (*1925) a Margaretha (*1933). Jako stavitel měl ve Zlatých Horách velkou konkurenci, město mělo totiž vlastního stavitele Josefa Ditricha,⁷ který získával větší a prestižnější zakázky. Uživil se však obstojně, z dochovaného materiálu⁸ lze odvodit, že po skončení hospodářské krize 30. let došlo k oživení rodinné výstavby, zejména díky státním podporám. Winkler postavil několik nových rodinných domů, spíše menších, funkčních s minimálním architektonickým vkladem, či realizoval několik přestaveb po požárech. Jinak stavěl hospodářské budovy, jako stodoly, sklady, stáje, přestavoval je na byty, např. v městské cihelně, dělal půdní vestavby, byl rád i za pracovní příležitosti typu přístavby toalet důchodkového úřadu, vestavby výkladu obchodu či hotelového balkonu.

O jeho státoobčanské činnosti až do záboru Sudet nacistickým Německem není zpráv. Zdá se, že se do té doby politicky příliš neexponoval, nejsou o něm dochovány záznamy, zda byl členem SdP či se zúčastnil převratu provedeného freikorpssem v září 1938, stejně tak jako nežádal o potvrzení, že byl legionářem.⁹ Až 1. 12. 1938 vstoupil do NSDAP, č. leg. 6820745, příspěvky odváděl dle evidence ještě v r. 1944.¹⁰ Funkci žádnou nezastával, jeho členství mu sloužilo spíše k udržení svého profesionálního postavení. Nepřipomínaje svou legionářskou minulost se jako účastník 1. světové války se stal 1. 2. 1939 členem Nationálně socialistického říšského svazu váleč-

níků (Kyffhäuserbund) a vzhledem k jeho profesi stavitele byl 18. 2. 1941 přijat do Říšské kulturní komory výtvarného umění.¹¹

Jeho osud z doby konce války je neznámý.¹² Není vyloučeno, že byl povolán do armády a po skončení války ho čekalo další zajetí. Do Zlatých Hor se již nevrátil. Dne 13. 3. 1946 byly jeho manželka a dcera, bytem Zlaté Hory č.p. 457, předány do odsunového střediska v Mikulovicích.¹³ A 13.11.1946 byl ONV v Jeseníku vydán výměr na konfiskaci jejich bytového zařízení nalézajícího se v domě č.p. 260 a částečně ve skladu německého majetku.¹⁴

Květoslav Growka

POZNÁMKY

1. Ruský legionáře Herman Jung, viz GROWKA, Květoslav: Českoslovenští legionáři okresu Jeseník. Jeseník 2003. Že se jedná o výjimečný případ, svědčí i jeho zařazení do práce MICHLE, Jan: Legionáři a Československo. Praha 2009.
2. Antonín Helebrand, nar. 27.11. 1887 Opava, R, 1. úderný prapor, Zlaté Hory, viz HALABICOVÁ, Jitka: Českoslovenští legionáři – rodáci a občané okresu Opava 1914-1920. Opava 2001; Otto Syka, nar. 11.11.1893 Boskovice, R, 10. pl., soudní zřízenec v Jeseníku, zemřel 10.9.1946, viz SOKA Jeseník, fond OS Jeseník, prezidiální spisy, ka 6.
3. Josef Hartl, nar. 18.9.1892 Dráčov, R, 1. pl.; František Gesirich, Malé Hoštice, R, Omsk; Adolf Vondráček, nar. 1.1.1896 Frývaldov; Josef Štrohalm, nar. Frývaldov, R, invalidní rota; Antonín Klubal, I, 33. pl.
4. Ferdinand Friedel, nar. 31.5.1894 Jeseník, R, 1. jízdní pl., Opava; Josef Hackenberg, nar. 23.10.1879 Javorník, R, 2. sam. technická rota, Opava-Kateřinky, viz HALABICOVÁ, J., opak. cit.
5. GROWKA, Květoslav: Jesenícko v letech 1918-1938 očima pomocných věd historických. In: VIII. svatováclavské česko-polsko-německé setkání v Jeseníku 2008. Sborník referátů. Jeseník 2008, s. 87-89.
6. Vojenský historický archiv Praha, Záznam z kartotéky ruských legionářů, poslužný spis a kvalifikační listina.
7. Stadtmaurer- u. Zimmermeister.
8. SOKA Jeseník, fond Archiv města Zlaté Hory, inv. č. 1199, karton 269.
9. Nenachází se ve spisech Okresní vedení SdP ve Zlatých Horách, ani Okresní vedení NSDAP v Jeseníku.
10. SOKA Jeseník, fond Místní skupina NSDAP, inv. č. 4, Kniha členů 1944.
11. Členské průkazy a Ahnenpas manželky jsou uloženy v SOKA Jeseník, Sbirka archiválií různého původu (dodatky, neinventarizováno).
12. Ve spisech ONV Jeseník a MNV Zlaté Hory není jeho žádost o zachování čl. stát. občanství, ani odsunový lístek. Podle sdělení Simony Zálešákové, matrikářky Zlatých Hor, autorovi z 23. 3. 2011 není v matričních knihách žádný zápis o jeho úmrtí.
13. SOKA Jeseník, fond MNV Zlaté Hory, v reinventarizaci, karton 60.
14. SOKA Jeseník, fond ONV Jeseník, inv. č. 106, karton 35. Výměr č. Ia-25/146-40 vydaný na jméno Marie Winklerová „neznámého pobytu“ nabyt právní moci 21. 12. 1946.

Říšská pracovní služba v Javorníku

V roce 2009 byla na oznámení občanů Javorníka provedena kontrola parc. č. 949 v Javorníku, kde byl zjištěn nelegální výkop bývalé odpadní jámy, sloužící pro horní část města, která byla vybudována pravděpodobně na začátku 20. století v prostorách bývalé staré štoly. Jelikož byl předpoklad stálého narušování tohoto místa zvláště „detektoráři“, což se i několikrát potvrdilo, bylo rozhodnuto o průzkumu odpadní jámy a následném vybrání a uložení zachovalých předmětů do sbírek VMJ. Po vydaném povolení ze strany majitele pozemku se začalo s následným průzkumem lokality. Podle nalezeného materiálu se potvrdila datace odpadní jámy na začátek 20. stol. a ukončení využívání tohoto místa v závěru 2. světové války. S ní souvisí i nálezy stolního nádobí z masivního porcelánu, na jehož dnech jsou značky tehdejších porcelánek doplněny nápisy Reichsarbeitsdienst. Tohoto prostoru na vyvážení odpadu bylo totiž využíváno i tehdy nově vybudovaným táborem Říšské pracovní služby (dále jen RAD), který se nacházel nedaleko.

Historie RAD sahá až doby Výmarské republiky, kdy její tehdejší vláda vytvořila dobrovolnou pracovní službu, tzv. Freiwilliger Arbeitsdienst (FAD), jejímž hlavním posláním bylo bojovat proti rostoucí nezaměstnanosti. Do jejího čela byl tehdy zvolen bývalý armádní plukovník gen.št. Konstantin Hierl. V roce 1933 se organizace přejmenovala nejdříve na Nacionálně socialistickou pracovní službu a o rok později na Říšskou pracovní službu. Dne 26. 6. 1935 vydali nacisté zákon o všeobecné povinnosti k pracovní službě na půl roku pro mužskou a ženskou mládež (ženská složka RAD) ve věku od 18–25. Toto opatření odlehčilo od tlaku na trhu práce a navíc hrálo důležitou roli v zapojování sil do pracovního procesu a jak bylo v tehdejších Německu zvykem, vedlo i k disciplíně ve společnosti. Pro

muže měla být přechodem mezi školou a armádou - po půl roce práce v RAD nastupovali muži do kasáren. Povolání k RAD znamenalo vlastně narukování do wehrmachtu.

Organizace RAD se dělila na 40 pracovních žup (Arbeitsgau) označených římskými číslicemi. Každá z nich se navíc skládala z asi osmi pracovních skupin (Arbeitsgruppe). S následným dlouhotrvajícím válečným konfliktem a hlavně nedostatkem mužů na válečném poli se přestal věk dodržovat a do této povinné služby byly následně povolávány daleko mladší ročníky. Jako každá tehdejší organizace byla i tato uniformována a tak mužstva RAD nosila stejnokroj barvy země a i když ve výbavě byla zahrnuta vojenská helma, největším charakteristickým prvkem této organizace byla měkká čepice se štítkem tzv. lesnického nebo horského typu. Stejně jako u jiných tehdejších uniformovaných složek byly i u RAD důležitým poznávacím prvkem barevné lemovky. Stříbrné nosili důstojníci, generálové měli čepice lemované zlatou dracounovou šňůrou, ostatní příslušníci měli jen černé lemovky. Stříbrné pletené nárameníky nosili vedoucí,

kteří absolvovali školy pro velitele pracovních čet (Truppenführerschule). Hlavním znakem této organizace byl ustanoven rýč špičkou nahoru se dvěma klasy, které značily spojitost této organizace s fyzickou prací a venkovem. Znaky byly jak na čepici, tak i na rukávovém štitku. Jako poboční zbraň byl ustanoven tesák, na jehož čepeli byl nápis Arbeit adelt (Práce šlechtí). RAD měla heslo Treue, Gehorsam, Kameradschaft (věrnost, poslušnost, kamarádství) a také Ich dinne dem Späten (Sloužím Ti rýčem). Oproti mužským pracovním táborům, kde panovala přísná, až vojenská kázeň, byly ženské tábory volnější, s otevřeným režimem. Ženy jako stejnokroj používaly většinou bílou košili doplněnou broží, na níž byl kruhový odznak s opisem REICHSARBEITSDIENST a zdola WEIBLICHE JUGEND. Nosila se na šatech jako spínací spona pod krkem. Heslo ženské složky znělo Wo sind Sie, dort scheint die Sonne (Kde jste Vy, tam má slunce svítit).

Ženy pomáhaly v zemědělství, v lesích a od roku 1941 je využívali při pomoci zraněným na frontě. Po válce spojenecké soudy konstatovaly, že RAD se válečných zločinů nedopustila a tak byla tato organizace jen rozpuštěna. Její vedoucí K. Hierl byl odsouzen na 5 let jako funkcionář NSDAP.

I když se tábory RAD nacházely i na Jesenicku a Javornicku, máme o nich jen kusé zprávy a do dnešní doby bylo toto téma jen minimálně zpracováno. O javornickém táboře víme zatím jen základní údaje. Po připojení Sudet k německé říši měla i zde platit povinnost pracovní služby. Byly proto vybrány lokality budoucích oddělení v celých Sudetech. Mezi ně samozřejmě patřil i tehdejší Javorník. Na začátku roku 1939 sem přišlo okolo 50 mužů, kteří okamžitě začali se zemními pracemi budoucího tábora na pozemku u cesty vedoucí na Travnou. V květnu toho samého roku přebíral toto mužstvo budoucí šéf posádky Heymann. Začali stavět základy pro ubikace, cesty, zeleň a vrty na pitnou vodu. Po zbudování

byl tábor ihned obsazen mužstvem čítajícím 180 mužů a 22 členným vedením s různými vojenskými hodnostmi. Se začátkem války i v Javorníku hrozilo, že bude tábor zrušen. Göring chtěl tato mužstva převelet k armádě a letectvu, ale narazil na odpor a nesouhlas u tehdejšího vyššího velení RAD - z prozaického důvodu, že by se z vysokých šarží této organizace stali vojáci wehrmachtu s nižšími hodnostmi. Další pohroma v podobě rozkazu zrušení tábora v Javorníku přišla, když i po několikaměsíčním vrtání studny se stále nepodařilo narazit na pitnou vodu. To se nakonec v posledním okamžiku zdařilo díky radě jednoho místního občana. Nestálo tak nic v cestě ke schválení tábora, jednotka v Javorníku dostala táborové číslo 6/380 a byla podřízena pracovní župě 38 v Praze. Pro mužstvo RAD platil tento program: předvojenské vzdělání, podobné základnímu vzdělání u wehrmachtu, tělesná zdatnost získaná všestranným cvičením a sportem, osvojení pracovních dovedností (např. stavění cest, práce v lese, za použití různých pracovních nástrojů), politické vzdělání, výchova k přátelství, pořádku a čistotě. Po vypuknutí války byla v roce 1940 doba služby v RAD zkrácena na půl roku a muži byli poté převeleni k wehrmachtu.

Během napadení Polska nebyla javornická posádka povolána do zbraně, protože stavěla své ubikace. Od 15. 5. do 10. 9. 1940 vybudovali most u Annopolu (Polsko), od listopadu 1940 do začátku ledna 1941 letiště Ath v Belgii. Od srpna 1941 do listopadu 1941 se zúčastnili tažení u ruského Berdiševa, v únoru a březnu 1942 byli vojensky činní, od července do listopadu 1942 narazili na partyzánskou obranu na jugoslávsko-italských hranicích. Od prosince 1942 do konce března 1943 měli práci na pobřeží Atlantiku a v roce 1944 na pobřeží Středozemního moře ve Francii. Jak se v roce 1945 fronta blížila, byli převeleni do severních Čech a po kapitulaci rozpuštěni.

Podle písemných záznamů během celé doby pobytu posádky ve městě byl vztah mezi

nimi a obyvatelstvem velmi dobrý. Dokonce většina posádky se v Javorníku cítila tak dobře, že se tady oženili. K vedení RAD s trvalým bydlištěm v Javorníku patřili: Heymann, Klamt, Wesely, Reichel, Eger a Gröger.

Ve sbírkách VMJ pracoviště Javorník se

nachází soubor fotografií chlapců pracujících při službě v RAD na úpravě fotbalového hřiště v Javorníku. Díky odpadní jámě se tak muzejní sbírky rozrostly o další předměty a zároveň rozšířily znalosti o činnosti RAD v Javorníku.

Milan Rychlý

LITERATURA

HEYMANN, Eugen: Die Reichsarbeitsdienstabteilung. In: Jauernig und das Jauerniger Ländchen. Red. Hans Pacht, Regensburg 1983, s. 328-330.

SVOBODA, Zbyšek: Německé insignie. Praha 2002.

MINERBOVÁ, Alessandra: Nacismus. Praha 2007.

KURAL, Václav - RADVANOVSKÝ, Zdeněk: „Sudety“ Pod hákovým křížem. Ústí nad Labem 2002.

Rudolf Ošanec a jeho zapojení ve II. odboji

Na Jesenicku, které patřilo za 2. světové války do Třetí říše, neexistoval žádný protinacistický odboj. S odpůrci nacistů se totiž státní moc rázně vypořádala již po Mnichovu 1938. Po konci války a během odsunu Němců bylo pohraničí osidlováno českým obyvatelstvem, z nichž mnozí měli zkušenosti z protifašistického odboje. Tito lidé rozhodně nepatřili k „rabovacím gardám“, které se přišly do pohraničí ukrýt a obohatit.

Rudolf Ošanec, praprapravnuk Lovro Ošaniće (Ožaniće), který přišel do rakouského Slezska z Chorvatska, se narodil 11. června 1917 ve Studené Loučce u Mohelnice, v domku své babičky (č.p. 71, dnes ev. č. 4). Jeho matka Josefa Vrbová, původem Němka, dcera četnického strážmistra v. v. a hostinského ve Studené Loučce, odjela родit ke své matce. Otec František Ošanec, rodák ze slezských Kateřinek, sloužil tou dobou v Bratislavě u 14. pluku polního dělostřelectva a měl už za sebou kariéru námořníka a bosenského četníka.¹ Do civilu odešel v r. 1920 jako rotmistr československého pěšího pluku č. 34. Po vzniku republiky zakotvil s rodinou nejprve v Opavě a pak v Hlučíně, kde pracoval jako soudní úředník.

Rudolf Ošanec² absolvoval v Hlučíně zá-

kladní školní vzdělání (pět tříd obecné školy) a středoškolská studia na místním reálném gymnáziu ukončil v r. 1936 maturitou. Studium na vysoké škole nepřicházelo v úvahu z existenčních důvodů – starší bratr studoval práva na Karlově univerzitě a rodiče si nemohli dovolit podporovat na studiích dvě ze svých tří dětí. Rudolf proto nastoupil 1. října 1936 jako neplacený pedagogický praktikant v chlapecké obecné škole v Hlučíně. Po neclých dvou měsících pak ale přijal místo výpomocné kancelářské síly v hlučinské Okresní nemocenské pojišťovně, aby nebyl nadále rodičům na obtíž. Po okupaci Hlučínska v důsled-

Legitimace člena Národní odbojové organizace „Pro vlast“

ku Mnichovského diktátu v říjnu 1938 musela rodina město opustit. Matka v této době (24. října) umřela za pohnutých okolností, kdy jí v okolí Studené Loučky, která se ocitla po Mnichovu v Říši, němečtí lékaři odmítli jako manželce Čecha pomoc.

Rudolf evakuoval s pojišťovnou do Ostravy, kde byl posléze jako mladý a svobodný k 30. listopadu 1938 propuštěn, protože bylo třeba zajistit místa pro živitele rodin, kteří přišli z okupovaných území. Rozhodl se odjet za bratrem do Prahy. Zprvu se živil doučováním žáků z bohatších rodin, v lednu 1939 pak přijal místo výpomocného úředníka v nemocenské pojišťovně krejčích, kde byl až do nástupu na vojenskou prezenční službu v Olomouci 1. března 1939. Ještě předtím – 22. února 1939 – podal opční prohlášení, jimž se opět stal československým státním občanem. Připojením Hlučínska k Říši se z něj totiž automaticky stal německý státní příslušník. Opční osvědčení bylo vydáno až 3. listopadu, kdy už neexistovala ani okleštěná republika.

Rudolf, který se do té doby zajímal jen o sport a politika šla mimo něj, se v Praze dostal mezi lidi, s nimiž se stýkal jeho starší bratr, výrazně levicově orientovaný už od dob studií na hlučínském gymnáziu. Šlo o marxisticky zaměřené české vysokoškoláky a německé emigranty-antifašisty. Ti na Rudolfa silně zapůsobili.

Ošancova prezenční vojenská služba u pěšího pluku č. 8 byla ukončena už 21. března 1939, protože došlo k německé okupaci a likvidaci zbytku Československa a československá armáda byla rozpuštěna. Místo v krejčovské pojišťovně bylo mezitím obsazeno, a tak Rudolf zahájil svou protektorátní „kariéru“ jako nezaměstnaný. V této době žil střídavě u otce v Přerově a u bratra v Praze. K 25. květnu 1939 dostal místo výpomocného úředníka v Okresní nemocenské pojišťovně na Vsetíně, kde setrval až do osvobození.

Jeho bratr František Ošanec se ihned po okupaci zapojil do ilegálního odbojového hnu-

tí. V literatuře se lze dočíst, že stál od poloviny dubna do konce srpna 1939 v čele vydavatelské skupiny ilegálního časopisu Informační služba národního osvobození, který vznikl z iniciativy některých vedoucích činitelů Národního hnutí pracující mládeže, organizace vyvíjející činnost v letech 1938-1940.³

Ze Vsetína posílal Rudolf hned po příchodu bratrovi do Prahy informace o výrobě, počtech zaměstnanců apod. ve vsetínské Zbrojovce a jiných podnicích vsetínského regionu. Po zatčení bratra, jeho útěku z vězení a odchodu do zahraničního odboje koncem roku 1939,⁴ k němuž významně přispěl tím, že mu zajistil převedení přes valašské hory na Slovensko, ztratil spojení na podzemní hnutí a do odbojové činnosti se zapojil podle svých slov znovu až v červnu roku 1944.⁵

Nejprve působil jako zpravodaj v ilegální skupině Sousedík na Vsetíně. Josef Sousedík (1894-1944), vynálezce, podnikatel a dlouholetý starosta Vsetína byl vůdčí osobností protifašistického odboje na Vsetínsku. Bylo na něj údajně napojeno víc jak dva tisíce osob.⁶ Udržoval mimo jiné styky s desantem Clay-Eva, vysazeným na Valašsko londýnskou vládou v dubnu 1944. Skupina Clay-Eva měla za úkol sbírat zpravodajské informace. V knize, věnované činnosti paradesantní skupiny vedené Antonínem Bartošem se píše i o Rudolfu Ošancovi: „*Již na podzim roku 1943 byla ustavena (na Vsetíně – J. O.) buňka, složená většinou z důstojníků. Byli v ní: Jaroslav Šimáček, Jaroslav Brunclík, Rudolf Ošanec, Karel Trulej, Jiří Šindlář, MUC Zdeněk Dančák, Miloš Dančák a Jaroslav Králík. Tato skupinka navázala v roce 1944 spojení se Sousedíkem a v téže době získal Trulej spojení prostřednictvím V. Holuba a Josefa Bělíčka s organizací ve Valašském Meziříčí. Tato skupina vystoupila aktivně v den bojů o Vsetín v prostoru ‚Jabloňová‘ společně se skupinou četníků, vedených praporčíkem Dvořákem. Dvořákova skupina měla lehký kulomet, který podporučík V. Hanuš s nadporučíkem Vokurkou odcizili z uzamčené-*

ho skladiště ve Zbrojovce. ... Akce na „Jabloňové“ se zúčastnil také profesor Sláma, V. Holub, František Kumbár, Hloušek, Miroslav Klimek, Talanda a jiní.“⁷

V srpnu 1944 se Rudolf Ošanec zapojil,⁸ opět jako zpravodaj, do ilegální skupiny Pro vlast, působící na Vsetíně. V knize vsetínského městského archiváře Richarda Pavlíka se o ní dozvídáme, že byla jedinou, která došla až do finále národního odboje.⁹ Skupina „vyrůstala z malých začátků kolem Hošťálkové od r. 1942“, ale jako ilegální organizace s názvem Pro vlast byla ustavena až v létě 1944 na schůzce skupiny uprchlých sovětských válečných zajatců s místními odbojovými pracovníky. Ošanec působil ve skupině podle vlastních slov jako spojka štábu Sokol. Ve skupině napojené od podzimu 1944 volně na I. československou partyzánskou brigádu Jana Žižky byl činný až do osvobození.

V Ošancových osobních spisech se zachoval materiál nazvaný Souhrn činnosti ilegální složky ve Vsetíně, datovaný 16. května 1945, kde je jmenován v souvislosti s vytvářením ilegálního Okresního národního výboru na Vsetíně v lednu 1945.

O účasti v odboji svědčily i další doklady. V dopise Ředitelství Úřadovny sociálního pojištění ve Frývaldově z 8. listopadu 1945 se Ošanec zmiňuje, že „v době nesvobody pracoval jednak v parašutistické skupině CLAY od 10. 6. 1944 (průkaz D této skupiny) jednak v Národní odbojové organizaci PRO VLAST, vytvořené v rámci I. partyzánské brigády Jana Žižky z Trocnova od srpna m. r. do osvobození (legitimace 0695)“. Dochovala se jen druhá legitimace, vystavená na Vsetíně 6. září 1945. Tu první Ošanec podle vlastních slov zničil poté, co se dozvěděl o pouťorové emigraci velitele skupiny Bartoše. Učinil-li tak ze strachu nebo z jiného důvodu, není jasné.¹⁰ O perzekuci příslušníků (nejen) západního odboje musel vědět své. Postihla totiž i jeho bratra.

Rudolf Ošanec po válce žádal o příznávní osvědčení čs. partyzána. Rozhodnutím

z 20. února 1948 mu však nebylo vyhověno s odůvodněním, že „činnost jmenovaného nevyhovuje ustanovením zákona 34/46 Sb., ježto není bojová ani s destrukčními prostředky v týlu nepřítele“. Za služby prokázané 1. čs. part. brig. J. Žižky v době od 1. 11. 1944 do 9. 5. 1945 dostal však v únoru 1948 Dík a uznání ministra národní obrany, podepsané Ludvíkem Svobodou¹¹ a odznak Partyzán – pomocník. Ministr vnitra mu udělil 9. května 1951 Pamětní medaili druhého národního odboje. Tato vyznamenání pak generovala další, a to přímo úměrně funkcím, které Rudolf Ošanec postupně zastával.¹² Ještě v květnu 1945 podal Ošanec na Vsetíně přihlášku do Komunistické strany Československa, kam byl přijat 1. června 1945. V létě 1945¹³ se na výzvu vlády objevil v Úřadovně sociálního pojištění ve Frývaldově-Jeseníku. Přinesl si s sebou potvrzení z předchozího zaměstnání v ONP na Vsetíně, kde byl už 11. května 1945 zvolen předsedou závodní rady. Píše se zde: „V době okupace se jmenovaný vždy choval tak, jak se na českého veřejného zaměstnance slušelo a nebylo proti němu nikdy zjištěno žádných závad ani po stránce politické ani po stránce národnostní.“ Ve stejném duchu vyznívá i potvrzení policejního oddělení města Vsetína z 19. května 1945, které si Ošanec vyžádal jako přílohu k žádosti o přijetí do důstojnické školy, kterou musel podat bezprostředně po válce. Takovéto hodnocení zřejmě způsobilo i to, že Svaz národní revoluce jmenoval Rudolfa Ošance pověřencem očištné komise pro okres Jeseník. Vojenskou službu dokončil, už jako ženatý (svatba 30. března 1946), v termínu od 1. dubna do 31. srpna 1946 v Bruntále, kde absolvoval zkrácenou důstojnickou školu pro záložníky. Jeho vojenská kariéra skončila v r. 1975 povýšením do hodnosti majora v záloze a v této hodnosti byl v r. 1977 propuštěn ze svazku Československé lidové armády.¹⁴

Pokud mohl, účastnil se setkání bývalých příslušníků partyzánské brigády, k jejímž pomocníkům patřil. Ještě na začátku devadesát-

tých let 20. století pracoval v Historické komisi 1. čs. partyzánské brigády Jana Žižky, která suplovala radu brigády. Byl také dlouholetým členem Svazu protifašistických bojovníků, respektive Svazu bojovníků za svobodu. První

z pěti dochovaných legitimací byla vystavena v Jeseníku (Frývaldově) 3. října 1946. Členské příspěvky platil až do roku 1993. Zemřel 5. prosince 2002 v Olomouci.¹⁵

Jiří Ošanec

POZNÁMKY

1. Blíže viz OŠANEC, Jiří – OŠANEC, František: *Ze slezské vísy plavčíkem u maríny*, Mare-Czech, Praha 2011.
2. Údaje uvedené v článku jsou čerpány z osobních dokumentů Rudolfa Ošance, viz archiv autora.
3. HUŇÁČEK, Zdeněk a kol: *Český antifašismus a odboj*. Slovníková příručka. Naše vojsko a Český svaz protifašistických bojovníků, Praha 1988, s. 238.
4. Dostal se přes Maďarsko, Jugoslávii, Turecko a Blízký východ do Francie, kde vstoupil do Cizinecké legie, aby se mohl zapojit do odboje v rámci 1. čs. divize. Po porážce Francie v červnu 1940 pokračoval v odboji v československé jednotce ve Velké Británii. Tady se také zúčastnil v červenci 1940 vzpoury vojáků, zaměřené zejména proti reakčnosti a silnému antisemitismu důstojnického sboru. Na vzpouře se podílela asi sedmina příslušníků jednotky (539 osob), zejména španělští interbrigadisté, komunisté a Židé. Vojáci byli vyloučeni z armády a většina jich pak vstoupila do britské armády (Pioneer Corps), mezi nimi i Ošanec. Do čs. jednotky se vrátili až později (blíže viz <http://nasmer.blogspot.com> nebo <http://webspase.webring.com>). Domů přijel František Ošanec jako příslušník Československé samostatné obrněné brigády, s níž se v r. 1944 účastnil obléhání Dunkerque, kde byl těžce raněn. Jeho životopis viz GLADKIJ, Ivan: *Životní jubileum redaktora Františka Ošance*. In: *Lékařské listy – příloha Zdravotnických novin* z 24. února 1995, s. 13. Viz též PROCHÁZKA, Ivan: *Dunkerque*. Válečný deník Československé samostatné obrněné brigády (říjen 1944 – květen 1945). AVIS (MO ČR), Praha 2006.
5. Jako kuriozitu uvedme, že někdy v září 1942 pronikl Rudolf Ošanec ilegálně přes hranice do Reichu, aby navštívil svou babičku ve Studené Loučce. Získat oficiální propustku nebylo snadné a dokumenty se navíc vydávaly v budově vsetínského gestapa, které se Rudolf podle svých slov raději vyhýbal.
6. KUNC, Radimír: *Clay-Eva volá Londýn...* Vlastním nákladem, Brno 1946, s. 333. Viz též PAVLÍK, Richard: *Vsetínsko v boji za svobodu*. K historii bojů na Valašsku v květnu 1945. Průlom, Vsetín 1946, s. 24.
7. KUNC, Radimír: cit. dílo, s. 347. Viz také v přepracovaném vydání BARTOŠ, Antonín (zapsal Radimír Kunc): *Clay-Eva volá Londýn...* Melantrich, s. 241.
8. Rudolf Ošanec ve svém oficiálním životopise napsal, že to bylo po zatčení Sousedíka, ale muselo to být dříve, protože Sousedík byl zatčen až v prosinci 1944.
9. PAVLÍK, Richard: cit. dílo, s. 25-26.
10. K paradoxům doby patří, že jeho jméno figurovalo zřejmě i v zahraničním vydání knihy *Clay-Eva volá Londýn*, které jako reprint třetího domácího vydání vydal v zahraničí sám Antonín Bartoš. Ošanec vlastnil knihu v prvním vydání a na rozdíl od legitimace se jí nikdy nezbavil. Ve svém životopise z roku 1951 však už práci pro skupinu Clay nezmiňuje.
11. Protože čestné uznání měl Rudolf Ošanec dlouhá léta zarámované a umístěné na osvětlené ploše zdi, podpis ministra téměř zmizel.
12. Jmenujme namátkou Čestné uznání za desetiletou záslužnou funkcionářskou činnost ve Svazu protifašistických bojovníků (1960), Čestný odznak Ústředního výboru Svazu protifašistických bojovníků (1965), Pamětní odznak se stužkou I. čs. partyzánské brigády Jana Žižky (1969), Pamětní odznak OV Českého svazu protifašistických bojovníků ve Vsetíně (1975), Čestnou medaili II. stupně Zasloužilý bojovník proti fašismu (1985) nebo Čestné uznání I. čs. partyzánské brigády Jana Žižky (1989).
13. Podle policejní přihlášky datované 3. 9. 1946 přišel do Jeseníku 24. 7. 1945. (SOkA Jeseník, fond Sbirka evidenčních karet obyvatel okresu Jeseník [1938] 1945-1953.) Ovšem do zaměstnání zde nastoupil až 1. 8. 1945. Když odtud v lednu 1961 odcházel, nezanechal v Jeseníku žádný nemovitý majetek. Ač byl původně národním správcem vily č.p. 494 na ulici Majakovského, žil v ní později s rodinou v podnájmu. Přišel do pohraničí skutečně s úmyslem pomoci a nikoliv se obohatit. Nakolik se mu to v různých funkcích (od roku 1948 pracoval mimo jiné v ONV Jeseník, v letech 1956-1960 byl vedoucím tajemníkem OV KSČ v Jeseníku) podařilo, je otázkou, snahu mu však nelze upřít.
14. Bližší podrobnosti by mohly být v jeho osobním spise, uloženém pravděpodobně ve Vojenském archivu v Trnavě.
15. Přál si, aby jeho popel byl anonymně uložen na vsypové loučce u olomouckého krematoria.

Jan Stoupal (1908 – 1982), zapomenutý vlastivědec a archivář

Jan Stoupal zakotvil v našem povědomí jako svérázný malíř – samouk, jehož ilustrace zdobily práce dr. Rudolfa Zuberu. Věděli jsme, že byl v javornickém archivu pomocným archivářem, tím ovšem naše informace o jeho osobě končily. Teprve po seznámení se s jeho synem Pavlem Stoupalem, který žije v Javorníku a je v mnoha směrech pokračovatelem svého otce, se začal skládat daleko širší obraz osobnosti Jana Stoupala. Osobnosti až renesanční, byť byl pouze vyučen. Jeho zájmy totiž zahrnovaly širokou paletu činností; učarovala mu především vlastivědná práce. Nejen, že byl písmákem své rodné Vranové Lhoty, ale též sběratelem historických dokumentů i uměleckých artefaktů – spolupracoval v tomto směru s muzei v Brně i Olomouci, s vlastivědnými spolky i jinými badateli. Psal verše, jež věnoval rodnému kraji; část z nich napsal v tamním hanáckém nářečí. Kromě již zmíněných ilustrací se také věnoval výrobě intarsií. Rozhodně si tedy zaslouží krátké připomenutí nejen díky spolupráci s dr. Zuberem.

Jan Stoupal se narodil z manželství sedláka Antonína Stoupala (1876 Vranová Lhota až 1915 Rusko) a Anny, roz. Vaškové (1876 Vranová – 1930 Brno). Jeho rodištěm byla Vranová Lhota (okr. Svitavy), kde spatřil světlo světa 15. září 1908 jako druhý manželský syn z celkem pěti sourozenců. Janův otec padl v r. 1914 do ruského zajetí a byl v r. 1922 prohlášen za mrtvého. Údajně zemřel na Urale v r. 1915 na tyfus. Jan absolvoval v rodné vsi dvě třídy obecné školy, potom 2 třídy měšťanské školy v Trnávce (Městečko Trnávka, okr. Svitavy). Půl roku se učil zámečnickem, ale nakonec se vyučil v l. 1925 – 1928 pekařem u mistra Jana Staňka v Litovli. Zároveň absolvoval od 1. 10. 1924 do 30. 4. 1926 s chvaliteb-

ným prospěchem Živnostenskou pokračovací školu v Litovli. Jako pekařský dělník pracoval do nástupu prezenční vojenské služby, kterou vykonával ve funkci kuchaře v l. 1929 – 1931 u 24. pěšího pluku ve Znojmě. Dne 1. 1. 1931 byl povýšen na svobodníka a k 1. dubnu t.r. byl převelen do zálohy. V období hospodářské krize se živil pekařstvím pouze částečně, pracoval též v zemědělství nebo po dvou měsících v l. 1937 a 1938 na opevňovacích pracích v Lichkově u Králík. V r. 1936 byl i nezaměstnaný. Od 17. 9. 1938 do 14. 10. 1938 byl mobilizován do Českých Budějovic. Po demobilizaci se vrátil k pekařině, ale z důvodu opakované operace kýly v l. 1941 a 1945 byl nucen hledat jiné zaměstnání. V r. 1940 se oženil s Marií, roz.

Smékalovou (1913 Hradečná – 1999 Jeseník). Bydleli nejprve v Rovni, později v Unerázce č.p. 5 (č. obce Bezděčí, okr. Svitavy) a narodili se jim tři synové: ještě v původním bydlišti Jaroslav (1941) a Jiří (1944); třetí syn Pavel přišel na svět v r. 1950 již v Javorníku. Od ledna r. 1945 se Jan Stoupal zapojil do národního protifašistického odboje a 27. 5. 1945 vstoupil do KSČ, místní organizace v Jevíčku.

V r. 1945 se na radu známých, přesídlených na Jesenícko, přestěhoval i s rodinou do Javorníku ve Slezsku, kde byl přijat na vlastní žádost jako archivní zřízenec Komorního ředitelství arcibiskupských statků. Nastoupil do služby již 1. 11. 1945. Roku 1946 dostal do národní správy - a posléze do vlastnictví rodinný domek v Jánošíkově ulici č.p. 16. V letech 1948 – 1955 pracoval na Ředitelství státních lesů Jeseník-západ v Javorníku: do 1. října 1951 v podatelně, následně jako dokumentátor archivu a od ledna 1954 jako pomocný archivář. Od 1. 1. 1956 do 31. 7. 1959 sice nadále působil v Javorníku, ale již jako zaměstnanec Krajské správy ministerstva vnitřní v Olomouci se zařazením: dokumentační pracovník zemědělsko-lesnického archivu Janovice, pracoviště Javorník. Zde se seznámil s dr. Rudolfem Zuberem, jenž sem nastoupil v r. 1952 jako vedoucí této pobočky. Po reorganizaci archivu a také díky zdravotním potížím byl k 31. 7. 1959 propuštěn ze služby a našel zaměstnání v ČSAD v Javorníku, kde pracoval v l. 1959 – 1960 jako strážný. Do r. 1968 pak pracoval ve stejném zařazení u Jáchymovských dolů n.p. Rožná, závod Javorník-Zálesí. I zde proslul svými ilustracemi - maloval diplomy, plakáty, vedl závodní kroniku. V r. 1968 odešel do penze. Zemřel 7. března 1982 na chronickou ischemickou srdeční chorobu a pohřben byl 15. toho měsíce na javornickém hřbitově.

Již v době, kdy žádal o přijetí do archivu v Javorníku, uváděl ve své žádosti, že jeho velkou zálibou je vlastivědná práce a že je členem muzejních spolků v Brně a v Olomouci.

V následujícím období byl externím spolupracovníkem olomouckého vlastivědného muzea, kam věnoval mnohé nalezené exponáty, staré knihy či dobové pohlednice. Krajské vlastivědné muzeum v Olomouci mu v r. 1957 vystavilo potvrzení pro národní výbory o jeho sběratelské činnosti spolupracovníka. Citujeme: „*Věci, které nám dosud věnoval, mají velikou kulturně historickou hodnotu a budou sloužit v KVM k dokumentaci života lidu v minulosti.*“ Věnoval se od mládí především dějinám rodné obce, studoval archivní prameny, přepisoval je pro potřeby vlastní i obecní. V časopise Archivář kraje Olomouc z října 1958 vyšel k výročí jeho 50. narozenin článek, z něhož citujeme pasáž dokládající tuto dlouholetou činnost: „*Za tímto prostým životním během je skryto tolik houževnaté rodopisné a vlastivědné práce, že před ní stojí i mnohý archivní odborník zahanben. Velká kronika rodné obce, zdobená četnými obrázky i různými grafy, 30 opisů různých pozemkových knih, registrů a matrik: Trnávka, Bouzov, Loštice, Všehoří, Vranová Lhota, Měrotín (1630 – 1890), mnohdy věrně překreslené podle originálu, příspěvky do vlastivědných časopisů a četné přednášky o dějinách Vranové Lhoty jsou jen letným výpočtem Stoupalovy činnosti, jež pohltila tisíce a tisíce hodin, určených u jiných lidí k zábavě a odpočinku po práci. Stoupal si též pořídil ze skromných prostředků velmi pěknou vlastivědnou knihovnu: více jak 500 svazků, z nichž zejména Moravskou vlastivědu má důkladně pročtenou... Kolektiv pracovníků státního archivu ... přeje jubilejícímu „stréčkovi Stópalu“, k jeho padesátinám mnoho zdraví, optimismu a duševní pohody do další archivní i vlastivědné činnosti.*“

Především ale Jan Stoupal spolupracoval, a to i v době, kdy již žil a pracoval v Javorníku, s Místním národním výborem ve Vranové Lhotě: pořádal zde přednášky, besedy, psal relace pro místní rozhlas či vlastivědné články do různých periodik. K 700. výročí založení obce předal tamnímu MNV s předstihem podrobnou vlastnoručně psanou a ilustrovanou

obecní kroniku o 400 stranách. Není proto divu, že byl 1. dubna jubilejního roku 1958 jmenován čestným občanem Vranové Lhoty. V dopise z r. 1956 se tehdejší ředitel Státního archivu v Olomouci pochvalně vyjadřuje k obsahové i grafické stránce této Stoupalovy Kroniky Vranové Lhoty.

Nedočkal se jen uznání a pochvalných dopisů vlastivědců a institucí, ale též vyšetřování ze strany ministerstva vnitra, o čemž svědčí jeho dopis ministru Rudolfu Barákovi z 15. 4. 1956. Kromě podrobného životopisu se z něho dovídáme o „záležitosti opisů matrik“ pořizených v r. 1955. Jan Stoupal si totiž vypůjčil matriky Bouzova a Měrotína, které obsahovaly mj. i matriční údaje pro Vranovou Lhotu a Hradečnou a pořídil z nich tři průklepy, jeden pro svoji práci na kronice, jeden pro MNV ve Vranové Lhotě, třetí pro MNV Hradečná u Bouzova - ten se dostal na farní úřad v Bouzově. Zde jej patrně objevil církevní tajemník a rozpoutal pátrání po jejich původu a důvodu opisu. Jan Stoupal se v dopise brání nařčení, že by opisy pořizoval „na kšeft“ a nelegálně, natož pro církevní účely. Psal, že je pořizoval po večerech, mimo pracovní dobu, čistě ze záliby a pro vlastní potřebu vlastivědné práce. To, že byl díky tomu obviněn, vyslýchán a popotahován po úřadech, ho psychicky ničilo. Citujeme z dopisu: *„Jsem tímto jednáním nervově zhroucen... Vždyť jsem nic nezpronevěřil, ani nikomu neublížil. Jest mi při tom líto rodiny, máje jiné starosti. Jezdíval jsem dříve až do Brna, abych sehnal pramen ke kronice. Sám si cestu hradil ze svých skromných prostředků a ne z výdělků... To má člověk odměnu za svoji skromnou práci, která mi byla náplní mého neutěšeného života skromného od mládí - a strasti venkovského písmáka...“* Naštěstí byla obvinění proti němu stažena: 14. května toho roku o tom obdržel vyrozumění náměstka ministra vnitra. Mimo jiné se zde píše: *„...že nejde o záležitost církevní, nýbrž především záležitost archivní a že nelze Vám vytýkat obcházení předpisů matričních,...*

a sděluji Vám, že archivní orgány v kraji rády Vás ve Vaší další vlastivědné práci podpoří.“ Z odpovědi jednoznačně vyplývá, že krajská archivní správa v Olomouci se za Jana Stoupala postavila a zaštitila jej i jeho práci.

O vlastní archivní práci Jana Stoupala nevíme takřka nic. Před příchodem dr. Zuberera do javornické pobočky zemědělsko-lesnického archivu v r. 1952 zde působil sám a vzhledem k nedostatku odborného vzdělání nebyl pověřován pořádacími pracemi. Zajišťoval spíše drobnou údržbu budovy archivu, staral se o fyzický stav svěřených archiválií a maximálně zajišťoval přejímání dalšího archivního materiálu. Dr. Zuberer využíval jeho služeb k prepisování pomůcek a svých textů, které Jan Stoupal rád také ilustroval. V tomto směru spolupracoval mj. i s javornickým farářem Schreiberem, kterému zhotovoval pro farní kroniky Javorníku, Travné a Bílého Potoka řadu tabulek k historii kostelů, jež zdobil vyobrazeními těchto staveb. Najít je lze nejen v kronikách, dodnes jsou k vidění na informačních cedulích těchto kostelů.

Z jeho výše citovaného dopisu z r. 1956 číší ještě jedna obava. Báł se zrušení javornické pobočky, o němž se hovořilo již tehdy, báł se o práci. A nejen on. Proti přemístění pobočky do centrály v Janovicích protestovala ve svém dopise téhož roku i rada MNV v Javorníku: *„V současné době je význam tohoto archivu v tom, že má všechny podstatné dokumenty lesů a rudného průzkumu v naší oblasti. A dále není možno podceňovat to, že archiv spolu se zámkem na Jánském vrchu v Javorníku tvoří historickou jednotku, která by byla přemístěním archivu porušena, lépe řečeno úplně zrušena. ...v případě, že bude archiv přemístěn, bude třeba jen jednoho: nasadit kolečka pod zdejší zámek a i ten převézt za archivem, aby tak tato historická jednotka nebyla narušena.“*

Dr. Zuberer v kratičkém nekrologu roku 1982 napsal: *„Neméně živě se obíral dějinami Javorníku a okolí, propagoval je početnými intarsiami, které podnes chválí jeho píli a*

obětavost. Byl znám nejen svým dobráctvím, ale i hlubokou lidskou moudrostí, kořeněnou humorem a vtipem.“ A nejen to, byl vnímavým pozorovatelem okolí, takže např. v r. 1956 inicioval a sám provedl opravu pamětní desky Karla Ditterse z Dittersdorfu na jeho domě v Puškinově ulici, vandalsky zaličenou cemen-

tem po r. 1945.

My, kteří jsme se s Janem Stoupalem nemohli setkat, můžeme mu jen vzdát hold za práci, kterou v oblasti vlastivědy odvedl, a poděkovat za jeho podíl na instutualizaci československého státního archivnictví v pionýrských 50. letech 20. století.

Bohumila Tinzová

Zjištěná bibliografie Jana Stoupala:

Publikované práce:

Samota Strítěž u Vranové Lhoty. Malá Haná, roč. VI., 1970, č. 1, s. 13-14.

Z historie průmyslového podnikání ve Vranové Lhotě. 2. část. Malá Haná, roč. IV., 1968, č. 1, s. 15-17 (1. část vyšla tamtéž, citace nezjištěna).

Kdy promluví Rudolf Barák. In: Kulturní noviny, 26.4.1968, s. 4.

Vraní Hora. In: Moravsko-Třebovský kraj. Týdeník pro Mor. Třebovsko-Svitavsko-Jevišsko, roč. IV., 1948, č. 6, nestránkováno.

O zaniklých hamrech ve Vranové Lhotě. Vlastivědný věstník moravský, roč. XIV., 1959, s. 50-53.

Trocha vzpomínání starého písmáka na Vyšehoří - Vyšehorky u Mohelnice. Vlastivědný věstník moravský, roč. XII., 1957, č. 4, s. 228-230.

Rukopisy, strojopisy:*

Kronika Vranové Lhoty. Strojopis. Javorník 1957, 400 s.

700 let Vranové Lhoty. 1958.

60 let čl. kinematografie a 18 let trvání kina ve Vranové Lhotě. 1958.

100. výročí hasičského sboru ve Vranové Lhotě. 1981.

Úvodní slovo k divadelnímu ochotnickému představení hry F. Votavy „Hartinkovský písničkář“. 1959.

Z minulosti a dějin hřbitovů ve Vranové Lhotě. s.d.

K šedesátinám ředitele školy ve Vranové Lhotě Františka Votavy. Relace pro místní rozhlas, 22. 5. 1966.

Sv. Konstantín-Cyřil, připomínka 1100 výročí úmrtí. Projev pro místní rozhlas ve Vranové Lhotě. 1969.

Básně:

Domání o trosek hrado Cimburka. (báseň v hanáckém nářečí). 1969.

Vzpomínky na domov. 2 básně: „700 let Vranové Lhoty“ a „Cimburk“. Strojopis s ilustracemi. Boršov 1974.

O něm:

K padesátinám Jana Stoupala. Archivář kraje Olomouc. KS MV, říjen 1958.

Jan Stoupal. K šedesátinám. Malá Haná. 1968, č. 4.

Zuber, Rudolf: Za Janem Stoupalem (Nekrolog.) Severní Morava, sv. 44, Šumperk 1982, s. 75.

* Pozn.: Tyto rukopisy a strojopisy se nacházejí v držení Pavla Stoupala, autorka mu tímto děkuje za jejich poskytnutí, včetně fotografií z pozůstalosti jeho otce.

Činnost a struktura ČSSD na Jesenicku po druhé světové válce

Písemné materiály vzniklé z činnosti politických stran v Československu do roku 1948 jsou poznamenány nekompetentním archivním zpracováním v době komunistického režimu, což je situace, kterou se daří měnit teprve v uplynulých dvaceti letech. Týká se to zejména archiválií nižších organizačních složek těchto politických stran, jejichž stranické archivy byly často zabaveny, aniž by byly následně předány do příslušných archivů. To je i případ písemností krajských a okresních výkonných výborů Československé sociální demokracie z oblasti bývalého Severomoravského kraje, které byly až do 90. let 20. století součástí sbírek bývalého Muzea revolučních bojů a osvobození v Ostravě (MRBO).¹ Po převzetí těchto archiválií do Zemského archivu v Opavě byla provedena analýza tzv. Kmenové sbírky MRBO, jejímž výsledkem bylo vytvoření archivních fondů dvou krajských a osmi okresních výkonných výborů ČSSD z let 1945-1948. Tyto fondy byly v nedávné době zpřístupněny veřejnosti formou inventářů.² I když se ve všech případech jedná o torza původních registratur, tvoří tyto druhy písemností důležitou pramennou základnu k činnosti této politické strany v oblasti českého Slezska a severní Moravy. Jeden z těchto vzniklých fondů obsahuje písemnosti Okresního výkonného výboru ČSSD v Jeseníku.³ Na jejich základě je možno poválečnou činnost sociálních demokratů na Jesenicku poměrně zřetelně rekonstruovat.

Na rozdíl od národnostně smíšených průmyslových regionů severní Moravy a Slezska, zejména Ostravska, tvořilo Jesenicko až do roku 1945 etnicky v podstatě jednotný celek. Mezi jiným se to promítlo i do zastoupení politických stran v tomto regionu. Nejen v době rakousko-uherské monarchie, ale také v době

první Československé republiky zde měly dominantní postavení německé politické strany. Proto je třeba při sledování historie sociálně demokratické strany na Jesenicku rozlišovat přinejmenším dvě národnostně zcela odlišná období. Až do roku 1938, respektive do let 1945-1946, působila na Jesenicku německá sociální demokracie. Její pozice v době před 1. světovou válkou zde byly poměrně silné s ohledem na silné zastoupení dělníků mezi zdejšími textiláky. V dobách první republiky ztratili němečtí sociální demokraté část příznivců po rozkolu s komunisty počátkem 20. let. K dalšímu útlumu došlo ve 30. letech po nástupu Henleinovy strany. Přesto hrála strana v pohraničním okrese důležitou úlohu pro stranické kolegy, kteří po převzetí moci Hitlerem byli nuceni opustit Německo.⁴

Dějiny české (československé) sociální demokracie začínají na Jesenicku teprve v roce 1945, kdy už strana měla v celostátním měřítku za sebou bohatou minulost.⁵ Centrem československé sociální demokracie na severní Moravě a v československém Slezsku byla za první republiky Ostrava.⁶ V poválečném období 1945-1948 hrála však stejně významnou úlohu i Opava.⁷ Oblast severní Moravy a Slezska byla po roce 1945 z pohledu státní správy řízena expoziturou Zemského národního výboru (ZNV) Brno se sídlem v Ostravě. Na tomto území existovaly dva volební kraje (označeny čísly XVIII. a XIX.) se sídly v Ostravě a Opavě. Tomuto dělení odpovídalo od roku 1946 i členění stranické struktury Československé sociální demokracie (ČSSD), které mělo v oblasti ostravské expozitury ZNV dva krajské sekretariáty. Ještě v prvním poválečném roce ovšem podléhalo celé území jedinému, a to župnímu výkonnému výboru ČSSD v Ostravě. Po sjezdu strany v říjnu 1945 bylo místo

termínu „župní“ zavedeno označení „krajský“ výkonný výbor.⁸

V prvním poválečném roce nezahrnoval Ostravský stranický kraj ještě západní okresy z oblasti Jeseníků – Bruntál a Jeseník, které patřily do kraje olomouckého. V lednu 1946 došlo ke změně, kdy byly oba zmíněné okresy přičleněny k ostravskému a naopak od tohoto kraje ke kraji olomouckému byl oddělen okres Hranice. Na počátku roku 1946 podnikli opavští sociální demokraté kroky ke vzniku samostatného krajského vedení pro oblast Opavska a Jeseníků, které byly od Ostravy značně vzdáleny. Dne 29. března 1946 byl v souvislosti s nadcházejícími parlamentními volbami ustaven v Opavě tzv. Volební výbor sociální demokracie opavského kraje, který byl po třech týdnech pražským ústředním výkonným výborem potvrzen jako prozatímní výkonný výbor. Po konstituování opavského stranického kraje byly okresy rozděleny následovně. Ostravskému krajskému vedení ČSSD podléhaly kromě města Ostravy politické okresy Fryštát, Nový Jičín, Místek, Český Těšín a ze Zlínského kraje ještě okresy Valašské Meziříčí a Vsetín, zatímco krajský výbor ČSSD v Opavě spravoval kromě města Opavy politické okresy Bílovec, Bruntál, Jeseník, Hlučín, Krnov a Opava – venkov (které byly dále tvořeny 15 soudními okresy). Mezi první úkoly před volbami roku 1946 i bezprostředně po nich patřilo vybudování sítě místních a závodních politických organizací.⁹

Z dochovaných písemností lze zjistit první složení okresního vedení ČSSD v Jeseníku teprve z října 1945, kdy byl předsedou okresní organizace František Janák (někdy užíváno staršího termínu „důvěrník“), průmyslový referent zdejší okresní správní komise. Prvním místopředsedou byl správní komisař Viktor Ožana a druhou místopředsedkyní Ludmila Kopáčková. Okresní výkonný výbor měl 12 členů a 6 náhradníků, dále zde působili 3 revizoři a pokladník. Při okresním sekretariátu pracovalo 11 komisí a 14 členů působilo ve

funkci referenta, vždy pro určitou tématickou či odbornou oblast. Vrcholným orgánem organizace byla okresní konference, která byla svolávána jako výroční, předvolební, nebo podle aktuální potřeby. Místem konání byl tradičně jesenický hotel Praděd. Poslední okresní konference byla svolána na 29. února 1948.¹⁰

Personální obsazení okresního vedení ČSSD v Jeseníku bylo po celou dobu své existence poměrně stabilní. Mezi vedoucími funkcionáři nebyla žádná výrazná či politicky nad rámec regionu exponovaná osobnost, jako tomu bylo například v Bruntále (poslanec Doležel) či v Opavě (tajemník Sanetřík). V prosinci 1945, tedy již po celostátním stranickém sjezdu, který se konal ve dnech 18. - 21. října 1945, zůstal předsedou okresní organizace František Janák, do funkce okresního tajemníka nastoupil Jindřich Kuboň a místopředsedou strany zůstal Viktor Ožana. Jednatel organizace se stal Dr. Viktor Kellner a funkci pokladníka zastával Alois Podroušek. Až do politické krize v roce 1948 nedoznalo vedení jesenické sociální demokracie velkých změn. Do Krajského výkonného výboru Opava byli zvoleni za jesenický kraj 4 zástupci a další dva v pozici náhradníků, což bylo obvyklé pro všechny okresy tohoto kraje. V březnu 1947 se stal okresní předseda Janák prvním náměstkem zdejšího okresního národního výboru.

Budování členské základny probíhalo v prvním poválečném roce pomalu. Politický okres Jeseník sestával z 38 obcí a místní organizace byly zřízeny pouze v 16 z nich. V celém okrese měla strana 673 členů. Na počátku roku 1946 se situace jevila již lépe, protože většina přípravných výborů byla přeměněna na místní či závodní organizace, takže v jesenickém okrese zbývalo pouze 12 obcí, kde strana neměla základnu. K 1. březnu 1946 existovalo v okrese 30 místních a 7 závodních organizací a počet členů již překročil tisíc (1271). V závěru roku 1946 fungovaly místní organizace již ve 34 obcích a 7 závodech (dohromady 1388 členů) a na konci roku následujícího dosáhl počet orga-

Okresní sekretariát

Československé sociální demokracie ve Frývaldově

Palackého 19 - Telefon 289

Frývaldov, dne 19.8.1947.

nizací čísla 46 (37 místních a 9 závodních).¹¹ Podíl žen mezi členy strany se pohyboval na krajské úrovni kolem 35 procent. Jesenický stranický okres představoval v tomto ohledu výjimku, protože zde ženy tvořily dokonce 44 procent členské základny, což bylo nejvíce ze všech okresů opavského kraje.

Sídlem okresního vedení SD v Jeseníku byla zpočátku budova na Rudém náměstí č. 68 (dnes Masarykovo). V červnu 1946 získali sociální demokraté pro svůj sekretariát nové kanceláře na ulici Stachanovců č. 19 (dnes Palackého), kam přesídlila nejen okresní, ale také zdejší místní organizace k 1. červenci 1946.¹²

Volební výsledky v této oblasti odpovídaly změnám ve složení zdejšího obyvatelstva, k němuž v letech 1945 a 1946 došlo. Následkem vlny dosídlenců zde ve volbách roku 1946 s výraznou převahou zvítězili komunisté (51 %), následováni národními socialisty (20 %). Sociální demokraté získali 18 % hlasů (2004 z celkem 11 638 oprávněných voličů). Ve 24 členném jesenickém městském národním výboru měli sociální demokraté šest mandátů, v okresním národním výboru dva zástupce.¹³

Po převzetí moci komunisty v únoru 1948 došlo k reorganizaci ostravského krajského vedení sociální demokracie. Dne 26. února 1948 vzniklo nové předsednictvo ostravské organizace, které se postavilo za politickou linii Zdeňka Fierlingera. Již 23. února 1948 byl v Ostravě ustaven Krajský akční výbor Národní fronty, který schvaloval obměnu všech podřízených výborů politických stran (od okresních níže). Krajské sekretariáty měly na

základě oběžníku ústředního výboru sociální demokracie z 15. března předložit seznamy obměněných a prověřených členů krajských výkonných výborů. V této době se ostravský výkonný výbor pod názvem „župní“ stal jediným orgánem krajského charakteru na území dosavadních dvou krajských výkonných výborů Ostrava a Opava, neboť opavská organizace podle dochované korespondence z dubna 1948 byla označena pouze jako „obvodní“.¹⁴ Ostravským krajským předsedou se stal dosavadní opavský předseda Bohumír Sanetřík, s nímž okresní organizace projednávaly své personální prověrky, které již tehdy schvalovala KSČ. Na základě dohody rezignoval stávající okresní předseda Janák na všechny funkce a byl nahrazen Jaroslavem Choděrou, dosavadním referentem, který byl současně farářem česko-bratrské církve.

Dne 17. dubna 1948 schválilo ostravské krajské vedení návrh předsednictva strany o splynutí s KSČ. Byly vytvořeny šestičlenné slučovací komise (po třech zástupcích z obou stran) a v květnu 1948 byl zřízen slučovací výbor. V Praze proběhl 27. června 1948 slučovací sjezd obou politických stran, čímž Československá sociální demokracie přestala existovat. V Ostravě se slavnost sloučení obou stran konala teprve 31. července 1948 v sále vítkovického hotelu.¹⁵

Tříletá existence jesenického okresního výkonného výboru ČSSD po druhé světové válce nebyla pouze epizodou v politickém životě regionu. Přestože sociální demokraté v této části Československa nepatřili mezi nejsilnější politické síly, podařilo se jim vybudovat v poměrně krátké době hustou síť stranických

organizaci a v systému stran Národní fronty plnili nezastupitelnou roli. Po nucené čtyřicetileté přestávce na tuto činnost navázala Československá sociální demokracie, resp. po roce 1993 současná Česká strana sociálně de-

mokratická, která je dnes na Jesenicku úspěšnou politickou stranou, byť počet místních organizací zdaleka nedosahuje stavu v letech 1945 – 1948.

Zdeněk Kravar

POZNÁMKY

1. Blíže k dějinám muzea: 25 let Muzea revolučních bojů a osvobození v Ostravě. Ostrava 1987.
2. Když v roce 2010 přistoupil Zemský archiv v Opavě (ZAO) k uspořádání Kmenové sbírky MRBO, bylo nejprve nutné vyřešit otázku, zda zachovat původní sbírkový charakter souboru, nebo zda se pokusit o oddělení materiálů podle původců. Protože některé delimitace byly ze sbírky provedeny již v 90. letech a také písemnosti Krajského výboru komunistické mládeže v Moravské Ostravě byly vyčleněny a uspořádány v roce 2007 jako samostatný fond, ukázalo se jako praktičtější archiválie rozdělit na archivní fondy. Z původní signatury H proto vznikly nové archivní fondy dvou krajských (Ostrava, Opava) a osmi okresních (Hlučín, Frýdek-Místek, Krnov, Jeseník, Bruntál, Bílovec, Opava, Ostrava) sekretariátů sociální demokracie, jejichž materiály byly uspořádány podle věcného hlediska a opatřeny inventáři.
3. SOkA Jeseník, Československá sociální demokracie – okresní výkonný výbor Jeseník, 1945-1948, Jeseník 2011, fond má 11 inventárních jednotek, které jsou uloženy v jednom kartonu, takže se, podobně jako ve většině ostatních fondů okresních výkonných výborů, jedná o torzo původní registratury.
4. Blíže k historii sociální demokracie na Jesenicku GROWKA, Květoslav: 120 let sociální demokracie na Jesenicku (1890-2010). Jeseník 2010, 38 s.
5. MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel a kol.: Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861 – 2004. I díl, Období 1861-1938, Brno 2005, s. 213-239. Počátky organizovaného dělnického hnutí v Rakousko-Uhersku jsou spojeny s Rakouskou dělnickou stranou, která byla založena v rakouském Neudorfu v dubnu 1874. V rámci celorakouské strany byli čeští sociální demokraté organizováni pouze do roku 1878, kdy byla v břevnovském hostinci U Kaštanu založena Socialistická československá strana v Rakousku. Od devadesátých let 19. století měla tato strana své poslance také v říšské radě. Po vzniku Československa se v prosinci 1918 tři sociálně demokratické strany na tehdejší území nového státu spojily v Československou sociálně demokratickou stranu dělnickou, která tak byla první politickou stranou s celorepublikovou působností
6. Tamtéž. V Moravské Ostravě se konal XIV. řádný sjezd strany v roce 1924. Strana tehdy měla celkem 187 000 členů a právě moravskoslezská župa byla druhou nejpočetnější v zemi (16 700 členů). V Čechách bylo stranických žup devět, na Moravě a ve Slezsku pět a na Slovensku šest. Základní organizační jednotkou byla místní organizace, vyšším stupněm okresní a župní (krajské) vedení. Nejvyšším orgánem strany byl ústřední výkonný výbor v rámci ústředního vedení strany. Župní organizace byly zřízeny většinou v každém volebním kraji. V roce 1938 existovalo v Československu 21 župních, 36 obvodních a 328 okresních výkonných výborů. Za druhé republiky (1938-1939) byla strana rozpuštěna a někteří členové se stali spoluzakladateli Národní strany práce.
7. MALÍŘ – MAREK, c. d., II. díl, období 1938-2004, Brno 2005, Československá sociální demokracie v letech 1945-1948, s. 1165-1173.
8. KRAVAR, Zdeněk: Organizace sociální demokracie na Opavsku v letech 1945-1948. In: Opava – sborník k dějinám města 7, Opava 2010, s. 39-41.
9. Tamtéž, s. 40.
10. SOkA Jeseník, ČSSD Jeseník, inv. č. 1, karton 1; ZAO, ČSSD-KVV Opava, inv. č. 5, karton 1.
11. SOkA Jeseník, ČSSD Jeseník, inv. č. 6, karton 1.
12. SOkA Jeseník, ČSSD Jeseník, inv. č. 3, karton 1.
13. GROWKA, c. d., s. 34-35. Přehled volebních výsledků na Jesenicku. In: Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960, svazek 13, Olomouc 1994, s. 88-90.
14. ZAO, ČSSD-KVV Opava, inv. č. 5, karton 1; ZAO, ČSSD-KVV Ostrava, inv. č. 1, 3, karton 1.
15. KRAVAR, c. d., s. 41. Členy slučovacího výboru byli za sociálně demokratickou stranu Bohumír Sanetřík, Alois Červenka a Felix Staněk, za komunisty pak předseda KV KSČ Josef Kotas, člen předsednictva Evžen Holuša a organizační tajemník Arnošt Matýsek.

Zajímavé organismy opuštěného lomu

V okolí Jeseníku se nachází celá řada vytěžených lomů. Ty zatopené se v letním období těší oblibě plavců, ty nezatopené zase botaniků. Při návštěvě bezejmenného lomu v katastru obce Vápenná jsem objevila několik vzácných a zajímavých organismů. Z rostlinné říše si zmínku jistě zaslouží vrbka rozmarýnolistá, hořec brvitý, hruštica jednostranná a hruštička okrouhlostá. Z říše hub za nimi svou vzácností vůbec nezaostává, spíš naopak je předchází, podivná houba pazoubek Cookeův, který skutečně připomíná velký černý zub. A nyní se na zmiňované druhy podíváme trochu podrobněji.

Vrbka rozmarýnolistá – *Chamerion dodonaei* (VILL.) Holub.

Mnozí autoři stále řadí rod *Chamerion* do širěji chápaného linnéovského rodu *Epilobium*. Vrbka rozmarýnolistá je vytrvalá, polokeřovitá bylina s větveným oddenkem. Lodyha může dorůst až do výšky 130 cm a nese četné, tuhé, čárkovité nebo čárkovitě kopinaté listy. Květy tvoří řídký hrozen a korunní lístky mají sytě růžovou až bledě lila nachovou

barvu. Kvete od července do září. Plodem je 4-6 cm dlouhá tobolka.

Vrbka rozmarýnolistá se vyskytuje především na antropogenně ovlivněných stanovištích (kamenolomy, pískovny, železniční násypy, haldy a výsypky) nebo v poříčních náplavech. Vyžaduje skeletovité a vysychavé bazické substráty prosté humózní vrstvy. U nás se vyskytuje roztroušeně v teplejších oblastech a s největší pravděpodobností druhotně. Původní výskyt je ve Středomoří, Pyrenejské a Alpské oblastí. Velmi zajímavým vodítkem k původu této rostliny může být lišaj netopýří (*Hyles vespertilio*), který se na ní vyvíjí a je znám pouze ze Středomořské oblasti (Apeniny, Dolomity). Je tedy ostatní uváděný výskyt druhotný?

Hořec brvitý – *Gentianopsis ciliata* (L.) MA

Dvouletá nebo krátce vytrvalá bylina vysoká až 30 cm. Na rozdíl od jiných hořců nevytváří přízemní růžici listů, čárkovité listy vyrůstají vstřícně. Květy vyrůstají jednotlivě, jsou sytě modré, jen velmi vzácně bílé. Čtyři korunní lístky jsou na okrajích dlouze brvitě, jak už napovídá druhový název rostliny. Kvete od července do října a plodem je tobolka s drobnými semeny.

Hořec brvitý se vyskytuje především v podhorských oblastech s vhodnými biotopy jako jsou sušší louky, lomy a meze. Roste na vápencovém podloží. Na našem území byl v posledních desetiletích zaznamenán jeho značný úbytek, proto je zařazen mezi ohrožené druhy naší květeny, v kategorii C3. Jako taxony ohrožené se v Červeném seznamu ozna-

Vrbka rozmarýnolistá

Hořec brvitý

čují rostliny se slabším, ale trvalým ústupem. Snížení jejich výskytu se pohybuje mezi 50 až 80 % původního zastoupení. (Ladislav Hoskovec, botany.cz). Na zmiňované lokalitě roste poměrně početná populace.

Hrušnice jednostranná - *Orthilia secunda* (L.) HOUSE

Vytrvalá bylina s dlouze plazivým a větveným oddenkem, vysoká 15 - 20 cm. Listy jsou lesklé, tuhé, eliptického až vejčitého tvaru s dlouhými řapíky, na okrajích drobně vroubkované. Kvete od června do července. Květenství tvoří poměrně hustý, jednostranně řazený hrozen květů bílé až zelenobílé barvy. V kořenových buňkách hrušnice se nachází hyfy hub (endotrofní mykorrhiza), jejichž stravováním získává dusík a fosfor. Hrušnici vyhovují světlé lesy se zapojeným mechovým patrem a jejich okraje. Roste na kyselých i bazických substrátech, půdách bohatých na humus i kameni-

Hrušnice jednostranná

tých. Na našem území se vyskytuje roztroušeně až hojně. Ani v Jeseníkách není ohrožená, ale patří mezi rostliny zasluhující pozornost.

Hruštička okrouhlostá - *Pyrola rotundifolia* L.

Vytrvalá bylina vysoká 20 - 30 cm. Kožovité listy jsou okrouhle vejčité a na okrajích nezřetelně vroubkované. Kvete od června do srpna. Květenství mívá 10-15 květů, korunní lístky jsou bílé nebo narůžovělé barvy. Nápadná je silně zakřivená, na konci ztlustlá čnělka. Plodem je kulovitá tobolka. Vyskytuje se ve stinných lesích, obvykle se zapojeným mechovým patrem, často v lemových společenstvech listnatých lesů, někdy i jako pionýrský druh opuštěných lomů a okrajů cest. U nás je řazena mezi silně ohrožené rostliny, v kategorii C2, v oblasti Jeseníků patří mezi ohrožené druhy.

Pazoubek Cookeův – *Geoglossum cookeianum* Nannf.

Pazoubek řadíme do skupiny vřeckovýtroských hub - Ascomycota. Až 10 cm velká houba upoutá nápadnou černou barvou. Plodná část houby je vretenovitá, většinou bočně stlačená, za mokra slizká, třeňová část je válcovitá. U nás roste vzácně v trávnících na pís-

čitých půdách. Vyskytuje se od srpna do října. Pazoubek je ohrožen zalesňováním trávníků na písčích a intenzivním zemědělstvím (hnojení, pesticidy, meliorace). Je zařazen na Červeném seznamu hub České republiky s tím, že zatím nejsou nashromážděny dostatečné údaje z hlediska jeho ohrožení.

Ludmila Dospivová

LITERATURA

- BUREŠ, L., BUREŠOVÁ, Z., NOVÁK, V. (1989): Vzácné a ohrožené rostliny Jeseníků. Bruntál.
- HOLEC J. & BERAN M. [eds.] (2006): Červený seznam hub (makromycetů) České republiky. Příroda, Praha, 24: 1-282.
- HEJNÝ S., SLAVÍK B., (Eds.) (2003): KVĚTENA ČR, díl 2, Academia, Praha, 540 s.
- HOSKOVEC, L. (2007): C3 (VU) - ohrožené taxony cévnatých rostlin ČR. Dostupné z <http://botany.cz/cs/ohrozene-druhy-rostlin/>
- HOSKOVEC, L. (2007): GENTIANOPSIS CILIATA (L.) Ma - hořec brvitý / pahorec brvitý. Dostupné z <http://botany.cz/cs/gentianopsis-ciliata/>
- HOUSKA, J. (2007): ORTHILIA SECUNDA Rafin. - hruštica jednostranná / hruštica jednostranná. Dostupné z <http://botany.cz/cs/orthilia-secunda/>
- MRÁZEK, T. (2009): PYROLA ROTUNDIFOLIA L. - hruštička okrouhlostá / hruštička okrouhlostá. Dostupné z: <http://botany.cz/cs/pyrola-rotundifolia/>
- SLAVÍK B. (Ed.) (2000): KVĚTENA ČR, díl 6, Academia, Praha, 770 s.
- SLAVÍK B. (Ed.) (1997): KVĚTENA ČR, díl 5, Academia, Praha, 560 s.

Kronika

Rok 2011 ve Státním okresním archivu Jeseník

Rok se dvěma jedničkami na konci byl pro náš archiv rokem jubilejním. Před patnácti lety, tedy k 1.1.1996, vznikl spolu s obnoveným okresem Jeseník také Státní okresní archiv Jeseník. Na oslavy nezbyl čas, snad na ně dojde při kulatém výročí, tedy za pět let. I když, jistou formou oslav bylo vybudování nového depozitáře v budově č.p. 17, který archiv již velmi nutně potřeboval, nebo rekonstrukce a izolace podlahy v centrálním depozitáři, která, jak doufáme, přispěje k tomu, že zvítězíme nad vysokou vlhkostí a následným zaplísněním archiválií. Výročí jsme tudíž oslavili zvýšeným pracovním, hlavně fyzickým nasazením všech zaměstnanců. Nejprve jsme v květnu odstěhovali archiválie do nového depozitáře a vystěhovali centrální depozitář. Po vyvrání podlahy a montáži regálů jsme materiál patřící do depotu v hlavní budově nastěhovali zpět, očištěný a odplísněný. To vše probíhalo sice při zavřené badatelně, ale ostatní běžné agendy bylo nutno s touto prací skloubit tak, aby archiv splnil své povinnosti. Proto chci i touto cestou všem zaměstnancům poděkovat za veškerou odvedenou práci.

V oblasti zpracování a inventarizace archivních souborů byla dokončena inventarizace 15 fondů o celkové metrāži 25,42 bm: fond MěNV Zlaté Hory, 8 reinventarizovaných fondů archivů obcí, 5 fondů cechů ze Zlatých Hor a v Zemském archivu v Opavě inventarizovaný fond okresního výboru ČSSD Jeseník. Pokračovalo také zpracování a adjustace včetně digitalizace Sbírký pohlednic a fotografií a je nutno připočíst ještě 5 rozpracovaných souborů: o metrāži 0,57 bm zpracovaných v r. 2011. Minulý rok se tak stal co se týká pořádání velice úspěšným.

Dokončení inventarizace MěNV Zlaté Hory a zpracování pěti cechovních fondů z téhož města poskytuje badatelům, zajímajícím se o tuto lokalitu, další možnosti doplnění. Totéž platí o reinventarizaci již dříve zpracovaných fondů archivů obcí, v nichž se již za dobu od původního zpracování sešla řada cenných dodatků. Ve všech případech vznikly moderní archivní pomůcky, jež jsou mimo badatelnu též k dispozici v elektronické podobě na webových stránkách archivu.

V rámci předarchivního dohledu probíhala průběžně metodická pomoc veřejnoprávními původcům. Proběhly tři osobní metodické dohlídky a konzultace čtyř aktualizovaných spisových a skartačních řádů veřejnoprávních původců. Nejtěžší bylo zajištění nalezeného materiálu při záchranné dohlídce v areálu bývalého šamotového závodu ve Vidnavě, kde bylo potřeba vybrat alespoň torzo dochovaných dokladů.

Druhou částí této oblasti činnosti archivů je akvizice archivního materiálu, ať již ve skartačním řízení či mimo něj. Archivní inspektoři provedli celkem 39 skartačních řízení, z nichž převzali 27 nových přírůstků o metrāži 10,55 bm. Mimo skartační řízení přibylo 7 přírůstků – z toho 1 přírůstek jako depozitum jiného subjektu (církvní fondy). Celkem činila metrāž 34 přírůstků 12,60 bm. Státní okresní archiv tak má k 31.12.2011 v přímé péči 680 archivních souborů (fondů a sbírek) a dalších 39 souborů je v SOkA uloženo na základě smlouvy (38 církvních fondů a 1 sbírka soukromého subjektu). Celková metrāž 719 archivních souborů u nás uložených činí 1216,71 bm. Z toho je 465,47 bm nezpracováno (38,25%) a zpracováno

751,24 bm (61,74%). Inventarizováno, tj. opatřeno platnou archivní pomůckou - inventářem je celkem 649, 67 bm (53,39%) z celkové metráže. Badatelům je k dispozici 253 archivních pomůcek.

Badatelská agenda je základní oblastí práce archivu pro veřejnost, především badatelna archivu, která slouží zájemcům o prezenční studium. Je otevřena v Po a St od 8,00 do 17,00 hodin, v Út a Pá po předchozí dohodě od 8,00 do 14,00 hodin, ve čtvrtek je zavřená. V r. 2011 byla sice badatelna od května do září uzavřena, ale na celkové návštěvnosti se tato skutečnost podepsala jen minimálně. Navštívilo ji 62 badatelů (v r. 2010 – 66), z toho 4 cizinci (v r. 2010 7 cizinců); narostl především počet vysokoškolských studentů, což je potěšitelné. Celkový počet badatelských návštěv je o něco nižší: ze 119 v r. 2010 klesl pouze na 109 v r. 2011. Zvýšil se ale počet dotazů badatelů elektronickou cestou. Součástí služby badatelům je též archivní knihovna s 10.090 svazky hlavně společensko-vědní a regionální literatury. K dispozici je též bibliografie článků s regionální tematikou o 10.683 záznamech článků a studií z nejrůznějších tiskovin a periodik. Pracovníci archivu vyřídili kromě dvou celostátních soupisů také 107 písemných žádostí o rešerše: pro správní účely 89 rešerší, 13 rešerší soukromých z tuzemska a 5 ze zahraničí. Zmíňme zde i zápůjčky archiválií nejrůznějším subjektům pro publikační a výstavní účely či zhotovování skenů těchto dokumentů: v r. 2011 zapůjčil archiv celkem 51 evidenčních jednotek archiválií a zhotovil 65 digitálních kopií z různých archivních souborů.

Neoddělitelnou součástí naší práce, jež se setkává se značným ohlasem veřejnosti, je publikační činnost archivu a jeho odborných pracovníků. V r. 2011 se archiv opět podílel redakčně, vydavatelsky i autorsky na 12. svazku *Vlastivědného sborníku Jesenicka 2011* a především autorsky též na sborníku z XI. svatováclavského mezinárodního setkání 2011.

Co se týče dalších publikací, nebyla bibliografie jednotlivých odborných pracovníků nijak početná. Důvodem bylo především dokončení projektu *Vlastivědného lexikonu Moravy a Slezska*, na němž se autorsky podíleli K. Growka, J. Hradilová a B. Tinzová. Každý z nich nejenže zpracoval hesla třinácti přidělených obcí a měst, ale též fotograficky zdokumentoval dané lokality. Vznikl tak mimo jiné unikátní soubor fotodokumentace současnosti okresu Jeseník. Lexikon má vyjít v r. 2012, čímž i náš region získá encyklopedickou publikaci mapující jednotlivé obce Jesenicka, jejich historii, geografické a přírodní poměry, ale i současnost.

Z pera B. Tinzové pochází netradiční historická kuchařka *Tajemství slezské kuchyně. Recepty nejen z Jesenicka*. s autorskými fotografiemi Eduarda Klanera, kterou vydalo občanské sdružení Eberseche. Vyšla též v polské mutaci pod názvem *Tajemnice kuchni śląskiej. Przepisy nie tylko z Ziemi Jesenickiej*. Vyšla také v Německu nákladem MSSGV v Kirchheimu u. Teck. Vzhledem k tomu, že celý náklad byl takřka okamžitě rozebrán, kuchařka vyšla v druhém vydání s novým titulem *Slezská kuchyně pro den úřední i sváteční. Tradiční jídla nejen z Jesenicka*. Počet odborných studií i populárně naučných článků a zpráv z pera jesenických archivářů dosáhl ve sledovaném roce čísla 27.

V uplynulém roce vstoupily archiv a Vlastivědné muzeum Jesenicka do druhého desetiletí spolupráce na svatováclavském mezinárodním česko-polsko-německém setkání v Jeseníku. Jedenáctý ročník setkání se seminářem na téma *Historie textilního průmyslu na Jeseníku*, jemuž se, stejně jako sborníku příspěvků na toto téma, dostalo od široké veřejnosti značného zájmu, můžeme zhodnotit velmi pozitivně. Doprovodnou autorskou výstavu (autoři B. Tinzová a P. Macháček z VMJ) v prostorách Vlastivědného muzea Jesenicka zhlédlo 926 návštěvníků. Výstavní činnost archivu ale touto výstavou v uplynulém roce nekončila. Odborní pracovníci archivu se podíleli na výstavách jiných subjektů, ať již Městského informačního střediska Ja-

vorník, nebo Vlastivědného muzea Jesenicka (jednalo se o tři výstavy).

SOkA Jeseník spolupracoval v r. 2011 s řadou subjektů na mnoha projektech a akcích k propagaci regionu Jesenicka, jeho historie i současnosti. Tradičně to byly Národní památkový ústav Olomouc, Hnutí Brontosaurus Jeseníky, Společnost Vincenze Priessnitzze či města a obce Jesenicka. Nejčastěji šlo o vyhledání podkladů či dobových vyobrazení pro připravované projekty. Pokračovala bohatá spolupráce s médii, především s Českým rozhlasem Olomouc, který odvysílal v nejrůznějších relacích 6 příspěvků o zajímavostech a aktualitách v regionu. Kromě toho zde ČT Ostrava natočila dokument pro Folklorní magazín o stravování lidu severozápadního Slezska. Tyto relace se podle ohlasu setkávají se stále větším zájmem, a nejen u obyvatel Jesenicka.

Zkvalitňování webových stránek Zemského archivu v Opavě <http://www.archives.cz>, v jejichž rámci má svoji webovou stránku i SOkA Jeseník, pokračovalo i v minulém roce. Vedle digitalizovaných matrik severní Moravy a Slezska včetně obcí Jesenicka – na webové adrese <http://matriky.archives.cz> – byly v r. 2011 pro badatele zpřístupněny v digitální podobě urbáře a pokračuje zpřístupnění pozemkových knih. V našem archivu jde o jeden urbář a 159 pozemkových knih. Tyto digitalizační práce probíhají centrálně pro celý Zemský archiv v Opavě. Je zásluhou především kolegyně Mgr. Jany Hradilové, že také další archiválie, především obecní kroniky, se postupně objeví v digitální podobě na webových stránkách archivu. K 31. 12. 2011 bylo připraveno ke zveřejnění devět kronik ze tří obcí: Lipová-lázně, Uhelná a Stará Červená Voda. Digitalizace probíhala i vlastními silami na archivním digitalizačním zařízení – v loňském roce bylo kromě 65 skenů pro výstavy zhotoveno 295 skenů archiválií a 375 skenů pohlednic z naší bohaté sbírky.

Byl to pro nás, jesenické archiváře, náročný, ale také dobrý rok. Můžeme být právem hrdi na odvedenou práci. Chci proto všem zaměstnancům za jejich pracovní nasazení a výsledky upřímně poděkovat. Stejně tak patří můj dík i všem spolupracovníkům archivu ze spřátelených institucí či sdružení. Přeji všem neméně úspěšný rok 2012 a těším se na další spolupráci.

Mgr. Bohumila Tinzová, ředitelka SOkA Jeseník

Do muzea se chodí. Rok 2011 ve Vlastivědném muzeu Jesenicka

Rok 2011 byl ve VMJ rokem zásadních přeměn. Tou nejvýznamnější zaznamenala sklepení Vodní tvrze, která byla zrekonstruována pro novou **stálou expozici čarodějnických procesů na Jesenicku v 17. století**. Několik let příprav, půl roku ostrého tempa širokého týmu realizátorů dal vzniknout expozici, která svým pojetím i významem přesahuje rámec jesenického regionu.

Poprvé byly využity autentické dokumenty uložené v archivech polské Vratislavi, které dokládají způsob výslechů a výpovědí údajných čarodějnic. Z nich vychází i umělecké filmové zpracování příběhu první doložené jesenické čarodějnice Barbory Schmiedové. Odborně zpracované téma čarodějnických procesů na Jesenicku je návštěvníkům prezentováno nejmodernější audiovizuální technikou, jednak audioprůvodcem, jenž umožňuje výklad ve čtyřech jazykových mutacích, dotekovými panely a především fogscreenem, speciálním promítacím zařízením do projekční stěny z mlhy. VMJ je prvním muzeem v České republice, které využívá tohoto nákladného zařízení ve svých prostorách. Díky finančnímu příspěvku cca 9 milionů

Kč splatilo VMJ dlouholetý dluh veřejnosti (od stále expozice V. Zemana přece jen uteklo pár desetiletí), jimž bylo důstojné zpracování jednoho z temných témat jesenické historie. Je rovněž velmi významné, že se díky rekonstrukci podařilo zpřístupnit další část kulturní památky veřejnosti. Vzhledem k tomu, že se jednalo o významnou investici Olomouckého kraje na Jesenicku, účastnil se slavnostního zahájení hejtman Olomouckého kraje Ing. Martin Tesařík. Atmosféru umocnil soubor Karmina, který interpretoval písně a hudbu 17. století, součástí večera bylo společenské setkání v hlavním Rytířském sále.

Počítá se s dalšími proměnami expozic - byla zpracována projektová dokumentace pro novou stálou expozici geologie Jesenicka, která bude realizována v roce 2012. K modernizaci muzea přispělo opětovné zakoupení výstavního fundusu v podobě celoskleněných vitrín z bezpečnostního skla s diodovým osvětlením, ozvučení stálé expozice biologie nahrávkami hlasů zvířat a zakoupení makroskopu s makrostativem pro geologické pracoviště. Pro návštěvníky Muzea Vincenze Priessnitze byly pořízeny nové MP3 přehrávače.

V roce 2011 rovněž proběhla rekonstrukce nádvoří Vodní tvrze, v jejímž rámci byla vybudována kanalizace, vodovodní přípojka, došlo k odvlhčení objektu, byla posílena statika západního křídla Vodní tvrze a položena nová historická dlažba. Dále byl proveden ochranný nátěr zrekonstruované střechy a upraveno foyer hlavní výstavní místnosti. Pro další rozvoj muzea byla zpracována studie celkové rekonstrukce Vodní tvrze, jejímž cílem je optimalizace provozu, vybudování přístupu pro imobilní, zázemí pro návštěvníky v podobě kavárny, vinárny, galerie, sociální zařízení, ale i zastřešení nádvoří z důvodů bezpečnosti návštěvníků a vzniku multifunkčního prostoru.

K hodnocení výstavní sezóny: I přes poměrně nelehkou celospolečenskou a ekonomickou situaci se VMJ podařilo dosáhnout stavu návštěvnosti z předchozího roku 2010, tzn. 27.000 osob ve Vodní tvrzi, v Muzeu Vincenze Priessnitze a na výstavách v Javorníku, kde má VMJ detašované pracoviště. Značnou roli v tomto případě sehrály pondělky v průběhu letních prázdnin, kdy bylo otevřeno pro veřejnost. Vodní tvrz tudíž nabídla své služby od pondělí do neděle.

Krátkodobé výstavy v roce 2011 v Rytířském sále:

Jeskyně a další krasové útvary Jesenicka

Výstava prezentovala prozkoumané, ale veřejnosti nepřístupné jeskynní systémy na Jesenicku a představila výsledky činnosti místní Krasové skupiny Sever. Výstava rovněž připomněla zpřístupněné jeskyně Na Pomezí a Na Špičáku. Autory výstavy byli Dalibor Janák a Krasová skupina Sever.

Nechte na hlavě ...

Unikátní výstava dokumentovala vývoj pokrývek hlavy - přileb, klobouků, čepců a šátků. Výstava zachytila období od 19. století až do 70. let 20. století. Návštěvníci si mohli prohlédnout parádní kousky, které vkusně zdobily, ale i chránily své nositele. Součástí výstavy byl koutek s možností vyzkoušet si některé pokrývky i na vlastní hlavě. Vernisáž obohatili samotní návštěvníci, kteří se účastnili soutěže o nejzdařilejší pokrývku hlavy. Autorkou výstavy byla Mgr. Alena Turková, kurátorem Pavel Macháček.

Via belli

Výstava seznámila návštěvníky s celým průběhem prusko-rakouské války roku 1866, nazývané též jako sedmitýdenní. Přiblížila důvod vzniklého konfliktu, informovala o síle armád obou válčících zemí, představila druhy vojsk i s jejich výstrojí a výzbrojí. Výstava vznikla za spolupráce VMJ s Komitétem pro udržování památek z války roku 1866. Kurátorem výstavy byl Milan Rychlý.

O mašinkách

Výstavou jsme připomněli 100. výročí zahájení mezistátního provozu na železniční trati z Vidnavy do Nisy a 115. výročí vzniku regionálních tratí z Lipové-lázně do Bernartic a z Mikulovic do Zlatých Hor. Představili jsme vznik železniční sítě na Jesenicku od prvopočátků spjatých s vybudováním páteřní trati Hanušovice – Glucholazy po lokální úseky postavené na přelomu 19. a 20. století.

Z výstavy O mašinkách

Vedle bohatých fotografických a archivních dokumentů z počátků i nedávné historie železnice na Jesenicku výstava nabídla i ukázky železničních uniforem, hodnotního označení, zabezpečovací techniky nebo historické jízdenky a jízdní řády. Nechybělo ani modelové kolejiště, které velice potěšilo zejména malé návštěvníky. Výstava proběhla ve spolupráci s Muzeem Slezského Semmeringu v Horní Lipové. Kurátorem výstavy byl Pavel Macháček.

V hlavním výstavním sále Vodní tvrze proběhlo pět výstav, třem z nich jsou v rubrice Co přinesl čas věnovány samostatné články.

Merkur

Ojedinelá výstava prezentující historii známých stavebnic Merkur, která zaujala návštěvníky starší i mladší generace. Autorem výstavy byl Jan Mládek, který patří mezi pět největších sběratelů světa, jeho sbírka byla oceněna certifikátem Pelhřimovského muzea kuriozit. Stavebnice Merkur, která podporuje tvůrčí rozvoj dítěte, se stala součástí jeho života - jeho snem je vrátit Merkur do školních lavic k praktické výuce. Po celou dobu výstavy byla v Rytířském sále umístěna herna a dětem i dospělým bylo k dispozici cca 100 kg součástek stavebnice Merkur. Stavebnici bylo rovněž možné zakoupit na recepci muzea. Výstava měla mimořádnou návštěvnost. Kurátorkou výstavy byla Mgr. Veronika Rybová.

Já bych rád k betlému ...

Během prosince roku 2011 se ve VMJ uskutečnila již tradiční výstava betlémů, jež předvedla betlémy z různých materiálů dokazující neomezené možnosti lidského umu, tvořivosti a zručnosti. Návštěvníci se také seznámili s vánočním biblickým příběhem a významem postav v betlémech ztvárněných (svatá rodina, andělé, mudrci, pastýři), darů, jež mudrci přinesli a nahlédla do minulosti i současnosti místa, kde se vánoční příběh odehrál. Kurátorkou výstavy byla Mgr. Ludmila Dospivová.

K tradičním jednorázovým akcím s návštěvností několika tisíc lidí patří Muzejní noc a Vánoční jarmark. Obě akce slouží ke zvýšení zájmu veřejnosti a podpoře činnosti muzea. Atmosféru vždy dotváří malebný prostor Zámeckého náměstí se sousedním kostelem Nanebevzetí Panny Marie. *Muzejní noc* se těšila příznivému počasí a tím i hojně návštěvnosti. Byla zaměřena na významné osobnosti jesenického regionu, probíhaly noční prohlídky, naposledy

před rekonstrukcí sklepení Vodní tvrze předvedl kat používání mučících nástrojů. Program pro děti v podobě středověkého divadla, střelení z kuší, luků zaujal stovky malých návštěvníků. **Vánoční jarmark** se konal za finančního přispění firmy CAMPA - NET a.s. v termínu 2 - 3. 12. 2011. Na Zámeckém náměstí byla předvedena středověká řemesla od kuchyně, tkalcovství, kovolitectví, tesařství a kovářství, návštěvníky přivítal živý betlém, kapely hrající středověkou hudbu a stánky s vánočním punčem a vybraným sortimentem. Přístupná byla i výstava betlémů.

Významnou každoroční akcí je **Svatováclavské mezinárodní setkání** pořádané společně se Státním okresním archivem (SOKA) v Jeseníku, Českou křesťanskou akademií a Společností Vincenze Priessnitze. Odborný seminář na téma Historie textilního průmyslu na Jesenicku proběhl v Priessnitzových lázních v Sanatoriu Priessnitz.

Mezi další aktivity odborných pracovníků VMJ patří přednášky a exkurze. V roce 2011 jste mohli navštívit tyto přednášky:

Volby na Jesenicku v letech 1918 - 1938 - Pavel Macháček

Tajemství Račího údolí I., II. - Milan Rychlý

Jesenická kotlina - RNDr. Jan Hauk, CSc.

Kaktusy a sukulenty - Mgr. Ludmila Dospivová

Železnice na Jesenicku - Pavel Macháček

Jdeme se koupat aneb Naším předkům bychom mohli závidět - Pavel Macháček

Masožravé rostliny - Mgr. Ludmila Dospivová

Proběhly čtyři exkurze:

Zmizelé Jesenicko I. - Z Uhelné přes Zastávku a Hřibovou do Nových Vilémovic a zpět Červeným Dolem - Pavel Macháček

Travná - Borůvková hora - kaple Utrpení - vápenka - Javorník - Milan Rychlý

Travná - Borůvková hora - letiště - Sedm křížů - Javorník - Milan Rychlý

Ostružná - Kámen Sisi - Hášova chata - údolí Hučavy - Alojzovské louky -

Naučná stezka Pasák - Branná - Mgr. Ludmila Dospivová

I v roce 2011 podporovala činnost VMJ celá řada sponzorů. Všem patří dík. Tradičními sponzory jsou firma CAMPA - NET a.s., Řetězárna a.s., Fenix Trading s.r.o., VPO Plast s.r.o., Město Jeseník, Lesy ČR, Omya CZ s.r.o., Kooperativa, pojišťovna, a.s. a celá řada dalších firem.

To, že si VMJ uchovává poslední dva roky tak vysokou návštěvnost, svědčí o zájmu veřejnosti o muzejní činnost; modernizace muzejnictví, rekonstrukce kulturní památky a rozsáhlá propagace všech akcí se jeví jako dobrá cesta, jak získat pozornost všech věkových vrstev domácího publika i sezónních návštěvníků.

Děkuji jménem pracovníků Vlastivědného muzea Jeseník všem, kteří nás svým zájmem podporujete.

Mgr. Veronika Rybová, ředitelka VMJ

Rok 2011 ve VMJ, pracoviště v Javorníku

Vždy v každém ročníku našeho sborníku se začalo úspěchy, jichž jsme dosáhli za předešlý rok. Dovolte mi, abych začal letos úplně obráceně, a to neúspěchy. Bohužel se nám nepodařilo vytvořit novou expozici hornictví ve sklepení Městského kulturního střediska, kde se nachází i Městské muzeum. Příčinou nebyl ani tak nedostatek prostor nebo trojrozměrných předmětů, ale obyčejná byrokracie, která silně zasahuje snad do všech odvětví našeho života. Do dnešního dne se nám nepodařilo najít důstojné místo pro původní desku z niky kostela Nejsvětější Trojice v Javorníku se jmény padlých javornických občanů v 1. světové válce, která byla nedávno znovu nalezena.

Rok 2011 byl i nezdarem co se týče záchrany a stavu našeho nemovitého kulturního bohatství nejenom na Javornicku. Nemůžeme si nevšimnout, že i po více jak dvaceti letech svobodného vývoje mizí nebo silně chátrají, až na některé světlé výjimky, drobné církevní stavby, ať už jsou to kapličky, nebo různá boží muka. Tak například byla rozkradena kaplička v Horních Heřmanicích, kde se ztratil i hodnotný hodinový stroj, nebo kostelík na Dolním Lese u Vlčic, kde byl zase zcizen železný zvon. Byly zcizeny sochy z božích muk na Zálesí, zmizely ze světa i takové skvosty, jako je např. záměček v Bukové, v havarijním stavu – tedy bez života – je záměček ve Vlčicích nebo v Černé Vodě. A co taková Tančírna v Račím Údolí - zachrání se? Co za chvíli zbude po zřícenině hradu Rychleby, Kaltenštejnu nebo Koberštejnu,

Z výstavy Já jsem malý mysliveček

když se neinvestuje do záchran toho, co zbylo, ani koruna? Každý den nám mizí i technické památky - mosty, mostky, pomníky, vodárny, budovy starých nádraží nebo výtopny pro parní lokomotivy. Kde dnes najdeme cihlovou elektrickou rozvodnu, která se kdysi tyčila v každé obci? Kolik bylo docela nedávno dřevěných altánků... Na vině je řada faktorů, ale na prvním místě jsou „peníze“, protože jaksi všechno v poslední době přepočítáváme na peníze. A neuvědomujeme si, že investovat do těchto památek se vždy vyplatí. Tento kraj neoplývá velkým průmyslovým bohatstvím. Naše deviza spočívá v krásné přírodě a v ní bylo plno hodnotných staveb dotvářejících kulturní krajinu.

Nyní k tomu, co se nám podařilo. Na turistickou sezónu jsme připravili další výstavu z cyklu javornických podniků a spolků, kdy po javornických pivovarech, lékárně, poště a včelařích tentokrát následovala výstava o javornických myslivcích a lesnících. Výstava *Já jsem malý mysliveček* vznikla za dobře zaběhlé spolupráce organizací Vlastivědného muzea Jesenicka, Městského kulturního střediska v Javorníku, Státního okresního archivu Jeseník a s výpomocí Lesní správy v Javorníku a myslivců. Expozice byla rozdělena na dvě části. V první se návštěvníci ocitli v pracovně ředitele komorního ředitelství arcibiskupského velkostatku v Javorníku. Na stěnách mohli obdivovat historické fotografie a dokumenty zapůjčené jesenickým archívem. Lákadlem byly lovecké zbraně ze sbírek VMJ. Ve druhé části dominoval velkému sálu posed a na panelech byla představena historie a současnost jak Lesní správy v Javorníku, tak javornického mysliveckého sdružení. Ve vitrínách byly vystaveny plničky nábojů, odznaky, hodnostní výložky, alba s fotografiemi, vábničky, upoutaly i lovecké nože nebo pasovací tesáky.

Na konec roku jsme připravili výstavu s názvem *V odlesku vánočních ozdob*. Ta ukázala, jak si lidé zdobili vánoční stromek. Návštěvníci mohli vidět ozdoby starodávne i ty, které se používaly docela nedávno. Expozici doplňovaly historické pohlednice s vánoční tematikou ze sbírek VMJ.

Nejen na výstavách úspěšně pokračuje spolupráce jak s výše jmenovanými institucemi, tak s Archeologickým ústavem v Brně, Základní školou v Javorníku, Římskokatolickou farností v Javorníku, Javornickou dělostřeleckou gardou o.s., podnikem Lesy ČR a v neposlední řadě i s Městským úřadem v Javorníku.

Minulý rok byl opět úspěšný ve sbírkotvorné činnosti. Darem nebo vlastním sběrem jsme získali více jak 700 předmětů dokumentujících život našich předků. Zde bych chtěl zvláště vyzdvihnout soubor předmětů nalezených v odpadní jámě v Javorníku, která dokládá život ve městě od začátku 20. století po dobu druhé světové války. Pokračovala práce na elektronické databázi, po zpracování obrázků na skle následovala v roce 2011 databáze chladných zbraní.

A plány do budoucna? Snad se nám podaří dotáhnout do konce resty z loňska a dnes, kdy je již vytvořen nový územní plán Javorníka, snad už nebude stát nic v cestě podílet se s Českými lesy na vytvoření informační tabule na hradě Rychleby a Pustém zámku.

Milan Rychlý

Co přinesl čas

Konference a výstava o historii textilního průmyslu na Jesenicku

Již po jedenácté se letos na konci měsíce září uskutečnilo Svatováclavské mezinárodní setkání v Jeseníku, jehož pořadatelé jsou Vlastivědné muzeum Jesenicka, Státní okresní archiv Jeseník, Česká křesťanská akademie a Společnost Vincenze Priessnitz. Tématem letošního ročníku bylo přiblížení historie textilního průmyslu na Jesenicku. Není totiž příliš mnoho věcí, které by povědomí o regionu rozkládajícím se na severní straně Jeseníků rozšířily daleko do světa. A proslulé damaškové zboží z textilní firmy Regenhart & Raymann se stalo jednou z nich.

Tak jako i v minulých letech bylo Svatováclavské setkání rozděleno do dvou dnů. Jeho zahájení proběhlo ve středu 28. září 2011 na hřbitově v Bílé Vodě již tradičním pietním aktem u příležitosti 61. výročí násilné internace řádových sester ve zdejším klášteře. Na následující mši svatou a doprovodný kulturní program – sympatie přítomných si získalo především vystoupení místních ochotníků s hrou o zavraždění svatého Václava - navázal v klášterní kapli v Jeseníku večerní varhanní koncert ke Dni české státnosti v podání Ivy Slancové.

Ve čtvrtek 29. září 2011 se v Zimní zahradě sanatoria Priessnitz jesenických lázní uskutečnila hlavní část Svatováclavského setkání, která měla podobu konference. Po slavnostním zahájení zahájil sled přednášek PhDr. Petr Popelka, Ph.D. z ostravské univerzity a seznámil účastníky historického semináře s tím, co bylo na badatelském poli dosud k danému tématu vykonáno. Současný stav fondů delimitovaných v Zemském archivu v Opavě a stupeň jejich zpracovanosti podala PhDr. Simona Binarová. O textilním velkopodnikání v Rakouském Slezsku přednesl zajímavý referát prof. PhDr. Aleš Zářický, Ph.D. a logicky tak navodil atmosféru, kdy již bylo možné přejít k příspěvkům, které se věnovaly dílčím studiím přibližujícím jednotlivé kapitoly z dějin jesenického textilního průmyslu. Mgr. Bohumila Tinzová z jesenického archivu seznámila posluchače s odhalením dosud tradovaného omylu, že podnikatelská rodina Dittrichů z Krásné Lípy byla příbuzenskými pouty svázána s jesenickou rodinou Raymannů. Mgr. Jana Hradilová na

příkladu vysoce postaveného úředníka firmy Dr. Karla Hielleho ukázala nelehké životní osudy člověka, který se ocitl ve složité době první poloviny 20. století a musel se vyrovnávat s měnícími se režimy a ideologiemi. Mgr. Květoslav Growka připomenul početná ocenění, jakých firma Regenhart & Raymann dosáhla na světových výstavách. V dějinách textilního průmyslu na Jesenicku zanechaly nesmazatelnou stopu i obě světové války a následný odsun německého obyvatelstva. A právě nelehkou situaci, která znamenala konec názvu slavné značky a přechod továrny pod národní správu a následnou socializaci podniku, přiblížil prof. PhDr. Zdeněk Jirásek, CSc. z opavské univerzity. Textilnímu školství byly věnovány příspěvky historiků zdejšího muzea Mgr. Michaely Neubauerové a Pavla Macháčka. První se zabýval pokusem o zřízení přadláckých škol na Jesenicku ve 40. letech 19. století, druhý připomenul existenci Základní odborné školy československého průmyslu v Jeseníku v letech 1946 – 1951. Souhrn prezentovaných i neprezentovaných příspěvků podává kolektivní monografie, která byla vydána v předvečer Svatováclavského setkání.

Na dopolední konferenci navázala odpoledne v prostorách Vlastivědného muzea Jesenicka komentovaná prohlídka výstavy *Historie textilního průmyslu na Jesenicku* (trvala v době 13. 9. – 19. 11. 2011) spojená s prohlídkou prototypu unikátního tkalcovského stavu vynálezce Jaroslava Mikuleckého, který již v 50. letech 20. století objevil možnosti elektromagnetického přenosu damaškových vzorů na tkanou látku. K výstavě vyšel vkusný osmistránkový průvodce shrnující vývoj od domácího předení a tkaní přes vznik rozptýlené manufaktury k tovární velkovýrobě nejen v Jeseníku, ale i ve Zlatých Horách a Mikulovicích. Pozornost byla věnována i poválečnému vývoji a privatizaci po r. 1989.

Pavel Macháček

Ferda a spol. (aneb o hmyzu blanokřídlem)

Na letní prázdniny byla ve Vlastivědném muzeu Jesenicka připravena výstava o blanokřídlem hmyzu. Jak už název napovídá, zástupci tohoto různorodého řádu mají společný znak – dva páry blanitých křídel. Výstava byla zaměřena především na sociálně žijící hmyz, jako jsou mravenci, vosy, včely a čmeláci.

Sociálně žijící hmyz může vytvářet značně rozsáhlé kolonie, které pak nazýváme hmyzí státy. Státy vos, včel a mravenců fungovaly mnohem dříve než ty lidské a to už před 100 miliony lety. Životní strategie sociálního hmyzu je založena na systému kast: matka (královna) – dělnice (neplodné samice starající se o chod celé kolonie) – samec. Příčinou sociálního chování hmyzu je genetika. Potomci jedné královny (dcery - dělnice) jsou si totiž navzájem příbuznější než matka s dcerou (královna s dělnicí). Proto se dělnicím vyplatí pečovat více o své sestry, než dcery. Tento úzký vztah je dán skutečností, že jejich otec pochází z neoplozeného vajíčka.

Stavební umění těchto malých tvorů můžeme jen obdivovat. Mezi nejlepší a nejpilnější stavitele patří v celém hmyzím světě vosy, včely medonosné a jízlivky. Jejich dokonale upravená hnízda se vyznačují také výbornou funkčností. Navíc většina druhů staví hnízda potmě a v omezeném prostoru. Koloběh přírody je však neúprosný a životnost vosích hnízd je vyměřena na dobu šesti měsíců. Pak se kolonie rozpadá a přežívá jen mladá královna, která na jaře založí novou kolonii. Stejný osud postihne i kolonii čmeláků.

Jen mravenci a včely vytváří víceleté státy. Mravenci jsou na Zemi nejpočetnější hmyzí skupinou. Najdeme je prostě všude. Žasneme nad jejich variabilitou a adaptacemi na různá prostředí. Jen u nás žije něco málo přes 100 druhů mravenců. Z tropických a subtropických

oblastí jsou známi mravenci zemědělci, tkalci, medonoši, zrnogedí a spousta dalších se svým specifickým životním stylem.

Věřím, že tato výstava přispěla návštěvníkům k bližšímu poznání těchto pozoruhodných tvorů a že si jich teď v přírodě budou i více všimnout.

Ludmila Dospivová

Z pavučin našich depozitářů

Vlastivědné muzeum Jesenicka již tradičně zařazuje do svého každoročního programu výstavu, která je věnována výtvarnému umění. V roce 2011 to byla výstava nazvaná **Z pavučin našich depozitářů**. Cílem autorského kolektivu ve složení Petra Hečková, Pavel Macháček a Milan Rychlý bylo seznámit návštěvníky výstavy s malířstvím „dlouhého 19. století“ a přiblížit jim pestrou paletu jeho výtvarných stylů a zároveň představit zajímavé obrazy z tohoto období, které až dosud byly ukryté před zraky veřejnosti v depozitářích muzea. Toto století bývá historiky označováno jako „dlouhé“ - ohraničené dobou rodícího se osvícenství, na straně druhé 1. světovou válkou. Éra mezi těmito dvěma mezníky je specifická také z hlediska uměleckého vývoje, kdy ani Jesenicko nemohlo stát stranou. Jestliže v předchozí době byli zadavateli malířských děl především vratislavští biskupové, pak v 19. století se objednavateli stávaly stále více měšťanské vrstvy a osobnosti z řad jesenických podnikatelů. Přestože malířství na Jesenicku bylo doménou především místních umělců, představuje fond olejomalb vlastivědného muzea v Jeseníku významný soubor krajinomalby, portrétního a náboženského umění od 2. poloviny 18. století

do počátku 20. století. Jádro výstavy tvořila sbírka portrétů občanů jesenického regionu, kteří se významně zapsali do historie kraje. Mezi autory nechyběla ani díla uznávaných portrétistů, jako byli Antonín Machek, Antonius Aust, Emilia Stregen nebo Johann Herrman. Dále byla představena díla významných regionálních malířů - bratrů Theerových, Adalberta Willmanna, Alfreda Beyera nebo Josefa Ignáce Baucha a jeho syna Aloise Baucha.

Výstava probíhala ve výstavním sále Vodní tvrze od 12. dubna 2011 do 11. června 2011 a zhlédlo ji celkem 195 návštěvníků.

Pavel Macháček

Jubilea, vzpomínky

Odešel vlastivědec Jaroslav Fiala ze Zlatých Hor

Dne 7. února 2012 zemřel ve věku 83 let Jaroslav Fiala, zlatohorský vlastivědec a numismatik. Jako řada jeho spoluobčanů se sem přistěhoval za prací v Rudných dolech. Vášnivý sběratel mincí a člen České numismatické společnosti neměl daleko k širším zájmům o historii, jednak o heraldiku – nebylo hradu či zámku, který navštívil, aby nezakreslil a nepopsal ve svých „cestopisech“ erby zde spatřené. Protože většina z nich byla vytesána v kameni, začal po obdobných kamenných památkách pátrat i ve svém okolí. Politické změny po roce 1989 umožnily nejen jemu své soukromé koníčky a zájmy nasměrovat k veřejnosti. Když v Jeseníku vznikla při vlastivědném muzeu Vlastivědná muzejní společnost, záhy se stal jejím aktivním členem. A vytrval v ní i přesto, že v souvislosti

s nadcházejícím výročím 770 let města Zlaté Hory r. 1994 vznikl Klub přátel Zlatých Hor, v němž se mohl Jaroslav Fiala od samotného počátku bezprostředně realizovat. Podpora osvětleného vedení města pak vedla k založení vlastního městského muzea, jak se lze dočíst na stránkách oblastního zpravodaje Zlatohorsko v říjnu 1995 z pera J. Fialy. V muzeu též vystavil svou sbírku medailí, odznaků, psích známek a turistických štítků, tedy veškerou drobnou plastiku týkající se zlatohorského regionu. A do Zlatohorska, kde redakce zavedla pravidelnou rubriku Klubu přátel Zlatých Hor, přispíval jak jednotlivými články, např. o nálezech mincí ve Zlatých Horách, psích známkách a smírčích křížích, tak seriálem vlastivědných zajímavostí pod názvem „Kolem čeho chodíte, možná o tom nevíte, že...“, který v letech 1995-2002 zaznamenal 16 pokračování. Jaroslav Fiala byl živoucím dokladem „srdcaře“, vlastivědného badatele, který se chce podělit o svou radost s ostatními. A tak zůstane v naší paměti zapsán navždy.

Literatura

Přečetli jsme za vás

Myška, Milan a kol.: Historická encyklopedie podnikatelů Čech, Moravy a Slezska. Ostrava 2008.

Druhý díl encyklopedie (I. díl 2003) přináší několik hesel rodáků z Jesenicka, kteří uspěli ve světě, např. Franz Florian Goebel (* 1802 Javorník) se jako textilní podnikatel v Krnově stal i jeho starostou; Emil Sax (*1845 Javorník) vynikl jako významný národohospodář. Z místních osobností je velká pozornost věnována rodině Latzlů ze Skorošic, podnikatelů v textilním, potravinářském a papírenském průmyslu (Ernst, Josef Filip, Anton Kajetán, Adolf, Anton a Josef), z jednotlivců zde najdeme statkáře Friedricha Schenkenbacha z Uhelné a nesmí chybět pochopitelně Vincenz Priessnitz a Johann Schroth. V jeho případě se však autor dopustil chybného přepisu jména na Schrodt – tak se totiž psával jeho otec; jméno Schroth se však stalo firemní značkou a pod ní funguje dodnes!

Macháček, Pavel – Šos, Marcel: Zaniklé obce Jesenicka. Na jedné lodi o.s. [Jeseník 2011], 38 s.; Zaniklé osady Jesenicka. Red. Bajerová, Alena a kol., Hnutí Brontosaurus Jeseníky [Jeseník] 2011, 126 s.

Historik P. Macháček připravil charakteristiku zaniklých lokalit Jesenicka po r. 1945, včetně těch, kde počet jejich obyvatel poklesl pod 10 procent původního osídlení. Většinou se jednalo o zemědělské osady, které původně vznikly v období josefínských reforem, zejména při parcelaci půdy panských velkostatků, až na nejstarší Kohout. Čtenáři zde najdou následující osady: Růženec, Jedlovec, Hraničky, Hraničná, Hřibová, Nová Véska, Kohout, Pavlínka, Gortartovice, Annín, Kamenné a Johanka. Brožuru „zredigoval“ M. Šos tím, že u každé lokality doplnil polohu podle GPS a data jejich vzniku a zániku, aniž by si přečetl text historika, takže údaje zde obsažené se mnohdy rozcházejí. Rovněž jeho vysvětlivky jsou zavádějící, např. chápat v kontextu jesenických osad pacht jako formu otroctví je projevem diletantismu. Potěšující je skutečnost, že v závěru brožura upozorňuje na knihu se stejnou tematikou vydanou Hnutím Brontosaurus v edici Cesta ke kořenům. Ta je o poznání rozsáhlejší, vedle výše jmenovaných zaniklých osad přibyla Zastávka a dalších 15 téměř zaniklých osad: Červený Důl, Vojtovice, Dolní Les, Buková, Sedm lánů, Zelená Hora, Polka, Staré Podhradí, Paseky - Bažiny, Rokliny, Františkov, Terezín, Vysutá (Renertov), Salisov a Javorná. Oproti předchozí brožuře byla odpovědněji zredigována 5 osobami (!), avšak nikdo z nich se nepřiznal k autorství – je nepochopitelné, že s takovou tiráží mohla vůbec obdržet ISBN. Tyto technické výtky nic nemění na tom, že se jedná o mimořádný počin - kde jinde než v minulosti hledat pomoc k odstranění příčiny „vykořenění“ novodobého obyvatelstva Jesenicka. Brožury jsou vybaveny jak řídce se vyskytujícími historickými snímky, tak současnými, povětšinou tristními záběry.

Pelc, Martin – Šopák, Pavel – Šústková, Hana: Opava – Vídeň. Měšťanská kultura 19. století mezi periferií a centrem. Opava 2011. 208 s.

Bývalé hlavní město Rakouského Slezska je oproti za socialismu dominující Ostravě takřka zapomenuto. To, že stálo v 19. stol. geograficky na periférii Rakousko-Uherska, neznamenal, že by Opava neměla zajímavé propojení s hlavním městem říše. Autoři se je pokusili naznačit v několika významových okruzích – od kariéry gymnaziálního profesora, státních úředníků, přes vliv politických stran a spolků, až po „vizuální reprezentaci“. Ta je zajímavá i pro Jesenicko, které stálo i na periférii Slezska, ale z něhož pocházely osobnosti, které se zapsaly do života jak Opavy, tak Vídně, či docházelo k zpětnému průniku na Jesenicko. Spolek rakouských Slezanů ve Vídni zde toužil po pomníku – a byl postaven pomník Vincenze Priessnitze (1911), otec autora pomníku Karla Marii Vídeňan Johann Schwerdtner vytvořil již v r. 1874 Priessnitzovu medaili k odhalení Myslbekova českého pomníku na Gräfenberku. Architekt Leopold Bauer, autor Priessnitzova sanatoria, spolupracoval s Josefem Obethem, jehož díla najdeme jak v Opavě, tak ve Vídni. Sochaři vůbec – nejvíce pak Hans Schwathe oscilovali mezi Vídni a původní domovinou. Kniha je nabitá nejen fakty, ale hlavně až překvapivými souvislostmi mezi nimi, autoři totiž naštěstí nezůstali u popisného pozitivismu, ale knihu napsali zaujatě a hlavně čtivě.

Tinzová, Bohumila – Klaner, Eduard: Tajemství slezské kuchyně. Recepty nejen z Jesenicka. Eberesche, o.s., Jeseník 2011. 68 s. Tíž: Slezská kuchyně pro den všední i sváteční. Tradiční jídla nejen z Jesenicka. Eberesche, o.s., Jeseník 2011. 80 s.

Prvním projektem občanského sdružení, nesoucího název podle nářečního pojmenování jedlé jeřabiny, je vydání regionální kuchařky. Úvodní studie podává historický přehled o způsobu obživy zdejších obyvatel, o domě, kuchyni a jejím vybavení. Následuje skladba stravy a způsob přípravy pokrmů v průběhu dne (snídaně, oběd, večeře) a samostatně jsou vysvětlena sváteční jídla (církevní svátky, dožínky, narození, svatba, pohřeb). Vlastní recepty pak jsou rozděleny do čtyř kapitol: na recepty lidové a měšťanské kuchyně, recepty z místních hostinců a na recepty z bývalého českého Kladska. První kniha byla neprodejná a protože byla rychle rozebrána, připravili autoři další, řekněme předvánoční vydání v dokonalejší technické úpravě.

Szlaki turystyczne pogranicza nysko-jesenickiego. Touristische Routen im Grenzgebiet zwischen Nysa und Jeseník. Turistické trasy nysko-jesenického příhraničí. Red. Bukala, Anton a kol., Nysa 2011, 200 s.

Okresní úřad v Nyse vydal v rámci evropského projektu přeshraniční spolupráce Turistické trasy nysko-jesenického příhraničí zásadní publikaci, která spolehlivě nahradí desítky různých parciálních turistických brožurek a map. Protože je určena především polským zájemcům, začíná územím nyského okresu – pěšími trasami, historickými procházkami měst, přírodovědnými a naučnými stezkami, pokračuje cyklistickými trasami, mezinárodními kulturně historickými trasami, jako např. Nyská svatojakubská cesta, kajakářskými trasami na Kladské Nyse a končí lyžařskou, jezdeckou a automobilovou turistikou. Obdobně jsou pojaty vybrané trasy v Jeseníkách a okrese Jeseník. Každá trasa je popsána, jsou zde údaje o její délce, přibližném čase výletu a je doprovázena kvalitní fotodokumentací či grafy s převýšením. Autoři nezůstali

jen u přírodních krás, ale nabízejí i bohatství kulturních památek na obou stranách hranice a upozorňují i na tradiční kulturní akce, které stojí za návštěvu. Čtenář zde najde i mnoho adres a odkazů na informační střediska, stravovací a ubytovací zařízení, závěr tvoří seznam literatury a vybraných webových stránek, na konci knihy je místní rejstřík. Rovnou polovinu knihy pak tvoří bohatý mapový doprovod. Začíná centry měst Jeseník, Nysa, Gluchołazy, Javorník, Korfantów, Otmuchów, Paczków a Zlaté Hory. Pak následuje velice podrobně zpracovaná vlastivědně-turistická mapa v měřítku 1 : 40 000, turista zde najde zaznačeny mj. i kapličky, sochy svatých, vyhlídková místa, čapí hnízda, památné stromy, hájovny, zahrádkářské kolonie atd.

Neubauerová, Michaela – Prejda, Jan: Technické služby Jeseník a.s. Historie a současnost služeb pro město a region. Jeseník 2011. 66 s.

Je až neuvěřitelné, kolik materiálu se autorce podařilo vytěžit ze skromných archivních fondů z období po 2. světové válce o činnostech a zaměstnáních, které stály na nejnižším stupni společenského žebříčku. Vývoj posledních 20 let je přece jen zdokumentován lépe, včetně fotografií. První část brožury je zpracována chronologicky, speciálně jsou připomenuty zvelebovací činnosti a akce Z. Druhá část je uspořádána podle jednotlivých provozů: správa a údržba komunikací, zeleně, veřejného osvětlení, odpadového hospodářství a pohřebnictví. I každá tato pasáž obsahuje historický nástin zasahující až do 19. století, jak je tomu např. u hřbitovů a parků. Graficky vkusně vyvedená brožura s barevnými fotografiemi zaplňuje další bílé místo v dějinách města Jeseníku.

Radkovičová, Jitka: Stopy vedou k Ivančeně. Odboj slezských skautů 1938-1945. Junák, Praha 2011. 344 s.

Knihy přináší skutečný příběh skautů popravených v dubnu 1945 v Těšíně. Autorka na základě pečlivého archivního studia a výpovědi pamětníků systematicky zmapovala odbojovou činnost slezských skautů v letech 1938-1945. Odhalila přitom celou řadu nánosů mýtů i falzifikací v dobách socialismu, dospěla i k novým objevům. Týkají se i Jesenicka. V období po vzniku protektorátu sehrál iniciační roli při vytváření skautské odbojové skupiny středoškolský profesor Bohuslav Fiala - Čingala, vedoucí roverského oddílu. Prof. Fiala odešel po válce do Jeseníku, kde založil české reálné gymnázium. Jeho role v odboji byla v mnohém nedoceněna, ba dokonce neznáma. Rovněž o osudech železničáře Josefa Hankuse, který v září 1938 sloužil jako výpravčí ve Vidnavě a byl jedním z těch Čechů prchajících posledním vlakem při napadení sudetoněmeckým freikorpssem, se lze dočíst poprvé.

Jesenicko na stránkách periodik

Jeseník město a lázně, měsíční zpravodaj

Nosným regionálním vlastivědným tématem ročníku 2011 byl seriál Michaely Neubauerové Řemesla našich předků. Ve 12 číslech se čtenářům představili: hostinští a šenkýři, hrnčíři, kameníci a kamenosochaři, kováři, podkováři a zámečníci, slévači a kovolitci, kožedělná řemesla, krejčí a ševci, lékárníci a apatykáři, malíři obrázků na skle, mlynáři a pekaři, pivovarníci a sladovnické, přadleny, tkalci a barvíři. Celý ročník pokračoval v několikaletém projektu mapování „ztraceného Jeseníku“ formou srovnávacích fotografií.

Sborník Národního památkového ústavu – územního odborného pracoviště v Olomouci

Poznamenejme nejprve, že třetina příspěvků sborníku 2010 se týká Jesenicka. Jiří Kaláb se věnuje opomíjené problematice lidového domu na Javornicku. Poukázal na atypickou formu, která osciluje mezi domem typickým v pruském Slezsku a tzv. jesenickým domem, která se vyskytovala v jihozápadní nížinné části Javornicka a Vidnavska. V jihovýchodní části pak převažoval tzv. kamenický dům jen s malým hospodářským zázemím, odrážející způsob obživy obyvatel. Po odsunu původního obyvatelstva velká část těchto usedlostí zanikla, byla demolována či přestavěna. Takřka v intaktní podobě se zachovaly tři z částí vybydlené usedlosti v Nýznerově. Eva Pulkrťová podala výklad o obnově dřevěných historických konstrukcí. V Jeseníku se podařilo obnovit barokní krov vodní tvrze. Ve Vlčicích byl zachráněn barokní krov kostela sv. Bartoloměje s dochovanou konstrukcí zvonového a hodinového patra ve věži z r. 1600. Článek je doplněn podrobnou fotodokumentací. Robert Šrek se v rozsáhlém příspěvku věnoval tématu, přesněji fenoménu lázni Gräfenberk. Na základě ukončení priessnitzovské epochy nadšeného opěvování přirozenosti a zbožštění přírody dokládá rychlý stavební přerod lázni do 1. světové války.

Sborník 2011 pokračuje ve sledování Jesenicka. Hana Dehnerová informuje o nálezů pozdně gotických kachlů, získanými v r. 2002 při záchranném archeologickém výzkumu v areálu zámku Jánský Vrch v Javorníku. Dvěma příspěvky přispěla Eva Pulkrťová, v prvním Vodní tvrze v Jeseníku a úskalí její nové proměny podává rozpory mezi úsilím o modernizaci ze strany muzea a investora a památkovou péčí na straně druhé. Další příspěvek vyznívá optimističtěji, je věnován záchraně kostela sv. Jana Křtitele v Horním Údolí.

Slezský sborník

Acta Silesiaca 108, 2010 číslo 3-4 přineslo rozsáhlý text Petra Popelky Sociální začleňování špičkových měšťanských podnikatelů éry průmyslové revoluce na příkladu moravské podnikatelské rodiny Kleinů. Pro Jesenicko je tato studie zajímavá rodokmenem Kleinů a popsáním životních osudů hlavní aktérů, mj. Libora Kleina, který se narodil 2. 2. 1803 v Ondřejovicích. V rubrice Kronika nalezneme posouzení X. svatováclavského setkání.

Vlastivědné listy severní Moravy a Slezska

Do 2. čísla 37. ročníku přispěli dva jeseničtí autoři. Pavel Macháček připomněl 110 let muzejní práce v Javorníku. V článku si nelze nepovšimnout dvou tendencí: osobního nasazení vlastivědců, kteří budovali muzejní expozice, a krkolomných institucionálních změn „shora“, které je přesouvaly a rušily. Jana Hradilová popsala existenci katolické mateřské školy v Jeseníku v letech 1886-1945.

Zpravodaj Cesty ke kořenům

Hnutí Brontosaurus Jeseníky se ve dvou číslech r. 2011 věnují velkému projektu na vznik městečka neziskovek v areálu bývalé vojenské posádky v Mikulovicích známe pod pomístním názvem Muna. Čtenář zde najde organizační informace k slavnostnímu otevření naučné stez-

ky Munou i zpravodajství z řady doprovodných kulturních akcí, které se tam konaly. Z hlediska obnovy kulturního a přírodního dědictví na Jesenicku přineslo 1. číslo tři zprávy o akcích ve městě Jeseník: otevření Knoppova pramene na jižním okraji svahu Fučík, renovace Kapsovy kamenné lavice Návrat Germánů z lovu a studii k obnově Beckmannova kříže u soutoku Bělé a Staříče. Ve 2. čísle představuje Jesenický horský spolek výsledek svého snažení, obnovu kapličky v osadě Františkov, nesoucí nyní jméno kaple Smíření.

Altvater

V 1. čísle roč. 2010 najdeme text k 80. narozeninám Herberta Reinelta, čestného občana Jeseníku a zasloužilého funkcionáře evropské turistiky. V Tomíkovcích byl opraven pomník z 1. světové války, zde vyšla unikátní fotografie původního ku srovnání. Z vlastivědy je zde redakčně upraven a přetištěn článek W. Beina o básníkovi a politikovi Josefu Christianovi von Zedlitz z Javorníku. V závěru najdeme recenzi práce Mgr. teologie Stefana Stipplera Saubsdorf – Katholischer Pfarrkirchenrat 1940-1944. Ve 3. čísle najdeme drobné zpravodajství z Jesenicka a článek k 65. výročí úmrtí vratislavského arcibiskupa kardinála Bertrama. 4. číslo přetisklo zprávy o stavbě rozhledny na Pradědu z r. 1901 a 1905.

Následující číslo připomíná básníka slezského nářečí Viktora Heegera a K. Weber s G. Krausem zpracovali článek o „suvenýrech“ z Jesenicka – odznamech, reklamních tabulích, upomínkách na biřmování či sklenicích a hrncích s malůvkami Gräfenberku, Jeseníku a poutního místa Mariahilf. Závěrečné číslo přináší reportáž z okruží cesty od Králík přes Kladsko, Bílou Vodu do Zlatých Hor a po stezkách Hrubého Jeseníku. Z vlastivědy je zde text G. Pohla o pomnicích a pamětních deskách herečky Teresie Kronesové z Bruntálu.

První číslo roč. 2011 přetiskuje dva články z javornického krajského časopisu Jauerniger Heimatbrief 1963 a 1965 o kostele ve Vlčicích a 5 vlčických rybnících. V následujícím čísle můžeme být svědky mimořádné události – Otfried Böse obdržel jako první čestný odznak za 80leté členství v MSSGV! Historický článek je věnován chatě Schlesierhaus, dnes Paprsek. Ve 3. čísle nadchne v „osobní kronice“ Černé Vody stará fotografie kovárny Karla Volkmera z r. 1912. Další číslo připomíná 30 let obnovené folklórní soutěže Hahnschlagen – v r. 2006 se konala i na Bobrovníku. Srovnávací fotografie holičství Klein je opět z Černé Vody. Předposlední číslo přináší reportáž z Hahnschlagen 2011. Ve zpravodajství z Nových Vilémovic najdeme fotografii nového pamětního kamene k 720. výročí vzniku obce. Poslední číslo vedle reklamy na knihu B. Tinzové a E. Klamera Geheimnisse der schlesischen Küche přináší několik zpráv: Z osobních vybíráme, že Mgr. Anton Otte se stal po 150 letech prvním německým proboštem Vyšehradské kapituly. V areálu MUNA v Mikulovicích byl odhalen Kříž smíření a v lázeňském městě Oberstausen k 25. výročí spolupráce s krajskou organizací Lipovských proběhlo slavností setkání v kostele sv. Petra a Pavla, kde je umístěna pamětní deska mj. s vyobrazením Pradědu, kaple na Ramzové a kostela sv. Václava v Dolní Lipové.

Heimatbrief der Lindewiesner

První číslo čtvrtletníku obsahuje zajímavé vyprávění o místní lipovské hudbě, resp. kapelách, které koncertovaly v lázních, hrály na zábavách apod. Článek doprovází zdařilé dobové fotografie. 316. letní sešit přináší první část studie Ing. Franze Kieglera o kamenickém průmyslu v Lipové. Závěrečné číslo 317. přetisklo zprávy o stavbě rozhledny na Pradědu z r. 1901 a 1905.

Heimatbrief für Weidenau-Großkrosse

Ročenka krajanského sdružení Vidnava – Velká Kraš č. 65/2011 obsahuje vedle každoročního zpravodajství ze spolkových akcí nástin projektu Pomník pro vyhnané, který by měl být vztyčen na vidnavském hřbitově. Bohaté zprávy z Vidnavska zahajuje fotoreportáž o opravě kostela sv. Jáchyma ve Velké Kraši či z oslav 135. výročí hasičského sboru ve Vidnavě. V rubrice Vzpomínky je přetištěno 16 dobových pohlednic vidnavských hotelů a hostinců; smutně pak působí nová vidnavská pohlednice se třemi zaniklými objekty – ozdravovnou (1996), šamotkou (1991) a vlakovým nádražím (2010). Redakce dále přetiskla článek dr. Peschela o válečném pomníku sv. Jiří, díle Josefa Obetha, se 4 zajímavými fotografiemi. Nově objeveným pracem tohoto sochaře se věnuje článek B. Tinzové, který je tak doplňkem její monografie z r. 2008. Z personálií vyberme mimořádné ocenění, jehož se dostalo O. Bösemu za 80leté členství v MSSGV. Mons. A. Otte byl oceněn Medailí smíření Ackermann-Gemeinde a jako horká novinka se zde objevila alespoň pozvánka na jeho instalaci proboštem Královské kolegiální kapituly sv. Petra a Pavla na Vyšehradě 16. 10. 2011.

Zaznamenáno na okraj

V příloze Lidových novin Orientace 25. června 2011 vyšel cestopis historika architektury Zdeňka Lukeše z Kanceláře prezidenta republiky po stopách „wagneriánů“, tedy žáků vídeňského profesora Otty Wagnera, na Moravě a ve Slezsku. Pozornost věnoval zejména Leopoldu Bauerovi, jehož dílem je i Priessnitzovo sanatorium v Jeseníku. Časopis Fakta & svědectví 5/2011, který se věnuje vojenské historii, přinesl vyvážený pohled Karla Krátkého na osobnost mjr. Ctibora Nováka z Jeseníku pod názvem Život jako na lochnesce. Novák byl popraven 2. 5. 1955 v procesu bratří Mašínů. Ve Vlastivědném věstníku moravském 2011/4 referuje kolektiv autorů u unikátní pravěké sekýrce z nefritu ve sbírce jesenického muzea. Na webových stránkách http://stavba.tzb-info.cz/historicke_stavby/79936 najdeme detailní a velice zajímavou zprávu o opravě krovu Vodní tvrze v Jeseníku.

Pokud není uvedeno jinak, je autorem K. Growka

Zusammenfassung

Die 13. Ausgabe des Sammelbandes Jesenicko ist dem 100. Geburtstag des Historikers und Archivars PhDr. Rudolf Zuber (1912–1995) gewidmet. An seine Persönlichkeit und sein Werk erinnert im einführenden Beitrag B. Tinzová.

Die Artikel werden in der Serie der Autoren † A. Roubic – K. Müller zu Inventarverzeichnissen der Kirchen in der Region Javorník diesmal mit der Pfarrei Skorošice fortgesetzt. J. Hradilová stellt den Fund einer Haarsträhne des Priesters und Gelehrten Dr. Karl Ditters von Dittersdorf (1793–1851) vor. J. Glonek beschrieb die erste touristische Karte und Baedekerführer in der Region Jeseník. P. Macháček stellte die Ergebnisse der deutschen politischen Parteien in der Region Jeseník bei den Parlamentswahlen in den Jahren 1920–1935 dar.

In der Rubrik Drobnosti (kleine Beiträge) finden wir Proben der volkstümlichen Schnitzereien in der Region Jeseník, zwei neu festgestellte Glocken in den Kapellen auf dem Křížový vrch und in Hamrová und Funde zur Tätigkeit des Reichsarbeitsdienstes in Javorník. Zu den Persönlichkeiten gewidmeten Beiträgen gehört ein Nachtrag der Legionäre des Bezirkes Jeseník, ein Biogramm der Widerstandskämpfer Rudolf Ošanec und Jan Stoupal, eines vergessenen Heimatkundlers und Archivars. Aus den neu bearbeiteten Archivfonds stammt ein Text über die Tätigkeit und die Struktur der Tschechoslowakischen Sozialdemokratie in der Region Jeseník nach dem zweiten Weltkrieg. Die Naturkunde liefert einen Beitrag, der interessante Organismen eines aufgelassenen Steinbruches in Vápenná registriert. Die traditionelle Rubrik Kronika (Chronik) gibt eine Übersicht über die Aktivitäten im Staatlichen Kreisarchiv Jeseník und im Heimatkundemuseum der Region Jeseník, einschließlich dessen Arbeitsstelle in Javorník.

Den Abschluss bildet eine Übersicht über die neu erschienene Literatur der Region Jeseník und dessen Erwähnung auf den Seiten der Periodika.

Streszczenie

Trzynasty numer czasopisma Jesenicko jest poświęcony 100. rocznicy urodzin historyka i archiwisty dra Rudolfa Zuberera (1912–1995). Jego osobę i dokonania przypomina artykuł wstępny B. Tinzovej.

A. Roubic i K. Müller kontynuują artykuły na temat inwentarzy kościołów na Javorniku z 1804 r., tym razem o parafii w Skorošicach. J. Hradilová prezentuje znalezisko kosmyka włosów księdza i naukowca dr. Karla Ditterse z Dittersdorfu (1793–1851). J. Glonek opisał pierwsze mapy turystyczne i przewodniki w Jeseníkach. P. Macháček przedstawił wyniki wyborcze niemieckich partii politycznych na Jesenícku w latach 1920–1935.

W dziale przyczynki znajdziemy przykłady starego rzeźbiarstwa ludowego w Jeseníkach, dwa nowo odnalezione dzwony w kaplicach na Křížovém vrchu i w Hamrové i odkrycia dotyczące działalności Służby Pracy Rzeszy w Javorníku. Do przyczynków poświęconych osobom należą uzupełnienia poświęcone legionistom, biogramy Rudolfa Ošanca i Jana Stoupala, zapomnianego patrioty i archiwisty. Z nowo opracowanych zespołów archiwalnych pochodzi tekst o działalności i strukturze Czechosłowackiej Socjaldemokracji na Jesenícku po II wojnie światowej. Tematykę przyrodniczą reprezentuje przyczynek rejestrujący ciekawe organizmy opuszczonego kamieniołomu koło Vápennéj.

Tradycyjna rubryka Kronika przedstawia przegląd działalności Archiwum Powiatowego w Jeseníku i Muzeum Krajoznawczego Jesenicka, a także jego oddziału w Javorníku.

Numer zamyka przegląd nowej literatury o Jesenícku i wzmianek o nim na łamach czasopism.

Autoři tohoto čísla

† **PhDr. Antonín Roubic**, archivář, vedoucí Státního archivu Opava, pobočky Olomouc. O něm viz Biografický slovník archivářů českých zemí. Praha 2000, s. 544.

PhDr. Karel Müller, ředitel Zemského archiv v Opavě, člen redakční rady Jesenicka.

Mgr. Jiří Glonek, pracovník Studovny historických fondů Vědecké knihovny v Olomouci. Dlouhodobě se zabývá především moderními dějinami, speciálně studiem německého obyvatelstva v ČSR a nacistickou ideologií. Autor knih *Dějiny obce Hlubočky* (2006), spolu s J. Papajíkem, *Zaniklé obce Vojenského újezdu Libavá* (2007), *Mauric Remeš – Olomoucký lékař a vědec* (2010), spolu s L. Novotným.

Doc. RNDr. Jaroslav Skácel, CSc., geolog. Usnesením zastupitelstva města Jeseníku ze dne 14. 4. 2011 bylo doc. Skácelovi uděleno čestné občanství města. Do Jesenicka přispěl: *Svědectví starých hraničních kamenů a skalních rytin* (2009/10) a *Otazníky kolem dolu Boží požehnaní pod Jánským Vrchem u Javorníka ve Slezsku* (2011/12).

Jan Lednický, kampanolog, svou pozornost věnoval především zvonům v okrese Bruntál, publikoval dvě studie ve Sborníku bruntálského muzea.

Jiří Ošanec, absolvent oboru dějepis-filosofie na FF UP v Olomouci, působil jako pedagog. Od r. 1990 je profesionálním genealogem. Věnuje se regionálním studiím, např. smírčím křížům. Jeho poslední knihou je vydání paměti svého dědečka z námořní služby v letech 1902–1904 *Ze slezské vísky plavčíkem u maríny* (2011).

Mgr. Zdeněk Kravar, archivář ZA v Opavě.

Mgr. Bohumila Tinzová, ředitelka SOkA Jeseník.

Mgr. Jana Hradilová, archivářka SOkA Jeseník.

Mgr. Květoslav Growka, archivář SOkA Jeseník.

Pavel Macháček, historik VMJ Jeseník.

Milan Rychlý, správce depozitáře VMJ v Javorníku.

Mgr. Ludmila Dospivová, biologka VMJ Jeseník.

JESENICKO

VLASTIVĚDNÝ SBORNÍK

Svazek 13.
Jeseník 2012

Redakční rada:

Mgr. Květoslav Growka (*výkonný redaktor*), Mgr. Veronika Rybová, PhDr. Karel Müller,
Mgr. Bohumila Tinzová, RNDr. Josef Večeřa, doc. PhDr. Pavel Šopák, Ph.D.

Nakladatel:

Vlastivědné muzeum Jesenicka

Vydávají:

Vlastivědné muzeum Jesenicka

(Zámecké nám. 1, 790 01 Jeseník, tel. 584 401 070, muzeum.jesenik.net,
e-mail: muzeum@jesenik.net)

Zemský archiv v Opavě - Státní okresní archiv Jeseník

(Tovární 18, 790 01 Jeseník, tel. 584 411 710, www.archives.cz/jesenik,
e-mail: podatelna@je.archives.cz)

Grafická úprava:

LENTILstudio - Tomáš Vlazlo, Jeseník (info@lentil.cz)

Tisk:

Tiskárna K-tisk, Bruntál

Náklad:

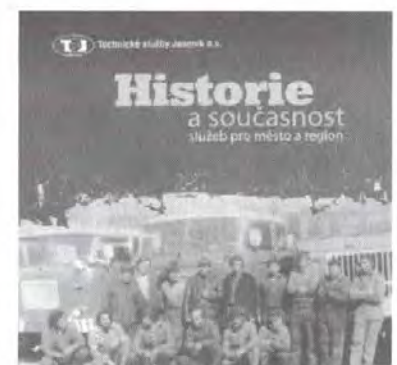
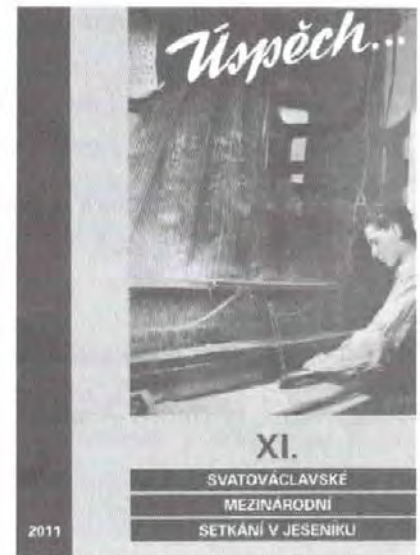
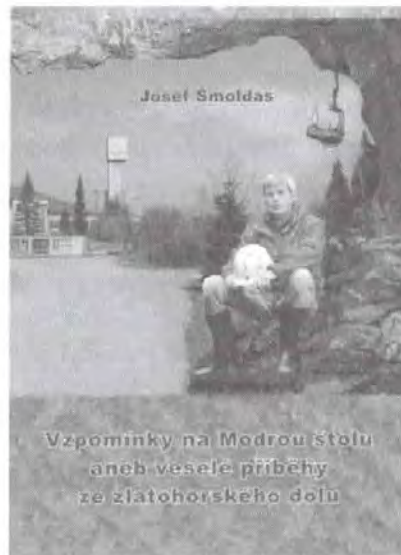
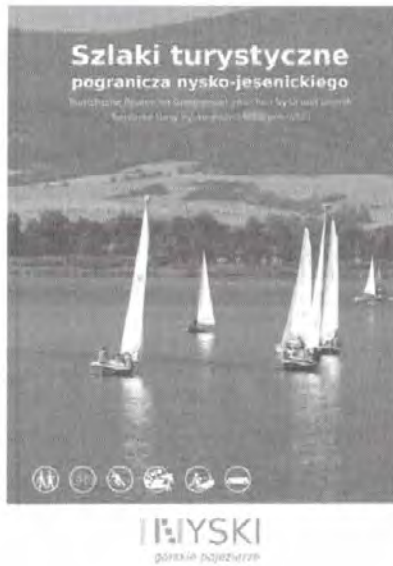
400 ks

ISBN 978-80-86388-96-0 (ZA v Opavě - SOkA Jeseník)

ISBN 978-80-87496-03-9 (VMJ v Jeseníku)

ISSN 1213-0192

VLASTIVĚDNÉ PUBLIKACE O JESENICKU

vlasti vědné muzeum jesenicka

Místa expozic Vlastivědného muzea Jesenicka:

Vodní tvrz Jeseník (muzeum)

tel.: 584 401 070

e-mail: muzeum@jesenik.net

Jeseník - lázně č.p. 175 (rodný dům Vincenze Priessnitze)

tel.: 584 411 633

Tato publikace byla vydána s finanční podporou firem:

Řetězárna a.s.

JUBO okna s.r.o.

LESYČR

Jesenicko 13 (2012)

0080874960396

